

ТДУ 37 тоҷик+008+025+9 тоҷик+792 тоҷик
ТКБ – 71.0+71.4 (2 тоҷик)+63.3 (2 тоҷик)+85.313 (2 тоҷик)+78.34 (2 тоҷик)
П–14

Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмӣ таҳлилии Пажӯшишгоҳи илмӣ – тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот / Сармуҳаррир Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2018. – № 2 (42). – 128 с.

Муассиси маҷалла:

Пажӯшишгоҳи илмӣ–тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти

Ҷумҳурии Тоҷикистон

Комилзода Шариф

САРМУҲАРРИР:

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, директори
Пажӯшишгоҳи илмӣ–тадқиқотии фарҳанг ва
иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳимӣ Дилшод

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР:

номзади илмҳои филологӣ, муовини
директори ПИТФИ оид ба корҳои методӣ

Муродов Мурод Бердиевич

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудир
шӯъбаи ахбори омма ва таъбу нашри ПИТФИ

Раҳмонзода Абдуҷаббор Азиз

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор,
академики АИ ҶТ, ёрдамчи Президент
Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои
рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа

Муллоаҳмадов Мирзо

доктори илмҳои филологӣ, профессор,
узви вобастаи АИ ҶТ

Суфиев Шодимаҳмад

доктори илмҳои филологӣ, директори
Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира
Ганди АИ ҶТ

Камолов Ҳамзаҳон

доктори илмҳои таърих, сарҳодими Институти
таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба
номи Аҳмади Дониши АИ ҶТ

Бӯриев Қурбоналӣ

номзади илмҳои таърих, дотсент, директори
Хонаи китоби Тоҷикистон

Зубайдов Абӯбакр

номзади илмҳои таърих, дотсент, муовини
директори ПИТФИ оид ба илм

Саъдиев Шухрат

номзади илмҳои таърих, дотсент, ходими
пешбари илмӣ ПИТФИ

Маҷалла соли 2000 таъсис ёфтааст.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон №0167/Ж/Р аз 04 августи соли 2015 ба қайд гирифта шудааст.

Нишонӣ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Н. Қарабоев, 17 (ошёнаи 2). Сомонаи пажӯшишгоҳ: www.pitfi.tj; Тел.: (+992 37) 233-84-58;

Маҷалла мувофиқи шартномаи литсензионии №532–09/2013 аз 12 сентябри соли 2013 дар Индексии иқтибосҳои илмӣи Русия (РИНЦ) ворид карда шудааст ва мунтазам дар системаи индексатсионии мазкур дар бораи шумораҳои ҷопшуда маълумот ворид менамояд.

Дараҷаи илмӣ мавод, саҳеҳии арқом, санаду иқтибосҳо ба дӯши муаллифон аст. Бознашри мавод танҳо бо ризоияти идораи нашрия ва иқтибос ба маҷалла сурат мегирад.

Маҷалла сомонии расмӣ худро дорад (www.farhangnoma.tj), ки дар он матни мукаммали маводи ҷопӣ ҷойгир карда шудааст.

УДК 37 тадж+008+025+9 тадж+792 тадж
ББК – 71.0+71.4 (2тадж)+63.3 (2тадж)+85.313 (2тадж)+78.34 (2тадж)
В–38

Вестник культуры: научно-аналитическое издание Научно-исследовательского института культуры и информации / Гл. редактор Ш. Комилзода; ответственный редактор М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2018. – № 2 (42). – 128 с.

Учредитель журнала:

Научно-исследовательский институт культуры и информации
Республики Таджикистан

Комилзода Шариф

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

кандидат педагогических наук, доцент,
директор Научно-исследовательского института культуры и информации Республики Таджикистан

Рахими Дилшод

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

кандидат филологических наук,
заместитель директора НИИКИ по методической работе

Муродов Мурод Бердиевич

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

доктор филологических наук, профессор, зав. отделом СМИ и издательского дела НИИКИ.

Рахмонзода Абдуджаббор Азиз

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

доктор филологических наук, профессор,
академик АН РТ, помощник Президента Республики Таджикистан по вопросам социального развития и связям с общественностью

Муллоахмадов Мирзо

доктор филологических наук, профессор,
член корреспондент АН РТ

Суфиеи Шодимахмад

доктор филологических наук, директор Центральной научной библиотеки имени Индира Ганди АН РТ

Камолов Хамзахон

доктор исторических наук, главный научный сотрудник Института истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша АН РТ

Буриев Курбонали

кандидат исторических наук, директор Дома книги Таджикистана

Зубайдов Абубакр

кандидат исторических наук, доцент,
заместитель директора НИИКИ по научной работе

Саъдиев Шухрат

кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник НИИКИ

Журнал основан в 2000 г.

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан №0167/ж, от 04 августа 2015 г.

Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17 (2 этаж). Сайт института: www.pitfi.tj; Тел.: (+992 37) 233–84–58;

Журнал, на основе лицензионный договора №532-09/2013 от 12 сентября 2013 года, включен в базу данных Российского индекса научного цитирования (РИНЦ) и регулярно предоставляет в РИНЦ информацию в виде метаданных.

Авторы несут ответственность за научный уровень материалов, правильность фактов и цитат своих статей. Перепечатка возможна при условии согласования с редакцией и ссылки на журнал.

Журнал имеет официальный сайт (www.farhangnoma.tj), в котором размещаются полнотекстовые версии опубликованных материалов.

UDC 37 Taj +008+025+9 Taj +792 Taj
LBC – 71.0+71.4 (2Taj)+63.3 (2Taj)+85.313 (2 Taj)+78.34 (2Taj)
H –11

Herald of Culture: scientific and analytic edition of the Research Institute of Culture and Information / Editor in Chief Sh. Komilzoda; responsible editor M. Murodi. – Dushanbe: Arzhang, 2018. – № 2 (42). – 128 p.

HERALD OF CULTURE

Founder of the journal

Research Institute of Culture and Information (RICI)
of the Republic of Tajikistan

Komilzoda Sharif

EDITOR IN CHIEF,

Candidate of pedagogical sciences, docent,
Director of the Research Institute of Culture and
Information of the Republic of Tajikistan

Rahimi Dilshod

DEPUTY EDITOR

Candidate of philological sciences, Deputy
Director of the RICI for methodical issues.

Murodov Murod Berdievich

RESPONSIBLE EDITOR:

Doctor of philological sciences, Professor, Head
of the Department of Mass Media and Publishing
issues of the RICI.

Rahmonzoda Abdujabbor Aziz

EDITORIAL BOARD:

Doctor of philological sciences, Professor,
Academician of the AS RT, Assistant of the
President of the Republic of Tajikistan on Issues
of Social Development and Public Relation.

Mulloahmadov Mirzo

Doctor of philological sciences, Professor,
Correspondent member of the AS RT.

Sufiev Shodimahmad

Doctor of philological sciences, Director of the
Central scientific library of the Academy of
Sciences named after Indira Gandhi.

Kamolov Hamzakhon

Doctor of historical sciences, Main scientific
fellow of the Ahmad Donish Institute of history,
archeology and ethnography, AS RT.

Buriev Kurbonali

Candidate of historical sciences, Director of the
Book Chamber of Tajikistan.

Zubaydov Abubakr

Candidate of historical sciences, Deputy Director
of the RICI for science.

Sa'diev Shuhrat

Candidate of historical sciences, Leading research
fellow, docent.

The journal established in 2000.

The journal was registered in the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan and obtained the Certificate №0167/jr in August 4, 2015.

Address: 734018, Dushanbe, N. Karabaev avenue 17 (second floor). Tel.: (+992 37) 233–84–58;
Website: www.pitfi.tj;

The journal was included under License contract №532–09/2013 since September 12, 2013, to the Russian Science Citation Index (RSCI) and regularly submits its informational metadata.

Authors are responsible for scientific level of the materials, correctness of facts and quotations of their articles. Publishing materials will take place according to editorial conclusion.

The journal has its official website (www.farhangnoma.tj), where are accessible full text version of the published materials.

ISSN 2306–6423

© RICI, 2018

ТДУ 9точик+008+37точик+001(092)+327
 Комилзода Ш.,
 Исоев Қ.

НАҚШИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ДАР РУШДИ ФАРҲАНГИ МИЛЛӢ

Дар мақола се мавзӯи мансуб ба фарҳанг: моҳияти маърифати фарҳангӣ, истиқлолият ва арзишҳои фарҳанги миллӣ ва нақши шахс дар рушди фарҳанг мушаххасан баррасӣ гардидааст. Муаллифон дар таърих ба адабиёти назариву оммавӣ ва суҳанрониҳои Президенти кишвар моҳияти маърифати фарҳангиро шарҳу тавзеҳ намуда, аҳамият ва везагиҳои фарҳанги миллиро дар замони истиқлол таҳқиқ ва ба ин васила нақши бевоситаи Пешвои миллатро дар рушду такомули фарҳанги миллӣ нишон додаанд.

Фарҳанг надидаи шомилу комилест, ки маънои кулро фаро мегирад. Фарҳанг маҷмӯаи илму адаб, фикру санъат аст, ки бо мақсади танвири афкори зеҳн, миллатҳову кишварҳои гуногун, дар замони муҳталиф барои касби он ҷонбозиҳо намуда, ҷаҳду талоши ҳамаҷониба варзидаанд.

Инсоният дар ҳар марҳилаи зиндагии иҷтимоӣ ба фарҳанг ниёз дорад ва фарҳангро аз омилҳои шинохти халқияту миллатҳо арзёбӣ мекунад. Барои тоҷикон хусусан дар замони истиқлолияти давлатӣ фарҳанг арзиши тоза касб намуд. Он ҳамчун ҷавҳари ҳақиқии миллат шинохта шуд. Ба шарофати истиқлолияти давлатӣ арзишҳои фарҳангӣ эҳё шуда, соҳаи фарҳанг ба самтҳои афзалиятноки рушди ҷомеа табдил ёфт.

Дар ин самт нақши Пешвои миллат барҷаста аст. Ӯ яке аз шахсиятҳои маъруфи фарҳангсоз, ки фарҳангсолориву фарҳангсозияш натавонанд дар кишвари худ, балки дар ҷаҳон эътироф гардидааст, аз ҷиҳати истиқлолияти кишвар фарҳангро соҳаи афзалиятнок ва аҳамиятнок ҳисобида, дар мулоқоту суҳанронияш ба эҳё ва гиромидошти арзишҳои фарҳангӣ, тарғиби фарҳанги миллӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир менамуд. Бо шарофати иқдомҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, фарҳанги миллӣ эҳё гардида рӯ ба рушду тараққӣ ниҳод.

Калидвожаҳо: фарҳанг, маърифати фарҳангӣ, арзиши фарҳангӣ, фарҳанги миллӣ, истиқлолият, Пешвои миллат, суҳанронӣ, рушди фарҳанг, таҳлил, арзёбӣ.

Таърих нишон медиҳад, ки шикасту барқарории ботакрори давлатҳои дунё зарурати ҳифзу нигоҳдории бардавоми омилҳои созиандаи давлатро ба миён меорад. Дар рушду тараққӣ ва истехкоми ҳар давлату миллат, омилҳои моддӣ, аз қабили иқтисоди қавӣ, техникаву технологияи навин, таъсиси мақомоти қудратӣ, артиши пуриқтидор, пурзур намудани амнияти иҷтимоӣ ва ғайра нақши асосӣ ва ҳалкунанда доранд. Аммо фармуш набояд кард, ки дар ҳар даври замони маънавият дар ҷои аввал буд ва хоҳад монд. Ба ибораи дигар, нақши ин нерӯҳо як навъ дар зоҳири амал намоён мегарданд ва ба ҷашм мерасанд, аммо нигоҳу тафаккури ботинию ҳақиқӣ яқин

месозад, ки омилҳо ва неруҳои маънавӣ дар ҳама самтҳо асосӣ буда, нақши барҷастатарро соҳиб мебошанд. Нигоҳи мантиқӣ, ақли солим, дар навбати аввал, пасон, таҷрибаву мушоҳидаҳо исбот мекунанд, ки бидуни маънавиёт ҳама неруҳо ҳечанд. Муқтадиртарин аслиҳа, дар ҳолате ки маънавиёт коста шуда бошад, дар олам корсоз шуда наметавонад. Чуноне муҳаққиқи тоҷик навиштаанд: *“Силоҳ, қудрат ва тавоноиву сармоя ягон арзиши надоранд, вақте дар ҷомеа ваҳдати ҳамдигарфаҳмӣ мавҷуд нест. Силоҳ ягон вақт иттиҳод насохтааст ва нахоҳад сохт. Ҳарчанд хеле муваққативу кутӯҳ режимиҳои алоҳидаро нигоҳ доштааст”* [7, с.4]. Шоир ва нависандаи афғон Ҷовид Фарҳод бухрони сиёсии Афғонистонро ба омилҳои маънавӣ ва фарҳангӣ марбут доништа, чунин ибрози андеша кардааст: *“Дар Афғонистон ҳар гуна таҳаввули сиёсӣ (чӣ чапу чӣ рост), ки руҳ додааст, бидуни тавачҷуҳ ба заминаҳои фарҳангӣ ва дар кул бидуни таҳаввули фарҳангӣ шакл гирифтааст. Яъне сиёсатҳо чӣ дар ҳавзаи демократӣ ва чӣ дар арсаи ифротӣ ва гайридемократӣ, ҳама бидуни унсурҳои фарҳангӣ будааст. Содатар мехоҳам бигӯям, ки ба далели набуди ҷараёнҳои фарҳангӣ, андешаҳои воридотӣ аз берун ба мо таҳмил шудааст ва ин таҳмил ба хотири камбуди надоштани сатҳи шуури фарҳангӣ будааст”* [6]. Яке аз унсурҳои, ки миллатҳо дар қолаби он сохта шуда, шакл мегиранд, дар партави он идома меёбанд ва қудрат пайдо мекунанд, нигоҳ ба таърихи гузаштагон, истифодаи таҷрибаҳо ва махсусан фарҳанги волои онҳо мебошад. Ин нуктаи муҳимро Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон солҳо қабл дар маркази тавачҷуҳи хеш қарор дода, паҳлуҳои ибратомӯзи фарҳанги миллати тоҷикро дарёфтанд ва созандагии онро дар самти бунёди давлати соҳибистиклол аҳамиятнок шумориданд. Чунончи дар ин андеша таъкид кардаанд: *“Аз бунбасти маънавию идеологӣ раҳо ёфтан масъалаи мушкилтарини замони мост. Фикр мекунам, ки арзишҳои азалиӣ, одату суннатҳои комилан халқии мо метавонанд такаҷоҳи боъътимоди мо бошанд”* [4, с.33]. Академик Кароматулло Олимов низ ба ин маънӣ гуфтаанд: *“Агар таърихи халқи худ ва фарҳанги онро ба қадри кофӣ ҳар фарди кишвар медонист ва аз камбудию нуқсон ва хатоҳои гузаштааш сабақ мегирифт, шояд фоҷиаҳои даҳшатбори солҳои 90-ум руҳ намедоданд”* [2, с.32]. Вобаста ба суннатҳои халқӣ, ки дар сухани Пешвои муаззами миллат зикр гардидааст, таъкид бояд кард, ки он роҳу равиш, кирдору гуфтор, одоту рафтор ва тариқаро мегӯянд, ки он ҳам хубу ростин ва ҳам баду нохуб буда метавонад ва аз ин бармеояд, ки суннатҳо ба ҳама маънӣ дар зери мафҳуми фарҳанг ҷой мегиранд ва фарҳанг худ суннати миллат аст. Исбот гардидааст, ки фарҳанг, суннату анъанот, шеваҳои ҳаёт ва роҳу равиши миллати тоҷик дар тӯли қарнҳо ростин, сутуда ва ҳидоятгар будааст, ки касеро ба қачиву инҳироф набурда ва намебарад. Ба ин маънӣ, метавон гуфт, ки фарҳанг яке аз неруҳои маънавӣ маҳсуб гардида, он дар марҳилаҳои муҳталифи таърихи халқи тоҷик дар радифи ҳама аносири муҳими ҷомеа ҳамеша нақши барҷастатар, мақоми хос ва намоёнтарро соҳиб буд, мебошад ва ба бовари сарвари давлат он *“такаҷоҳи боъътимод”*-и давлату миллат аст. Як нигоҳи иҷмолӣ нишон медиҳад, ки фарҳанг дар ҳама паҳлуҳо ва ақшори ҷомеа ба назар мерасад ва он

падидаи шомилу комилест, ки маҷмӯъ ва ё кулро фаро мегирад. Фарҳанг улуму маорифест, ки инсон онро дарк мекунад, ба даст меорад, ба дарки дигар он маҷмӯаи илму адаб, фикру санъат аст, ки бо мақсади танвири афкору зехн, миллатҳову кишварҳои гуногун, дар замонҳои мухталиф барои касби он ҷонбозиҳо намуда, ҷаҳду талоши ҷамаҷониба варзидаанд. Фарҳанг, чуноне ки дар қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фарҳанг” зикр гардидааст: “...маҷмӯи арзишҳои моддию маънавие, ки инсоният онҳоро офарида, бо мақсади рушди маънавии шахс истифода мебарад” мебошад [1, с.129]. Фарҳанг маҷмӯаи одобу одот, русуму ақоид, равишҳои зиндагӣ, арзишҳои ҳунари, ахлоқиву иҷтимоӣ ва рушду равнақи афкори назарӣ буда, дар тақомули самтҳои гуногун, аз қабилӣ қонун, сиёсат, иқтисод, таърих, ахлоқу одоб, муошират ва ғайра муассир мебошад. Аз мафҳуми ва истилоҳоти фавқ дарк мегардад, ки илм, маориф, адаб, фикр, маънавиёт, арзишҳо, суннатҳо, боварҳо, афкори назарӣ, шеваҳои зиндагӣ, ҳуқуқи башар, рушди маънавии шахс ва санъат аз ҷумлаи аносире мебошанд, ки бештар ба ботину шуури инсон марбут мебошанд. Собит аст, ки авомили мутааллиқ ба ботину шуури қалбӣ аҳамиятнок ва созанда мебошанд, ки фарҳанг тақрибан ба тамоми ба ботини инсон дахл мекардааст ва созандагиву тақдирсозии он аз ҳамин нукта намоён мегардад. Аз ин андешаҳо бармеояд, ки фарҳанг неруи муқтадир, шомилу комил, фарогиранда ва падидаи азалиест, ки дар умқи жарғои кулли ашъ ва маонии ҳаёти башар маскан гирифтааст, ки рушди ҳаёти маънавию моддии инсоният бидуни он имконнопазир аст. Як нуктаи дигарро вобаста ба фарҳанг зикр бояд кард, ки дар дунё тамоми корҳо касбӣ мебошанд, яъне дар асоси омӯзишу маърифат, таҷрибаҳо, додугирифти ҷамаҷониба ва интиқол ёфтани аз насл ба насл рушду тақомул меёбанд, ки падидаи фарҳанг низ аз он истисно буда наметавонад. Яъне, гарчанде ки фарҳанг аз азал офарида шудааст, аммо вай касбӣ аст, ба таъбири дигар, падидаи иҷтимоӣ аст, ки бо вучуди ҷамъияту инсоният ҳастии худро изҳор намуда, дар ҳар даври замон яке аз авомили асосии давлатсозиву миллатсозӣ боқӣ мемонад. Ба ин маънӣ метавон гуфт, ки дар ибтидои барқароршавии дубораи давлати навини тоҷикон шахсияте чун муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон сазовори сарварӣ дида шуд, ки чунин аҳамият, вежагӣ ва зарурати фарҳангро дар маркази тавачҷуҳи ҳеш қарор дода, ин соҳаро аз ҷумлаи самтҳои афзалиятнок ҳисобид ва то имрӯз атрофаш таъкидҳову мулоҳизаҳо меронад ва ҳомии фарҳанги тоҷикон на дар дохили кишвар, балки дар арсаи ҷаҳонӣ гардидааст. Ба сари қудрат омадан замон ба фарҳанг рисолати баланд ва созандаро лоиқ дониста, онро ҳомии муқтадири миллат унвон намуд, ки аз он пас ояндаи дурахшони фарҳанги тоҷик ба ҳамагон маълум гардида буд.

Агар гӯем, миллати тоҷик дар тӯли таърихи мавҷудияти худ чун дастоварди бузурги истиқлолият ҳодисаи азими дигареро шохид нагаштааст, шояд хато нашавад. Дарвоқеъ истиқлолият неъматӣ бебаҳо, пурарзиш ва мояи ифтихору сарбаландии ҳар миллат мебошад, чунонки он ифтихори доимии мо тоҷикон гардидааст. Акнун

бештар аз 25 сол мешавад, ки тоҷикон истиқлолият доранд, яъне онҳо мустақиланд, ба давлатеву миллате дигар пойбанд нестанд, ҳукуки қабули қонунҳои мухталиф доранд ва озоданд. Шукрона мегӯем, ки сари мо баланд аст, давлат дорем, дар зерӣ таънаву маломати касе дар намонем ва ҳамчун миллати соҳибватану соҳибдавлат ва мустақилу озод сар баланд мекунем, дар ҷомеаҳои мухталиф сухан мегӯему андеша меронем ва дар кишвари худ осоишта ҳаёт ба сар мебарем. Бегумон ин ҳама аз неъматҳои бебаҳои истиқлолият сарчашма мегиранд. Бояд гуфт, ки истиқлолият танҳо моро дар ҷомеаи ҷаҳонӣ, дар раҷдаи давлатҳои мустақил озоду сарбаланд накард, балки дар ҳама соҳаҳои самтҳои давлат тараққиёту пешравии назаррас ба вучуд овард. Рушду тараққи ва устувории сиёсӣ, қудратӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, варзишӣ ва дигар соҳаҳои муҳими ҷамъият пурра таҳаввул намуда, дар ин самтҳо дигаргуниҳои ҳамаҷониба ба назар мерасанд. Олимону муҳаққиқони тоҷик тақрибан дар ҳама самтҳои илм дахл намуда, таҳқиқу пажӯҳишҳои гузарда анҷом додаанд. Ҳамасола чандин рисолаҳои номзадӣ доктарӣ, мақолаҳои китобҳои алоҳида рӯи қор меоянд, ки ба ин ё он соҳаи илму маориф ва ё пажӯҳиши ҷанбаҳои ҳаёти шахсиятҳои таърихӣ бахшида шудаанд. Гарчанде вобаста ба арзишҳои даврони истиқлолият қорҳои зиёд ба анҷом расидаанд, аммо ба андешаи мо ҳоло қаманд. Мебоист, ки доир ба тараққиёти моддиву маънавӣ, дастовардҳои бунёдқориҳо ва қорнамоиҳои даврони истиқлолият қорҳои бузургтар анҷом ёбанд, мақолаҳои китобҳои таълиф гарданд ва пажӯҳишҳои ҳамаҷониба сурат бигиранд. Ин амал танҳо барои имрӯз нест, чун насли имрӯза шохиди воқеоти замон аст, худ медонад, гувоҳ аст. Аммо он таҳқиқу баррасиҳо вобаста ба арзишҳои замони истиқлолият бешубҳа барои наслҳои минбаъда ва махсусан таърихи мустақбали миллати тоҷик басо муҳим ва зарурӣ мебошанд. Он таълифот ва пажӯҳишҳо дар муҳлати қуро ба маводи таърих табдил меёбанд ва барои наслҳои оянда ва дигар миллати ақвоми дунё гузаштаи миллати тоҷик ва қору пайқори абарқорони онро чун оина дар пеши башар инъикос месозанд ва бозгӯ мекунанд. Яке аз самтҳои, ки дар даврони истиқлолият рушду тараққи ва тақомул намуд ва то имрӯз дар раҷифи сиёсати Ҳуқумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун соҳаи афзалиятнок боқӣ монда идома дорад, фарҳанги қухан ва ғановатманди миллати тоҷик мебошад. Аз ин хотир таҳқиқу арзёбии васеъ ва зикру баррасии ақвомили эҳқари он зарурат ва масъулияти нотамо боқӣ мемонад. Чун “...дар даврони истиқлолият муносибати мардум ба фарҳанг қуллан дигаргун гардида, дар баробари аҳли қунару санъат худӣ мардум дар рушду таҷлили қашинқорҳои таърихию миллӣ мустақиман ширкат мебарзанд. Доираи қалби мардум ба қорабинҳои фарҳангӣ торафт васеъ гардида, дар партави ғанқориву дастқирӣи Пешқои миллат қорабинҳои фарҳангӣ, симпозиум, конференсия ва қамошиҳои байналмилалӣ бахшида ба фарзандони фарзонаи миллати тоҷик, санаҳои бузурги таърихию фарҳангӣ, бунёди иншоотҳои замонавӣ, эҳқи суннатҳои миллӣ, барқарорсозии ёдқориҳои таърихию фарҳангӣ, қабули санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, тарғиби фарҳанги ғурғановати миллӣ дар кишварҳои қоричӣ тавассути барғузориҳои қорабинҳои байналмилалӣ, рӯзҳои фарҳангӣ ва сафарҳои қунари, қамзамон тайёр намудани мутахассисони қавон ва

муҳайё сохтани заминаҳои моддии рушди самтҳои гуногуни фарҳанг ба вуқӯъ пайваст” [3, с.12-13]. Бешубҳа гуфта метавонем, ки ин тараққиёт ва таҳаввулоти назаррас дар соҳаи фарҳанг пурра ба даврони истиқлолияти кишвар ва сарвари Пешвои миллат марбут мебошанд, ки зикру баррасӣ, кадр намудани он ва ба ин васила ташвиқу тарғиби он аз рисолату масъулият ва оқиливу посдории олимону муҳаққикон ва фарҳангпарварони ватан дарак медиҳад.

Таърих собит месозад, ки ҳеҷ як давлату миллати дунё ба гунаи табиӣ арзи вучуд накардааст, балки бо ҷаҳду талош, муборизаҳои беамони шахсиятҳои ҷонфидову сарсупурда ва дар асоси унсурҳои муҳими бунёди ҷомеа худро асос бахшидаанд, истехком ёфтаанд, қудрату неру касб намудаанд ва билохира дар арсаи ҷаҳонӣ ва харитаи сиёсӣ, ҳамчун давлат ва миллати муқтадир шинохта ва эътироф гардидаанд. Бо ҷуръати тамои метавон гуфт, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯз дар зумраи он кишварҳост, ки мақому ҷойгоҳи худро ба таври комил дар арсаи ҷаҳонӣ дарёфтааст. Ин раванд ва ё чунин усули ҳифзи давлату миллат хотимаёбанда набуда, идома ва устувориро тақозо менамояд. Истехкоми ҷанбаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, амнӣ, фарҳангӣ ва умуман паҳлуҳои моддиву маънавӣ аз ҷумлаи он авомиле мебошанд, ки идома ва бақои давлату миллат ба онҳо вобастагии амиқ дорад. Ва ниҳоятан рушду такомули тамоми омилҳои созандаи ҷомеаҳо, балки дунё, ҷӣ маънавию ҷӣ моддӣ ба шахсият, яъне ба инсон иртибот мегирад, ки таъмиру бозсозии дунё ба ақлу хирад, идроку заковат, меҳнату машаққат ва қудрату тавони бемисли ӯ ҳавола шудааст. Инкорнопазир аст, ки фарҳанг унсурӣ созанда ва тақдирсоз аст, азали аст, аз рӯзи вучуди одам ҳастӣ пайдо кардааст, аммо аз диди дигар вай барои сохтан, рушду тараққӣ ва эҳёву такомули эҳтиёҷ дорад ва созандаву эҳғари он инсон мебошад. Дар имтидоди таърих фарҳангҳо борҳо заъфу сустӣ, таназзул ва шикастҳои азимро ба худ қабул кардаанд. Дарачаи онҳо баланд шудаасту паст гаштааст, мақоми олий ёфтаанду боз аз мақом сукут намудаанд. Табиист, ки ин ҳама шикастҳои фарҳангӣ ба зоти фарҳанг алоқаманд нест, балки ба шахсиятҳо, миллатҳо ва соҳибони он рабт мегирад. Ин маънӣ гувоҳ аст, ки фарҳанг ҳамеша рушд ва тарбия меҷӯяд, бидуни тарбия ва ҳифзу нигоҳдорӣ бегумон мероси фарҳангӣ батадрич аз байн меравад. Тағайюр ва таҳаввули фарҳанги ҳар миллат ба зиммдорону абармардон ва фарзандони ба оро номус ва посдори он вобаста аст. Ихтилофоту дигаргуниҳо, рушду тараққӣ ва дарачаҳои фарҳанги миллатҳо бо омадану рафтани сарварони он ба назар расида, ба онҳо бастагии амиқ дорад. Дар замону макон ва мавридҳои нодир шахсиятҳои фарҳангӣ ва соҳибфарҳанг арзи ҳастӣ намуда, дар рушду такомули фарҳангҳо нақш гузоштаанд ва онро сохтаанд, ки дар истилоҳ чунин афрод унвони “Фарҳангсозон”-ро ба худ ихтисос додаанд. Аслан мушоҳидаҳои мутолиаҳо ва тафаккури мантиқӣ ҷонибдори онанд, ки дар навбати аввал фарҳанг дар такомули инсон нақши асосӣ дорад ва вобаста ба ин мавзӯ ба ҳар унвону сарлавҳа дучор оед, хатман “Нақши фарҳанг дар бунёди шахс” мебошанд ва ановини баръакс он чун, “Нақши шахс дар бунёди фарҳанг” ками андар кам ба назар мерасанд ва чунин мафҳумҳо ба нудрат зикр мегарданд. Аммо аз қолабу чорҷубаҳо фаротар рафтан дар ҳама

соҳаҳо истисноҳоро ба вучуд меорад. Яъне қоидаву қонунҳои муқолиф ва ё ноқоидаву вучуд доранд, ки баъзан маъноиву маърифатро сурати дигар мебахшанд, баръакси ҳол қарор медиҳанд ва қавоиду истилоҳотро аз раванди табиӣ худ ба дараҷаи ғайритабиӣ мефароранд. Яъне гарчанде тибқи қонуни табиӣ фарҳанг созидаи шахс аст, аммо вучуди шахси фарҳангсолор, фарҳангдӯст ва фарҳангпарвар пойдорӣ ва идомаи фарҳангро қафолат медиҳад. Аз нигоҳи дигар метавон таъкид кард, ки нодиран зикр ёфтани ин мавзӯ дар сарчашмаҳо ва амалия аз аҳамият, вежагӣ ва манзалати волои он дарак медиҳад. Чомашиносон таъсирпазирӣ аз фарҳанг ва таъсиргузорӣ ба онро дучониба арзёбӣ мекунанд. Онҳо муътақиданд, ки дар мавридҳои хос фарҳанг ба фард ва фард ба он муассир буда метавонад. Андешаи зайл ин маъниро ба мо ато мекунад: *“...он тавр, ки шахсиятҳои афрод аз фарҳанги минтақа, чома ё табақа таъсир мепазиранд, таъсироти мутақобиле ба сурати зариф ва печида дар фарҳанг мегузоранд. Шахсиятҳои, ки дигаргунҳои фарҳангиро раҳбарӣ мекунанд, ё субот ва истеҳкоми фарҳангиро муҷиб мешаванд”* [5]. Аз ин андеша мо се маънӣ бардошт мекунем. Якум, чунин дарк мегардад, ки на ҳама афрод фарҳангсозанд ва ба фарҳанги милливу бумӣ ва минтақавӣ таъсиргузор мешаванд. Дуюм, дар ҳар кишвари дунё фарҳангпазирон бешумор будаанд, аммо фарҳангсозон ками андар кам зухур мекунанд ва маҳз онҳо боиси рушду тараққӣ ва бақову идомаи фарҳангҳо мегарданд. Сеюм, танҳо он афрод фарҳанг месозанд, ки худ дар баҳри фарҳанги ғайрӣ ғутида, унвони бузурги фарҳангсолориро ба худ касб намуда, дар таърихи начандон гузаштаи миллат боиси истеҳкоми фарҳанг гаштаанд. Дар сурати мавҷудияти чунин афроди муътамад ва таҷрибаандӯхта метавон ба бақову пойдорӣ фарҳанг қафолат дод.

Дар замони муосир Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон яке аз шахсиятҳои фарҳангсоз мебошад, ки фарҳангсолориву фарҳангсозияш натавонанд дар кишвари худ, балки дар ҷаҳон эътироф гардидааст. Ҳамагон шоҳиданд, ки ӯ дар эҳё ва гиромидошти арзишҳои фарҳангӣ, тарғиби фарҳанги миллӣ нақши барҷаста дорад. Бо ба сари қудрат омадани Эмомалӣ Раҳмон, фарҳанги миллати тоҷик дар радифи дигар соҳаҳои муҳими чома, дубора эҳё гардида рӯ ба тараққӣ ниҳод. Чуноне вазири фарҳанги ҷумҳурӣ Ш. Орумбекзода навиштааст: *“...фарҳанг ҳамчун соҳаи сарнавиштсоз ва тақдирӣ боэътимоди маънавии чома дар низомии сиёсати иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз самтҳои муҳиму афзалиятнок эълон гардида, он ҳамчун воситаи тавоноии ташаккули идеологияи миллӣ, рушди маънавий, муаррифгар ва муайянкунандаи мақому манзалати мамлакат дар арсаи байналмилалӣ ба шумор меравад”* [3, с.11-12].

Дар навбати аввал нақши сарвари давлат дар рушди фарҳанги миллӣ дар тарзу таъкидҳои хоси суҳанронӣ, ки ба соҳаи фарҳанг равона гаштаанд, зоҳир мегардад. Аз ҷониби дигар, фарҳанг аз ибтидои истиқлолияти кишвар ҳамчун соҳаи афзалиятнок ва аҳамиятнок дар маркази таваҷҷуҳи Пешвои миллат қарор гирифтааст. Мутолиаҳо нишон медиҳанд, ки Ҷаноби Олӣ ҳанӯз аз соли 1993, ки марҳилаҳои аввал ва қадамҳои нахустини давлатдориро ташкил

медод, эҳтиёҷи миллати тоҷикро ба соҳаи фарҳанг саҳт ва зарур шуморидаанд, ки ин нақши боризи ӯро дар ин самт баён мекунад. Дар он сол Президенти мамлакат дар суҳанрони худ, зери унвони “Роҳи раҳӣ аз бухрони азими ҳамагонӣ”, дар фасли “Сарчашмаҳои бухрони маънавӣ”, заъфу таназули илму фарҳангро манбаи асосии бухрони маънавӣ ҳисобида, чунин таъкид намудаанд: *“Мо ба илму маорифу фарҳанги ҳозиразамон, ки моёи ифтихори халқ бошад мардум аз самараҳои онҳо бархӯрдор буда тавонад, саҳт эҳтиёҷ дорем”* [4, с.33]. Агар ба таърихи начандон дури миллатамон назар афканем, бахубӣ дармеёбем, ки дар даврони истиқлолияти кишвар соҳаи фарҳанг дар қадом зовия қарор дошт ва ба қадом зовия интиқол ёфт.

Таъкид бояд кард, ки барои шинохту дарк ва муқоисаву арзиши паҳлуҳои ҷомеа суҳанрониҳои Пешвои миллат маҳаки меҳварӣ буда метавонанд, ки бидуни таҳрифу табдил дар сафаҳоти таърих сабт гардидаанд. Бе муқолиға метавон гуфт, ки тамоми суҳанрониҳои Пешвои миллат маҷмӯаи афкори андеша ва ҳуҷҷати таърихӣ мебошанд, ки бо гузашти замон дар асоси онҳо қазияҳои замонҳои мухталифи давлатдорӣ навини тоҷикон, аз ҷумла таҳаввули фарҳанг муқоиса, таҳлил ва арзёбии ҳамаҷониба мегардад. Ба ибораи дигар *“Ин андешаҳо агар аввал чун нуқтаҳои ҷудогона, рӯҷӯи алоҳида ҳини баромадҳои Сардори давлат, изҳор ёфта бошанд, минбаъд онҳо тадриҷан ба Концепсияи муқаммали эҳи фарҳанг ва анъанаҳо табдил ёфтанд...”* [8, с.124]. Аз мутолиаи таърих бармеояд, ки марҳилаҳои ахири аз сар гузаронидаи миллати тоҷик як навъ ғаму андӯх ва ҳузуро тавлид мекунанд, инчунин исбот месозанд, ки рушди фарҳангӣ, сулҳу субот ва ваҳдати яқдилӣ дар натиҷаи ғаму ғуссаи пурнанг ва миллии сарвари давлат ба вуқӯъ пайвастанд. Соҳибназарон ин нуқтаро чунин зикр кардаанд: *“Қас ҳангоми шиносӣ бо навиштаҳои гуфтаҳои сардори давлат ба эҳсосоти гуногун нисбати тақдири миллату таърихи он гирифтӣ мешавад, ки онро чун ғам, ғусса аз гузашта баҳо додан мумкин аст. Дар айни замон мақоми халқамон дар таърих боиси ифтихор мегардад ва муҳаббатро нисбати миллат меафзояд”* [8, с.128]. Амиқан андеша намудан дар атрофи суҳанрониҳои фарҳангии Ҷаноби Олӣ, қасро ба эътироф водор мекунад, ки он суҳанрониҳо *“...маҳсули танҳо андешаю муҳокимаи илмӣ нестанд. Дар паси он таҷрибаи бузурги муқоризаи сулҳофаринӣ, бурду бохтҳои зиндагӣ, музокироти тӯлонӣ ба хотири таъмини ваҳдат ва сарҷамъии миллат ва иродаи неки ватанхоҳӣ ва аз хатарҳои ҳалокатбор наҷот додани кишвар қарор дорад”* [8, с.27]. Хушбахтона мақеу мақоми устувори сарвари давлат ва халқу миллати тоҷик дар моварои ғаму андӯх фараҳу суруро ато карданд ва дар ҳаракати фарзандони ояндаи худ суботу устуворӣ зам мекунанд. Чун ниҳояти кори он ба музаффарияту нусрат ва хурсандиву хушҳолӣ анҷомидааст, ки боиси ифтихору сарбаландӣ ва намунаи олии ибрат мебошад. Фарҳанги миллий яке аз соҳаҳои муҳим ва афзалиятноки ҷомеа маҳсуб мегардад, ки мо ба он дахл мекунем, онро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор медиҳем ва нақши Пешвои миллатро дар рушду такомули он исбот месозем, ки ин кори мо агар, аз як ҷониб, дар асоси дастовардҳои беназири фарҳангӣ сурат бигирад, аз ҷониби дигар, дар асоси суҳанрониҳои солҳои мухталифи Президенти мамлакат асоснок хоҳад шуд. Аз мутолиаи дақиқи суҳанрониҳои

сарвари давлат хулоса мебарояд, ки ӯ ба маротиб зиёд калимаи фарҳангро мавриди зикр қарор дода, вобаста ба ин соҳаи афзалиятнок садҳо андешаву оро, пешниҳодот ва таъкидҳои ҳамаҷониба кардааст. Фарҳанг дар ҳама ҳолату авзоъ ҳамчун қолаб ва ё роҳнамоест, ки аъмолу кирдор ва чараёнро ҳаракатҳои давлату миллат ба он муқоиса гардида, ягона умеди ниҳони сарвари давлат гардидааст. Дар нахустин хитобҳои хеш ба миллати ҷафокашида ва сардаргуму парокандаи тоҷик, каломи худро омехта бо илму маърифат, хираду заковат ва фарҳангу маданият иброн дошта, сулҳу суботи тоҷиконро ба ҳамин унсурҳо ҳавола намудаанд. Ӯ соли 1992, ки барои миллати тоҷик рӯзҳои басо душвору сангин буд, дар мурочиати хеш ба мардуми шарифи Тоҷикистон таъкид мекард ва ояндаи дурахшони давлату миллатро ба ақлу хирад, зиракиву заковат ва фарҳанги волои он иртибот мебахшид ва манбаи асосии эътимоду боварии худро аз мардуми оқилу бофарҳанг ҷӯё мешуд. Чунки *“Сангинтарин ва фоҷианоктарин оқибати ҳодисаҳои аз сарамон гузашта ин аст, ки бар асари онҳо пояҳои маънавию ахлоқии ҷомеа заиф гардиданд, суннату арзишҳои волои миллӣ, аз қабилӣ бузургдошти хотири гузаштагон, эътиромӣ муқаддасоти таърихӣ, фарҳангӣ ва миллӣ, гиромидошти илму маърифату дониш, ҳурмати падару модар, калонсолон хело коҳиш ёфтанд. Инҳо ошину суннатҳои буданд, ки мардумони ҷаҳон миллати моро дар тӯли таърихи пурифтихораиш бо онҳо мешинохтанд, эътироф мекарданд ва гиромӣ меодоштанд”* [8, с.126]. Дарвоқеъ ин ақида асоси илмӣ ва таърихӣ дорад. Сарвари давлат 12 декабри соли 1992 “Дар мурочиатнома ба халқи шарифи Тоҷикистон” нахуст ба ин нукта аҳамияти вежа дода, чунин таъкид намуда буданд: *“Ман ба ҳар яки шумо дар давраи барои Ватан хеле душвор мурочиат карда, ба ақлу заковати шумо, ки ворисони фарзандони барӯманди тоҷик ҳастед, бовар мекунам”* [4, с.7]. Инчӯ ба як нуктаи муҳим бояд ишора кард. Чунонки дар боло ишора гардид, оқилон ҳаргиз ба қувваву неруҳои моддӣ таъя ва эътимоди мутлақ намекунанд. Ҳеҷ навъи аслиҳои муқтадир ба неруи маънавии мардум, ки ақлу хирад, заковат ва фарҳангу маданият мебошад, баробар гардида наметавонад. Бармалост, ки ин нуктаи муҳимро Ҷаноби Олӣ баҳубӣ дарк намуда буданд, ки доиман ба ин паҳлу эътимод меварзиданд. Чунин дарк мегардад, ки ӯ дар ҳар тақаллуми хеш аввалан гузаштаи сутуда, фарҳанги воло, ақлу идрок ва хираду заковати маъруфу машҳури тоҷикро ба мардум хотирнишон месохтанд, пасон, атрофи масъалаҳои мубрам ва ҳалталаби замон сухан мепардохтанд. Илми қадим ва муосир, инчунин илми психология, илми балоғату фасоҳат ва суханварӣ исбот месозанд, ки ин навъи суханронӣ, ки дар аснои калом хотирнишон сохтани паҳлуи нозук ва ҳассос, ки ба тори фикру номуси инсон сузани таъсир меҳалонад, бениҳоят пурсамар ва корсоз мебошад. Сарвари давлат дар дигар ҷо бо ин усули пуртаъсир чунин сухан меронданд: *“Бовар дорам, ки сокинони Тоҷикистон ақлу хирадро пеша мекунанд, ба ҷанги бародаркушӣ хотима мебахшианд, аз як гиребон сар мебароранд ва Ватани маҳбубамонро дар наздиктарин муддат аз бухрони сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангӣ мебароранд, оромиву шукуфоии онро таъмин менамоянд”* [4, с.17]. Дар ин андеша айни он усули суханронӣ чараён мегирад ва бозҳам ақлу хирад ва фарҳанги оламшумули

точикон дар бозидани нақши асосӣ мақоми аввалро касб мекунад. Ба назар чунин мерасад, ки дар он ҳангом ду қазия дар пешорӯи сарвари давлат ва миллати тоҷик қарор доштааст, ки яке фанои давлату миллати тоҷик, дигаре раҳой аз ин бухрон ва роҳи ҳалли он қазоё будааст. Пешвои миллат омили асосии қазияи аввалиро, ки наҷоти миллати тоҷик аст, эътимоду боварӣ ба ақлу хирад ва фарҳанги тафаккуру таҳаммул ва фаҳму ҳамгирии шаҳрвандон медонанд. Забони ҳолу қол ин навъ пайки созандаро ба мардум мерасонд, ки агар ақлу хирад, зиракиву хушёрӣ, иқтидори тамаддуну таҳаммул ва фарҳангсолории миллати мо дар раъси қор қарор бигирад, бегумон чанги бародаркушӣ баргараф гардида, бухрони сиёсиву иҷтимоӣ, иқтисодиву фарҳангӣ баргараф гашта, тинчиву оромӣ ва шукуфой дар кишвар ҳукмрон хоҳад гардид. Дар сурати набудани ин унсур ҳеч қуввае дигар ин орзуву омолоро таъмин намуда наметавонист.

Абдуфаттоҳ Шарифзода ва Субҳиддин Шамсиддинзода тараққиёту пешравии фарҳанги миллий дар даврони истиқлолият ва саҳми босазои Пешвои миллат дар ин самтро мушаххасан баррасӣ намуда, аз ҷумла навиштаанд: *“Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз рӯзҳои нахустӣ роҳбарии давлати тозаистиқлол дар баробари тавачҷуҳ ва гамхориҳои бесобиқа ба дигар соҳаҳои ҷомеа, ба рушду такомули фарҳанги миллий низ аҳамияти зарурӣ зоҳир карда, дар як муддати кӯтоҳ ба эҳё ва шуҳратманд намудани он ноил гардид. Аввалин тадбирҳои Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар солҳои нахустини соҳибистиқлолӣ, пеш аз ҳама, таъкил ва гузаронидани чорабиниҳои муҳими фарҳангӣ, эҳё ва барқарорсозии ҳунарҳои мардумӣ ва ёдгориҳои таърихӣю фарҳангӣ, инчунин гиромидошти хизматҳои таърихӣю шахсиятҳои фарҳангӣ мебошад, ки дар солҳои Истиқлолият ба анъанаи маъмулӣ табдил ёфтааст. Дар солҳои нахустини соҳибистиқлолӣ бо иқдому талошҳои бевоситаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҷлили ҷашнҳои миллий ва маросимҳои динӣ дар даврони Иттиҳоди Шӯравӣ мавҷуднабуда ва мамнӯъ эълоншуда, ба мисли Иди Наврӯз, идҳои Рамазон ва Қурбон дубора эҳё шуда, ба ин васила дар таҳкими пояҳои пургановати фарҳангу санъати волои тоҷик гомҳои нахуст ва устувор гузошта шуд. Маҳз дар ҳамин солҳо мақому манзалати ҷашни Наврӯз боло рафта, ин иди бостонӣю тоҷикон мақоми ҷаҳонӣ гирифт”*. Ин андеша ва арзёбиҳо дақиқанд. Чуноне ишора гардид, фарҳанг мафҳуми васеъ, пурмаънӣ ва гуногунпахлу мебошад ва сарвари давлат дар тӯли даврони истиқлолият ҳама паҳлуҳову ҷанбаҳои фарогирандаи онро баррасӣ ва таҳлил намудаанд. Масалан, фарҳанг ва сиёсат, фарҳанг ва миллат, фарҳанг ва истиқлолият, фарҳанг ва сулҳ, фарҳанг ва забон, фарҳанг ва маориф, фарҳанг ва китоб, фарҳанг ва санъат, фарҳанг ва театр, фарҳанг ва ахлоқ, фарҳанг ва об, фарҳанг ва шахсиятҳо, фарҳанг ва Наврӯз, рӯзҳои фарҳангӣ ва ғайра аз ҷумлаи самтҳои мебошанд, ки маҳз фарҳанг ба онҳо таъсири мусбӣ гузошта, ба рушдашон мусоидат кардааст. Нақши Пешвои миллат дар он намоён мегардад, ки ӯ як-як ба соҳаҳои муҳими фарҳангии ҷамъият дахл намуда, атрофи онҳо андеша намудаанд. Даҳолати ӯ ба ин самтҳо рушду тараққиӣ ҳамаҷониба бахшида, ҳар соҳаи мазкурро дар алоҳидагӣ ба эътидол ва

дараҷаи зарурӣ расонидааст. Таҳлилу баррасии муфасссали ин самтҳои фарҳанг дар як мақола гунҷоиш наёфта, баррасии онҳо дар мақолаҳои дигар сурат хоҳад гирифт.

Адабиёт

1. Дар бораи фарҳанг [Матн]: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, 13 декабри соли 1997, №519 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1997. – №23–24. – С.120–134.

2. Олимов, К. Осори Э.Ш. Раҳмонов – дарси ифтихори миллӣ [Матн] // Э. Ш. Раҳмонов – эҳёгари давлати миллӣ: маводи конфронси илмии ҷумҳуриявӣ ба ифтихори 10-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 29 октябри соли 2002. – Хучанд: Нури маърифат, 2002. – С. 25-38.

3. Орумбекзода, Ш. Истиклолият таконбахши рушди фарҳанги миллӣ [Матн] // Осор / Мураттиб Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2017. – Ҷ. III. – С.11-43.

4. Раҳмонов, Э. Тоҷикистон: Даҳ соли истиклолият, Ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 2001. – Ҷ. 1. – 512 с.

5. Фарҳанг ва шахсият [Матн] // [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <http://danesh.roshd.ir>.

6. Фарҳод, Ҷ. Пайванди фарҳанг ва сиёсат дар гуфтугӯ бо Ҷовид Фарҳод [Матн] // Хуросонзамин / 25 саратон 1396 [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: www.khorasanzameen.net

7. Ҳайдаров, Ф. Қутбиддинов, Б. Фалсафаи созандаи ваҳдат [Матн] // Омӯзгор. – 2018. – 21 июн.

8. Шарипов, А. Тарбия дар заминаи фарҳанг ва анъанаҳои миллӣ – омили пешрафти ҷомеа [Матн] // Э.Ш. Раҳмонов – эҳёгари давлати миллӣ: маводи конфронси илмии ҷумҳуриявӣ ба ифтихори 10-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 29 октябри соли 2002. – Хучанд: Нури маърифат, 2002. – С. 124-131.

**Комилзода Ш.,
Исоев К.**

РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ В РАЗВИТИИ КУЛЬТУРЫ

В статье освещены три проблемы взаимосвязанные с культурой: суть культурного просвещения, независимость и ценности национальной культуры, а также роль личности в развитии культуры. Авторы статьи взяв за основу научные публикации и выступления Президента страны попытались всесторонне осветить суть и значение культурного просвещения, исследовать значение и особенности национальной культуры. В этой связи в статье освещается выдающаяся роль Лидера нации в неуклонном развитии и процветании национальной культуры.

Культура, это всеобъемлющее целостное понятие. Культура подразумевает достижения науки и литературы, человеческой мысли и искусства, которая сложилась в результате многовековой эпохи развития человеческого общества и сформировалась в результате кропотли-

вого труда творческой мысли человечества. Человечество на всех этапах социально-общественного развития уделяло внимание культуре. Культура также является одним из источников знакомства с самобытностью народов и стран мира. Для таджиков понятие культура приобрела новое значение, особенно в период государственной независимости. Она стала одним из основополагающих ценностей и критерием представления нации.

Благодаря государственной независимости в стране были возрождены культурные ценности, а сфера культуры превратилась в одно из главных приоритетов развития общества. В этой связи выдающуюся роль играет Лидер нации. Он является одним из вдохновителей и создателей развития и процветания национальной культуры. С первых дней государственной независимости в политике Лидера нации культура превратилась в приоритетную сферу жизни общества. Во время встреч и выступлений он призывает к возрождению и сохранению национальных ценностей и уделяет особое внимание пропаганде национальной культуры. Благодаря инициативам Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона происходит возрождение национальной культуры и её неуклонное развитие.

Ключевые слова: культура, культурное просвещение, культурные ценности, национальная культура, независимость, Лидер нации, выступления, развитие культуры, анализ, представление.

Komilzoda Sh.,

Isoev K.

CONTRIBUTION OF THE LEADER OF NATION IN DEVELOPMENT OF THE NATIONAL CULTURE

This article consists of three topics related to the culture: the notion of cultural understanding; independence and national cultural values and the role of a person in the development of culture. Authors based on the theoretic and public literature and speeches by President of the country and comment the notion of cultural understanding and show the role and contribution of the Leader of Nation in the development of culture.

Culture consists of material and immaterial values, which created by people and are used for mental development of persons. Humanity in each its life period needs for culture and the culture is a factor for defining the nations.

During the independence of the country, the culture got special value. The culture acknowledged as existence of the nation. The role of the Leader of Nation is great in the development of culture. He was acknowledged with his cultural support, appreciation of the national cultural values in the world. With initiatives of his Excellency Mr. Emomali Rahmon the national culture has development during the independence period.

Keywords: culture, Leader of Nation, speech, cultural understanding, cultural values, independence, development of culture, analysis, discussion.

УДК Тадж:9(575.3)+008+327+37тадж+001(100):341.16
Бабаджанова М.М.

25 ЛЕТ ПЛОДОТВОРНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА: ТАДЖИКИСТАН И ЮНЕСКО

С первых дней государственной независимости и по сей день почитание прошлой славной истории и культуры нашего древнего народа, возрождение добрых национальных традиций и обычаев, пропаганда наследия предков, сохранение и защита материально духовных ценностей нашего дорого народа является одним из приоритетных направлений политики государства и Правительства страны.

*Эмомали Рахмон
(выступление в честь 3000-летия
культуры Гиссара, 27.10.2015 г.)*

В статье анализируется сотрудничество между Таджикистаном и ЮНЕСКО на протяжении 25 лет, после провозглашения Независимости и вступления Республики Таджикистан полноправным членом ЮНЕСКО. Усилия Правительства Республики Таджикистан, Национальной комиссии Республики Таджикистан по делам ЮНЕСКО в деле сохранения, защиты памятников материальной и нематериальной культуры страны и ознакомления мирового сообщества с его древней и неподражаемой культурой.

Ключевые слова: *сотрудничество, ЮНЕСКО, нематериальное и материальное наследие, Республика Таджикистан, Национальная комиссия Республики Таджикистан по делам ЮНЕСКО, межкультурный диалог.*

ЮНЕСКО – это особая организация, которой ООН поручала и доверяла организацию и проведение многих важных событий: Международного десятилетия культуры мира и ненасилия в интересах детей планеты (2001-2010 гг.), Международный год сближения культур (2010), Международного десятилетия сближения культур (2013-2022 гг.) и многое др.

11-13 июня 2003 г., в г. Душанбе проводилась международная конференция «Роль женщин в межкультурном диалоге в Центральной Азии». Конференция проводилась в рамках проекта ЮНЕСКО «Межкультурный диалог в Центральной Азии». Результатам ее работы была дана высокая оценка ЮНЕСКО. Итогом Конференции стало: проведение форума женских НПО Центральной Азии, открытие веб-сайта, посвященного женщинам, работающих в сфере образования, науки, культуры и средств массовой информации [3].

В истории сотрудничества Таджикистана и ЮНЕСКО 2003 г. стал знаменателен главным образом и тем, что в период работы Гене-

ральной конференции ЮНЕСКО в октябре делегация Таджикистана, после проведенной работы и переговоров, добилась того, что 11 ноября ЮНЕСКО провозгласило «Музыку Шашмаком – шедевром устного нематериального наследия человечества». Критериями при отборе послужили исключительная ценность, истоки культурной традиции, признание культурной идентичности, источник вдохновения и межкультурного обмена, современная культурная и социальная роль, исключительное мастерство и навыки исполнения, уникальность живой культурной традиции и риск исчезновения. Шашмаком стал одним из шедевров, благодаря исключительной ценности как основной формы музыкального классического выражения, его систематическое разнообразие является настоящей музыкальной энциклопедией, а структура и логика – величайшее явление. Одним из аргументов при ведении переговоров стало и то, что делегация подчеркнула, что Указом Президента Таджикистана еще в 2000 г. (№294) 12 мая был объявлен Днем Шашмакома в стране и является свидетельством того, какое огромное внимание уделяет руководство страны этому направлению культуры. Продолжением укрепления признанной позиции было проведение (ноябрь 2006 г., в г. Душанбе) Международного фестиваля исполнителей классической музыки Шашмаком (с участием деятелей искусства Узбекистана), организованного Нацкомиссией и поддержанного Президентом Таджикистана и Правительством страны [2, с.48-52]. И сегодня, в марте этого года, произошло историческое событие – укрепление дружественных связей и сотрудничества Таджикистана и Узбекистана.

Таджикистан – наша Родина – имеет богатые памятники материального и духовного культурного наследия, заслуживающие мирового признания. В ЮНЕСКО были представлены предварительный список для дальнейшего рассмотрения, в который вошли Фалак, музыка Зеравшана, памирские танцы, и др., которые необходимо готовить и продвигать на такую важную и высокую номинацию. Это трудоемкая, ответственная работа, но ее необходимо делать, чтобы мир знал, как богата наша история, культура и природа Таджикистана.

«Душанбе – город мира» – сегодня для каждого таджикистанца и жителей столицы это стало привычным выражением.

Душанбе – столица Республики Таджикистан была представлена Нацкомиссией на премию ЮНЕСКО – Города мира – по следующим акциям (из 10):

1. Толерантность как основа культуры мира;
2. Навруз – сотрудничество, единение и мир;
3. Сохранение культурного наследия – История города Душанбе;
4. Зеленое кольцо столицы.

Премия ЮНЕСКО «Города – мира» отдает дань уважения инициативам муниципалитетов, полностью соответствующим целям Плана действий Всеобщей декларации ЮНЕСКО по культурному разнообразию [2, с.40-43].

ЮНЕСКО все больше поддерживает культурную политику, направленную на установление долговременного мира на основе подлинного диалога и взаимообогащения различных культур.

Нацкомиссия добилась этого высокого признания, подготовив документы в тесном сотрудничестве с мэрией г. Душанбе, учеными,

интеллектуальной, представителями национальных меньшинств и гражданского общества. В сентябре 2004 г. в г. Барселона (Испания) была вручена эта высокая награда – первая премия по Азиатско-Тихоокеанскому региону за 2002-2003 гг.

Душанбинцы достойны этой высокой награды, признания – они не только защищали конституционный строй в годы противостояния, но и прилагали все усилия для сохранения мира и возрождения столицы. Душанбинцы доказали приверженность делу мира и толерантности в период жесточайшего противостояния 1992-1997 гг. Несмотря на значительные потери и в материальной сфере, и в области человеческих ресурсов, Душанбе не просто выстоял, но и смог сплотить всех жителей республики. На протяжении этих суровых лет он стал центром миротворческого процесса и катализатором общественного сплочения.

Для таджикистанцев это не просто премия и почетное звание. Это, прежде всего, и обязанность каждого гражданина сохранять и преумножать то богатство и в культуре, традициях, обычаях, соблюдая принципы Всеобщей декларации ЮНЕСКО о культурном разнообразии [2, с.72-78], передавать будущим поколениям принципы толерантности, культуры мира, межкультурного и межрелигиозного диалога. А приз Золотая веточка, присуждаемая городам-поборникам мира, выполнена таджикским скульптором Амри Аминовым, который в 2010 г. получил Премию ЮНЕСКО «Художник мира» [2, с.40-43].

В 2004 г., при поддержке ЮНЕСКО, Нацкомиссия открыла в Российско-Таджикском (Славянском) университете первую в республике Кафедру ЮНЕСКО – «Межкультурный диалог в современном мире». Вторая Кафедра ЮНЕСКО «Музей фортификации истории» была позже открыта в Ходжентском государственном университете. К сожалению, сегодня в республике работает только одна кафедра ЮНЕСКО в РТСУ, которая является членом сети кафедр ЮНЕСКО/ЮНИТВИН.

Основная цель деятельности Кафедры – организация научно-исследовательских работ в области проблем межкультурного диалога; внедрение теоретических положений научно-исследовательской работы в практику учебно-воспитательной деятельности студентов. Нацкомиссией совместно с Кафедрой в 2007 г. было разработано и издано учебное пособие «Калейдоскоп культур», которое ЮНЕСКО было рекомендовано странам-членам в качестве учебного пособия, выставлено на сайте и опубликовано в буклете организации. В Российско-Таджикском (Славянском) университете читается разработанный Кафедрой ЮНЕСКО спецкурс «Межкультурный диалог» [2].

Начиная с 2003 г. в республике стало традицией ежегодно отмечать Международный день родного языка, объявленный ЮНЕСКО на ее 30-й сессии Генеральной конференции. И эту традицию начала Национальная комиссия РТ по делам ЮНЕСКО. Представители разных национальностей, проживающих в Таджикистане в этот день приходили в Нацкомиссию, считая ее родным домом [2, с.18-21].

В истории укрепления сотрудничества между Таджикистаном и ЮНЕСКО 2005 г. стал особым годом. Наиболее значимые события – Международный фестиваль по культурному разнообразию и диалогу в

Центральной Азии и День Таджикистана в штаб-квартире ЮНЕСКО [2, с.32-35].

Фестиваль проходил с 24 мая по 1 июня. В день открытия фестиваля было подписано Соглашение между Таджикистаном и ЮНЕСКО о Планах действий по сохранению буддийского монастыря Аджина-теппа. Мы гордимся и тем, что эмблема фестиваля была разработана нашим художником Н. Нарзибековым, работа которого заняла 1 место (из 70). А другой таджикский художник Ф. Негмат-заде со своими учениками специально к фестивалю подготовили панно парги «Шелковый путь», которое стало украшением мероприятия и Генеральный директор открыл фестиваль на фоне нашего панно. Республика Таджикистан была достойна, представлена на фестивале, участвуя в его мероприятиях.

День Таджикистана в ЮНЕСКО. Это одно из самых незабываемых событий. 10 октября 2005 г. впервые, и особенно, в период работы Генеральной конференции было проведено это важное не только для нас, но и для ЮНЕСКО, событие.

Президент Таджикистана Эмомали Рахмон выступил с речью на родном таджикском языке. Перед началом официальных церемоний группа артистов с песнями (Шашмаком) встретила делегацию и гостей конференции. Президент страны и Генеральный директор открыли выставку (по условиям ЮНЕСКО в период Генконференции работает большая выставка с определенной темой, после продолжительных переговоров мы получили разрешение на проведение выставки в фойе главного корпуса, где проходила Конференция). Президент вручил Генеральному директору книгу, вышедшую по итогам Международной конференции «Региональное сотрудничество в бассейнах трансграничных рек» (поддержанной ЮНЕСКО), и прошедшей в Душанбе в мае 2005 г. и посвященной международному десятилетию действий «Вода для жизни».

В этот же день был подписан Меморандум между Правительством Республики Таджикистан и ЮНЕСКО. Вечером в главном зале ЮНЕСКО был дан концерт мастеров искусств Таджикистана. Концерт был принят с нескрываемым восторгом. Практически все: и делегаты, и сотрудники ЮНЕСКО, и гости отмечали, что в ЮНЕСКО давно не было такого красивого праздника, а самое примечательное – Глава страны очень хорошо знает своих артистов, уважительно относится к культуре, ценит ее.

Проведенный День Таджикистана в ЮНЕСКО вызвал широкий резонанс и теплые отклики, так как это событие дало возможность делегатам более чем из 191 страны и гостям лучше и больше узнать о Таджикистане. На имя министра иностранных дел Таджикистан поступило письмо от зам. Генерального директора ЮНЕСКО г-на А. Сайяда, в котором отмечалось: «...Хочу поздравить Вас с тем, что выступление Президента Рахмонова на сессии и культурные мероприятия, в частности, выставка и концерт, которые были представлены Вашей делегацией, получили высокую оценку в Штаб-квартире ЮНЕСКО...» [2, С.67-69].

В 2007 г., накануне очередной Генеральной конференции ЮНЕСКО, делегацию Республики Таджикистан пригласил Президент

страны Эмомали Рахмон. Отмечая достигнутые успехи в сфере сотрудничества республики с ЮНЕСКО, Президент поставил новые задачи, одной из которых было избрание Таджикистана в один из выборных органов ЮНЕСКО. И на очередной Генеральной конференции Таджикистан впервые тайным голосованием был избран в Комитет по коммуникациям и информации [8]. Многие сомневались, что Глава государства пригласил членов делегации, объясняя, что множество делегаций выезжают на различные конференции и т.д., но их не приглашают к Главе государства. Мы объясняли, что Президент не только уделяет особое внимание развитию сотрудничества с ЮНЕСКО, но и постоянно интересуется деятельностью этой организации, обращая особое внимание на то, чтобы древняя история и культура, традиции и обряды нашего народа были достойно представлены и отмечены ЮНЕСКО.

Сотрудники Нацкомиссии проделали серьёзную и трудоёмкую работу с международными экспертами по историко-археологическому памятнику Саразм и Национальному парку Таджикистана.

Саразм – первый в Таджикистане памятник Всемирного наследия. Это итог многолетней работы, который выполнялся по поручению Президента страны Эмомали Рахмона.

Постановлением Правительства Республики Таджикистан от 21 сентября 2001 года под №391, 5500-летний памятник Саразм Пенджикентского района был объявлен историко-археологическим заповедником, как центр формирования культуры земледелия, ремесел и градостроительства таджиков.

В 2010 г. древнейшее поселение Саразм было внесено в Список Всемирного культурного наследия ЮНЕСКО. И на карте Всемирного культурного наследия появился первый таджикский памятник Саразм [1, С.107-112].

Национальный парк Таджикистана. Чтобы выполнить все требования, для признания и включения его в список Всемирного культурного и природного наследия, мы организовывали работу экспертов (бумажную, техническую – транспорт, вплоть до вертолетов и др.). Первоначально для изучения международными экспертами планировалась территория с Памира до Тигровой балки. Но многие объекты были разрушены или не соответствовали требованиям для включения в список Всемирного культурного и природного наследия.

В результате в ходе 37 сессии Комитета мирового наследия ЮНЕСКО, проходившей с 17 по 27 июня 2013 года в г. Пномпене (Камбоджа), 21 июня 2013 года (через 21 год после создания самого парка) было принято решение о включении в список Всемирного культурного и природного наследия Национального парка Таджикистана [5]. Национальный парк Таджикистана расположен на обширной территории, прилегающей к Горно-Бадахшанской Автономной области. Эта территория включает в себя известное Сарезское озеро, пик Исмоили Сомони, Дарвазский, Ванчский, Язгулямский районы ГБАО, а также районы Тавильдара и Джиргиталь.

Таджикский национальный парк (Боғи миллии Тоҷикистон) – организован Постановлением Правительства Республики Таджики-

стан за №267 от 20 июля 1992 года. Таджикский национальный парк является самой крупной особо охраняемой природной территорией республики. Площадь национального парка, 2,6 млн. га, составляет 18% от общей площади Таджикистана, 60% территории Горно-Бадахшанской Автономной области и 40% Джиргатальского и Тавильдаринского районов Таджикистана [5].

13 июля 2016 года в Российско-Таджикском (Славянском) университете состоялось официальное открытие первого Информационно-ресурсного центра ООН – ИРЦ ООН (на пространстве СНГ такие центры имеются только в Российской Федерации и Казахстане). Центр был торжественно открыт С. Асловым, Министром иностранных дел Таджикистана и г-жой Джихан Султаноглу, помощником Генерального секретаря ООН, помощником администратора ПРООН, директором регионального бюро ПРООН по странам Европы и СНГ, Региональным Председателем Группы по развитию ООН [7].

Информационно-ресурсного центр ООН был создан в целях повышения осведомленности общества о деятельности ООН и ее структур в стране, повышении знаний и понимания молодежи об основных принципах работы структур ООН, основополагающих приоритетах, таких как Цели Устойчивого Развития и национальных стратегий в целом. Центр внесет свою лепту в укрепление взаимодействий структур ООН и Таджикистана. В центре на постоянной основе уже проводятся мероприятия, открытые лекции для школьников и студентов, встречи с руководителями агентств ООН в Таджикистане, приглашенных специалистов ООН, и активно работает библиотека.

Центр оснащен библиотекой в более чем 6 тысяч экземпляров литературы на рабочих языках ООН и доступом ко всем цифровым ресурсам основных подразделений и институтов ООН. В церемонии открытия, прошедшей под председательством А. Зуева, Постоянного координатора ООН и Постоянного представителя ПРООН в Республике Таджикистан, приняли участие коллеги-дипломаты, главы агентств ООН, аккредитованные в Таджикистане, представители дипломатического корпуса, общественности и СМИ.

Центр даст возможность школьникам и студентам учебных заведений поближе познакомиться с деятельностью структур ООН, подходах в решении глобальных вопросах развития человечества, как искоренение бедности, голода, неравенства между странами, обеспечение здравоохранения, занятости, изменения климата и охраны окружающей среды и, конечно же, диалога культур, умения жить вместе, а также и многое другое [4; 7].

Как отметила г-жа Джихан Султаноглу Заместитель Администратора, Региональный Директор Программы Развития ООН по Восточной Европе и стран СНГ: «Этот уникальный центр станет полезной площадкой для всех жителей страны, в особенности школьникам, студентам, журналистам, экспертам и ученым, которые интересуются деятельностью ООН. Надеюсь, Информационно-ресурсный центр ООН постепенно займет свое достойное место в общественно-информационной жизни Таджикистана» [7].

Литература

1. Бабаджанова, М. М. Межкультурный диалог в современном мире: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Душанбе, ИРФОН, 2015. – 170 с.
2. Бабаджанова, М. М., Юлдашева, М.Р., Ким, В. Калейдоскоп культур. Учебное пособие для школьников старшего возраста и студентов I – III курсов / под общей ред. Бабаджановой М. М. – Душанбе: Статус, 2007. – 95 с.
3. Международная конференция «Роль женщин в межкультурном диалоге в Центральной Азии», Душанбе, Таджикистан, 11-13 июня 2003 г. – Душанбе, 2003. – 120 с.
4. Личный архив М. Бабаджановой.
5. Таджикский национальный парк «Горы Памира» включен в список Всемирного наследия ЮНЕСКО [Электронный ресурс]. Новости ООН. Таджикский национальный парк «Горы Памира» включен в список Всемирного наследия ЮНЕСКО. Режим доступа: www.news.un.org/story
6. Кафедра ЮНЕСКО «Межкультурный диалог в современном мире». [Электронный ресурс]. Российско-Таджикский (Славянский) университет. Режим доступа: www.rtsu.tj/kafedra-unesco
7. Информационно-ресурсный центр ООН в РТ. [Электронный ресурс]. Российско-Таджикский (Славянский) университет. Режим доступа: www.rtsu.tj/tseentry
8. Национальная комиссия Республики Таджикистан по делам ЮНЕСКО [Электронный ресурс]. Российско-Таджикский (Славянский) университет. Национальная комиссия Республики Таджикистан по делам ЮНЕСКО. Режим доступа: www.unesco.org/UNESCO_sub-regional_workshop_in_Tajikistan

Бобочонова М.М.

25 СОЛИ ҲАМКОРИҶОИ ПУРМАҲСУЛИ ТОҶИКИСТОН БО ЮНЕСКО

Дар мақола ҳамкориҳои 25-солаи Тоҷикистон бо ЮНЕСКО баъд аз соҳибистиқлол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон ва узвияти он дар ЮНЕСКО мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар он кӯшишҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Комиссияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба қорҳои ЮНЕСКО доир ба муҳофизат ва нигоҳдории ёдгориҳои моддӣ ва ғайримоддӣ кишвар ва шиносоии аҳли башар бо фарҳанги қадиму нотакрори Тоҷикистон таҳлилу баррасӣ шудааст.

Калидвожаҳо: ҳамкорӣ, ЮНЕСКО, ёдгориҳои фарҳанги моддӣ ва ғайримоддӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон, Комиссияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба қорҳои ЮНЕСКО, муқолаи байнифарҳангӣ.

Bobodzhonova M.M.

**25 YEARS OF FRUIT COLLABORATION:
TAJIKISTAN AND UNESCO**

The article analyzes cooperation between Tajikistan and UNESCO for 25 years, after the declaration of Independence and the accession of the Republic of Tajikistan to a full member of UNESCO. Efforts of the Government of the Republic of Tajikistan, the National Commission of the Republic of Tajikistan for UNESCO in the preservation, protection of monuments of the material and non-material culture of the country and acquaint the world community with its ancient and inimitable culture.

Key words: cooperation, UNESCO, intangible and tangible heritage, the Republic of Tajikistan, the National Commission of the Republic of Tajikistan for UNESCO, intercultural dialogue.

ТДУ 008+9Точик=327Точик+37Точик+930.26+39

Амиров Р.

СИЁСАТИ ДАВЛАТИИ ҲУКУМАТИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН ОИД БА ҲИФЗИ ЁДГОРИҶОИ ТАЪРИХИЮ ФАРҲАНГӢ

Дар ин мақола масъалаи сиёсати давлатии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаҳои ҳифз, тармим ва нигоҳдории ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ ва аз ҷониби давлат андешидани тадбирҳои иловагӣ баҳри ҳифзи онҳо мавриди баррасӣ ва таҳлил қарор гирифтааст. Дар ин давра аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон якчанд санади меъёрии ҳуқуқӣ қабул гардид, ки ба таври қочоқ берун баровардани сарватҳои фарҳангиро пешгирӣ намуд. Дар мақола, инчунин, муаллиф перомунӣ ба Феҳристи мероси умумиҷаҳонии ЮНЕСКО ворид гардидани ёдгориҳои таърихию фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо овардани мисолҳои мушаххас, ибрози назар намудааст. Дар анҷоми мақола якчанд пешниҳод оид ба ҳифз ва нигоҳдории ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ оварда шудааст.

Калидвожаҳо: *арзишҳои фарҳангӣ, мероси бостонӣ, ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ, ҳуқуқҳои фарҳангӣ, Шоҳроҳи Бузурги Абрешим, сарватҳои фарҳангӣ, ҳифзи ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ.*

Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди соҳиб шудан ба истиқлолияти сиёсӣ зинаи аввали сохтмони давлатдорӣ худро ба анҷом расонда, дар давраи гузариш ба ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ба иқтисоди бозорӣ ва муносибатҳои нави ҷамъиятӣ, ки шоҳроҳи сифатан нави пешрафт тараққиёти мамлакатро муайян месозанд, қарор дорад. Чи тавре ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид намудаанд: «Дар ин марҳалаи муҳим мақсаду вазифаҳои фарҳанг бештар ба масъалаҳои ташаккули маънавият, омӯзиши аниқи таърихи фарҳанги гузаштаву муосири халқи тоҷик, баланд бардоштани ифтихори миллӣ ва ҳисси ватандӯстиву ватандорӣ, инчунин, дар тафаккури мардум ва махсусан, наврасону ҷавонон гузариш додани эҳсоси эҳтиром ба муқаддасоти милливу рамзҳои давлатӣ равона мегардад» [3, с. 33]. Маҳз бо ташаббусу дастгирии бевосита ва ғамхорӣ ҳамаҷузъи Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар солҳои Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон, пеш аз ҳама, заминаҳои ҳуқуқӣ ва илмӣ рушди фарҳанги кишвар фароҳам оварда шуд.

Баъди ба даст овардани Истиқлолияти давлатӣ, ҳарчанд Тоҷикистон ба ҷанги шаҳрвандӣ рӯбарӯ гашта бошад, ба ҳамаи мушкилиҳои ҷойдоштаи сиёсӣ нигоҳ накарда, аз рӯзҳои аввал Ҳукумати мамлакат ба масъалаҳои фарҳангӣ тавачҷуҳи хос зоҳир намуда, барои ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ тадбирҳои таъхирнопазир меандешид. Дар шароити бесарусомонӣ ва пурра фаъолият нанамудани сохторҳои давлатӣ барои шахсони алоҳида ва баъзе ташкилотҳои хориҷӣ имконияти воқеӣ ба вучуд омада буд, то ин ки ба таври қочоқ арзишҳои фарҳангии миллати тоҷикро ба берун кашанд. Дар ҳамин

давраи нооромӣ аз як қатор муассисаҳои муҳими фарҳангӣ, аз ҷумла Осорхонаи миллӣ ва Осорхонаи Қалъаи Хисор баъзе нигоораҳои беҳтарини таърихӣ, ки арзиши баланди бадеӣ доштанд, ғорат гардидаанд. Мутаассифона, то ҳол нигоораҳои ғоратшуда пайдо нагардидаанд.

Вазъи баамаломатаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро водор сохт, ки барои пешгирии ин ҳодисаҳои номатлуби дар соҳаи фарҳанг руҳдода як зумра санадҳои меъёрии ҳуқуқиро доир ба масъалаҳои фарҳанг, арзишҳои фарҳангӣ, ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ қабул намояд. Дар моддаи 40-и санади тақдирсози миллат - Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст: «Ҳар шахс ҳақ дорад, ки озодона дар ҳаёти фарҳангии ҷамъият, эҷоди бадеӣ, илмӣ ва техникӣ ширкат варзад, аз дастовардҳои онҳо истифода кунад. Сарватҳои фарҳангӣ ва маънавию давлат ҳимоя мекунад» [1, с.13]. Ва, ҳамзамон дар моддаи 44 таъкид гардидааст, ки: «Ҳифзи табиат, ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ вазифаи ҳар як шахс аст» [1, с.14].

Дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бори нахуст масъалаи ҳифзи ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ на танҳо вазифаи давлат, балки вазифаи муқаддаси ҳар як шахси ҷомеа буданаш таъкид гардид, ки ин чи дар назди давлат ва чи дар назди ҳар як шаҳрванди кишвар масъулияти бузургро мегузорад. Аз ин рӯ, барои ба низом даровардани масъалаҳои ғаъолияти фарҳангӣ ва ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ, ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (13 январи соли 1997 № 519) қабул гардид. Дар моддаҳои 8 - Сарватҳои фарҳанги миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 10 - Аз ҷумҳурӣ баровардан ва баргардонидани сарватҳои миллӣ, маҳз масъалаҳои ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ, воридот ва содироти арзишҳои фарҳангӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, тартиби ҳифз намудан, берун баровардан ва ворид намудани арзишҳои фарҳанги милли аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ муайян карда шудааст. Дар банди моддаи 8 - и қонуни мазкур дар иртибот ба масъалаи Сарватҳои фарҳанги миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст: «Ба таркиби сарватҳои фарҳанги миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон бозёфтҳои археологӣ, ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ, коллексияҳои нодиру ашёҳои қадимӣ ва асарҳои санъат, аз қабилӣ мусаввараҳо, наққошӣ, расмҳо, мучассамаҳо, номҳои аҳамияти таърихидошта, асарҳои зебуороишӣ (дизайнерӣ), китобҳои дастнавис, дастхатҳои муаллифон, катибаҳо, ҳуччатҳои таърихӣ, нусхаҳои нодир, оромгоҳҳои шахсиятҳои маъруф, боғот ва манзараҳои табиӣ аҳамияти фарҳангидошта ва ғайра дохил мешаванд. Сарватҳои фарҳанги милли, ки моликияти ҷамъиятӣ, кооперативӣ, омехта, муштарақ, шахсӣ ва хусусӣ ҳисоб меёбанд, дар асоси қонун сабти ном шуда, дар ғаъолияти фарҳангӣ истифода мешаванд».

Дар даврони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои пешгирии равандҳои номатлуб дар ғаъолияти фарҳангӣ ва хусусан дар масъалаи ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ ва ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ як зумра қонуну қарорҳои зарурӣ, аз ҷумла қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи берун баровардан ва ворид кардани сарватҳои таърихӣ фарҳангӣ», аз 6.08. 2001, №42; «Дар бораи ҳифз ва истифодаи мероси таърихӣ фарҳангӣ», аз 3.03. 2006, №178

ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси мавзёҳои муҳофизатии объектҳои ғайриманкули мероси таърихӣ фарҳангӣ», аз 30.05. 2004, №274; «Дар бораи қоидаҳои ташкил ва низоми нигоҳдории ҳудудҳои таърихӣ фарҳангии махсус ҳифзшаванда», аз 30.05. 2004, №262; «Дар бораи қоидаҳои низоми нигоҳдории мавзёҳои муҳофизатии объектҳои ғайриманкули мероси таърихӣ фарҳангӣ», аз 31.12. 2008, №664; «Дар бораи Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ фарҳангӣ барои солҳои 2012 - 2020», аз 03.12. 2011, №577; «Дар бораи тартиби қорбурди Феҳристи давлатии объектҳои мероси таърихӣ фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 14 октябри соли 2014, №64 ва «Дар бораи тартиби ҳифз ва нигоҳдории сарватҳои таърихӣ фарҳангии муваққатан ба Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшаванда», аз 03.12. 2015, №751 қабул гардиданд, ки исботи сиёсати давлатӣ дар соҳаи ҳифз, таҳқиқ ва барқарорсозии объектҳои таърихӣ фарҳангӣ ба шумор меравад.

Ин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ имкон ба вучуд оварданд, ки мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳо фаъолиятшонро нисбат ба арзишҳои фарҳангӣ, ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ва гузоштани ҳайкалу нимпайкараҳо дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси қонуну қарорҳои қабулнамудаи Ҳукумати мамлакат ба роҳ монанд. Самти дигари сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанги маънавӣ ин таъмир, тармим ва бозсозии ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Маврид ба зикр аст, ки дар замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон 43 ёдгорӣ (24 мақбара, 3 осорхона, 5 масҷиди таърихӣ, 7 қалъа, 2 мадраса, 1 хумдон) аз нав таъмир ва тармим шуд, ки дар 70 соли Иттиҳоди Шӯравӣ чунин миқдори ёдгориҳои таъмир нагардида буд.

Танҳо зикр кардани ёдгориҳои мақбараи Рӯдакӣ, Саразм (шаҳри Панҷакент), мақбараи Шайх Маслиҳиддин, Шайх Абдулқосим Гургонӣ (шаҳри Хучанд), мақбараи Нақибхон Туғрал, Манораи Варзи Манор (ноҳияи Айнӣ), масҷидҳои Ҳавзи Сангин, Савристон, Абдулқодири Челонӣ (шаҳри Истаравшан), мақбараи Хулбук, Девор ва дарвозаи Қалъаи Хулбук (ноҳияи Восеъ), мақбараи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, Осорхонаи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, Сағонаи асри XII (шаҳри Кӯлоб), мақбараи Хоҷа Қутбиддин (ноҳияи Балҷувон), мақбараи Мавлоно Тоҷиддин, Мавлоно Обиддин, Хоҷаи Заррин (ноҳияи Данғара), мақбараҳои Хоҷаи Нур, Қалъаи Муъминобод, Шоҳи Хомӯш (ноҳияи Муъминобод), мақбараи Ҳазрати Султон (ноҳияи Ховалинг), мақбараи Хоҷа Дурбод, мадрасаи Хоҷа Машҳад (ноҳияи Шаҳритус), Қалъаи Ҳисор, Мадрасаи Кухна, масҷиди Сангин (ноҳияи Ҳисор), Қалъаи Вомар (ноҳияи Рӯшон) далели гуфтаҳои боло шуда метавонанд. Таъмир, тармим ва бозсозии ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ дар таърихи маънавии насли наврас ва шинохти Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ ва рушди сайёҳии фарҳангӣ нақши муҳим мебозанд.

Дар солҳои соҳибистиклолӣ ба Феҳристи мероси умумичаҳони ЮНЕСКО ворид гардидани Саразм (моҳи июни соли 2010) яке аз дастовардҳои бузурги фарҳанги миллӣ ба шумор меравад. Ташрифи Дабири қулли ЮНЕСКО К. Матсуура ба Ҷумҳурии

Тоҷикистон ва бозиди ӯ аз Қалъаи Ҳисор, Ачинатеппа ва зимни вохӯрӣ бо Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ба ин феҳрасти мероси умумичаҳонӣ, дар оянда, ворид намудани ёдгориҳои таърихию фарҳангии Хулбук, Ачинатеппа, Панҷакенти қадим, Тахти Сангин, Қалъаи Ҳисор, Ҳоҷа Машҳад мусбат арзёбӣ мешавад. Дар ин самт Вазорати фарҳанг аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон супориш гирифт. Дар хусуси ба феҳрасти мероси умумичаҳонии ғайримоддӣ дохил намудани мусиқии Фалак ва Чакан омодагӣ рафта истодааст.

Имрӯз тибқи иттилои Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба рӯйхати муқаддамотии ёдгориҳои «Шоҳроҳи Бузурги Абрешим»-и ЮНЕСКО 13 ёдгорӣ шомил шудааст: инҳо Панҷакенти қадим, Бунчекат, Қалъаи Ҳисор, Тахти Сангин, Ачинатеппа, Ҳоҷа Машҳад, Хулбук, Қалъаи Ямчун ва ёдгориҳои водии Вахон, қалъаи Хучанд, маҷмааи меъмории Шайх Муслиҳиддин, тасвириҳои рӯйсангии атрофи Хучанд ва ноҳияи Ашт, мадрасаи Олим ва мадрасаи Мирраҷаб - Додхоҳ дар Конибодом ба шумор меравад. Қисмати тоҷикистони «Шоҳроҳи Бузурги Абрешим»-ро ба 5 гузаргоҳ тақсим кардаанд. Шарти сабти номи гузаргоҳҳо вучуди ҳадди ақал як ёдгори таърихӣ дар тӯли он аст. Агар ҳар долон (коридор) ақалан як ёдгорӣ дошта бошад, баъд давлате, ки гузаргоҳро пешниҳод кардааст, ҳақ дорад ёдгориҳои дигари атрофи он гузаргоҳро батадрич ба рӯйхат шомил намояд. Асос сабти номи гузаргоҳ аст. Аз 5 гузаргоҳи мо якеаш гузаргоҳи Шимолӣ аст бо Панҷакенту Бунчекат ва ёдгориҳои водии Зарафшон. Дуюмаш гузаргоҳи Сирдарё аст бо ёдгориҳои атрофи Хучанд. Баъд, гузаргоҳи Марказӣ бо қалъаи Ҳисор ва ёдгориҳои ин водӣ. Сипас, гузаргоҳи Амударёст, ки аз Тахти Сангин сар мешавад ва то Хулбукро дар бар мегирад. Охири гузаргоҳи мо ёдгориҳои водии Вахонро фаро мегирад. Кишварҳои воқеъ дар тӯли ин шоҳроҳи бостонӣ аз бренди «Шоҳроҳи Бузурги Абрешим» барои ҷалби сайёҳони бештар истифода мебаранд. Аз ин рӯ, бо ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон эълон гардидани соли 2018 чун «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» шароитҳои мусоидро барои ҳамроҳ намудани ёдгориҳои таърихӣ - фарҳангии «Шоҳроҳи Бузурги Абрешим» дар таҳияи хатсайрҳои нави фарҳангӣ аз онҳо ба таври мақсаднок истифода намоем.

Чи тавре ки дар Паёми навбатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ омадааст: «Ҳукумат дар муддати даҳ соли охир танҳо барои таъмири таҷдиди ёдгориҳои таърихӣ қариб 3 миллиард сомонӣ равона карда, аксари осорхонаҳо, қасру марказҳои фарҳангӣ, қалъаву шаҳрҳои бостонӣ, мақбараҳои шахсиятҳои таърихиву ирфонӣ ва дигар мероси моддиву маънавии халқамонро азнавсозӣ намуд» [2, с.32]. Имрӯз тибқи маълумоти омории Вазорати фарҳанг дар ҷумҳурӣ зиёда 2900 ёдгориҳои таърихиву меъмории мавҷуд аст. Чи тавре дар мулоқоти Пешвои миллат бо зиёиёни мамлакат, 20 март соли 2018 таъкид шудааст: «Дар шароити феълӣ, ки бархӯрди тамаддунҳо дар ҷаҳон торафт тезгунд мешавад, омӯхтан ва таҳқиқ кардани мероси бостонӣ, ҳифзи арзишу суннатҳои

милливу мардумӣ ва ёдгориҳои таърихӣ аҳамияти махсус пайдо мекунад» [4].

Дар суҳанрониашон Пешвои миллат овардаанд: «Мо дар даврони соҳибистиқлолӣ се маротиба мақбараи устод Абуабдуллоҳи Рӯдакиро дар шаҳри Панҷакент, оромгоҳи Мир Сайид Алии Ҳамдониро дар шаҳри Кӯлоб се-чор маротиба Туграли Аҳрориро дар ноҳияи Айнӣ ва Камоли Хучандиро дар шаҳри Хучанд таъмиру барқарор намудем. Инчунин, чанде аз мақбараҳои мутафаккирони пешин, аз ҷумла Ҳазрати Султон, Муҳаммад Шақиқии Балхӣ, Ҳазрати Бурхи Валӣ, Муҳаммади Башоро ва биноҳои қадимаро дар шаҳру ноҳияҳои кишвар обод кардем» [4]. Гарчанде ки аз ҷиҳати таъмир, тармим, барқарорсозӣ мо нисбат ба замони Иттиҳоди Шӯравӣ хеле пешрафта бошем, то ҳол ваъзи ниғаҳдорӣ ва ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ба талабот ҷавоб дода наметавонад. Дар масъалаи ворид намудани ёдгориҳои таърихӣ ба Феҳристи мероси умумибашарии ЮНЕСКО дар тӯли 25 соли истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон (танҳо ду ёдгории таърихӣ табиӣ - Саразм ва Боғи миллии Тоҷикистон) қонёқунанда намебошад. Аз ин рӯ, Пешвои миллат дар суҳанрониашон дар воҳӯрӣ бо зиёиёни мамлакат изҳори нигарони намуда, таъкид карданд, ки «То ба ҳол ёдгориҳои Таҳти Сангин, Ачинатеппа, Хулбук, қалъаҳои Ҳисор, Кӯлоб, Хочамаҳшад дар ноҳияи Шаҳритус, Панҷакенти қадима, Бунҷекенти ноҳияи Шаҳристон ва Ямчун, воқеъ дар ноҳияи Ишкошим, ба рӯйхати ЮНЕСКО ворид нашудаанд. Аз шумораи умумии ёдгориҳои таърихӣ, ки дар мамлакат вучуд доранд, мо то имрӯз номгӯи ками онҳоро ба рӯйхати созмонҳои байналмилалӣ ворид кардаем. Бинобар ин, зарур аст, ки дар ин самт корҳои омӯзишӣ ва ташкилӣ вусъат бахшида шаванд» [4]. Ба ин мақсад сохторҳои марбута дастур гирифтанд, ки ин равандро омӯхта, ба Ҳукумат пешниҳодҳо омода созанд. Аз ҷониби Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон эълон гардидани соли 2020 - ум 5500 - солагии Саразми бостонӣ иқдоми навбатии Сарвари давлат буда, он ҳамчун маркази ташаккули маданияти кишоварзӣ, ҳунармандӣ ва шаҳрсозии тоҷикон ҷашн гирифта мешавад. Мо бояд ифтихор намоём ва онро бо дастоварҳои бузурги илмӣ - бостоншиносӣ ва фарҳангӣ истиқбол гирем. Бо мақсади боз ҳам тақвият бахшидани масъалаи ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ якҷанд тақлифхоро пешниҳод менамоем, ки метавонад дар ин масъала кумак расонад:

- таҳия намудани феҳристи тамоми нигораҳои, ки арзиши муҳими бадеӣ ва таърихӣ милли дошта, дар ихтиёри осорхонаҳо, китобхонаҳо ва шахсони алоҳида қарор доранд. Феҳрист чун ҳуҷҷати махсус ба сохторҳои марбутаи давлатӣ пешниҳод гардад, то дар тақия ба он пеши роҳи ба таври қочоқ баровардани ҳамагуна арзишҳои фарҳангӣ таърихӣ милли гирифта тавонанд;

- дар ҳудудҳои ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ иҷозат надодани ҳар гуна сохтмони иншооти гайрифарҳангӣ ва фуруҳтани заминҳои мансуб ба ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ;

- барои ба харобазор табдил надодан ва аз байн набурдани ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ зарурияти консерватсияи ҳатмии ёдгориҳои таърихӣ пеш омадааст;

-дар маҷмӯъ, таҳия намудани барномаи давлатӣ оид ба мероси фарҳангии тоҷикон.

Адабиёт

1. Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2003.

2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2015.

3. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон». – Душанбе, 2017.

4. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо зиёиёни мамлакат, 19 март соли 2018 // Ҷумҳурият. – 2018. – 20 март.

Амиров Р.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В ОБЛАСТИ ЗАЩИТЫ ИСТОРИКО- КУЛЬТУРНЫХ ПАМЯТНИКОВ

В данной статье рассматривается политика государства в области защиты, сохранения и реставрации историко-культурных памятников в годы независимости Таджикистана. За данный период со стороны Правительства Республики Таджикистан были приняты нормативно-правовые акты, которые способствовали предотвращению незаконных вывозов культурных ценностей. А также, анализируются вопросы о внесении историко-культурных памятников в список Всемирного культурного наследия ЮНЕСКО в годы независимости Таджикистана. В конце статьи рекомендованы предложения по защите и сохранению культурно-исторических памятников в Республике Таджикистан.

Ключевые слова: понятие историко-культурных памятников, нормативно-правовые акты в области культуры, Конституция Республики Таджикистан, Закон о культуре, список Всемирного культурного наследия ЮНЕСКО, историко-культурные памятники «Великого шелкового пути», Послание президента Республики Таджикистан, защита и сохранение культурных ценностей.

Amirov R.

STATE POLICY OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN IN PROTECTION OF HISTORICAL AND CULTURAL SITES

This article discusses the policy of the state in the field of protection, preservation and restoration of historical and cultural monuments in the years of independence of Tajikistan. During this period, the Government of the Republic of Tajikistan adopted normative legal acts that con-

tributed to the prevention of illegal export of cultural properties. In addition, the questions of inscribing the historical and cultural sites in the list of the World cultural natural heritage of UNESCO in the years of independence of Tajikistan are analyzed. At the end of the article, there are proposals on the protection and preservation of cultural and historical sites in the Republic of Tajikistan.

Keywords: conception, historical and cultural sites, normative legal acts, Constitution of the Republic of Tajikistan, law, UNESCO, World cultural heritage list, "Great silk road", message of the President of Tajikistan, protection, preservation, cultural values.

Таманнои чигар созам баҳона,
Ба пои худ равам салоххона.
Кунам то чони худ имрӯз қурбон,
Занам худро миёни ғусфандон.
Ба дуконаш равам дар хун тапида,
Наяндешам зи сарҳои бурида.
Агар хунам бирезад, мотамам нест,
Зи поям гар биёвезад, ғамам нест...[3,с.140].

Ҷамаи вожаву таъбирҳое, ки дар пораи боло истифода шудаанд, ба пешаи қассобӣ марбут буда, бамарид мебошанд. Ҷамин тарзи истифодаи вожаву таъбирҳоро дар шахрошӯби Сайидо наз метавон мушоҳида кард. Дар «Шахрошӯб» тавсифи ҳазломези намояндаи 212 касбу пеша бо забону сабки сода сурат гирифтааст. Ашъори хунармандӣ ва шахрошӯби Сайидо дар асари А. Мирзоев ва С. Саъдиев батафсил баррасӣ шуда, дар мақолаи А. Абдуссатор номгӯи хирфаҳои дар Шахрошӯби Сайидо зикр гардида оварда шудааст. Аз ин рӯ мо аз таҳлили онҳо худдорӣ намуда, ин нуктаро таъкид мекунем, ки Сайидо на танҳо дар шеърҳои хунармандӣ ва Шахрошӯб, балки дар ашъори ғиноии дигари худ низ хунар ва хунармандонро васф намудааст. Баррасии ин масъала то чи андоза ба хунар ва хунармандон тавачҷух доштани шоири хунармандро бори дигар ба субут мерасонад.

Тавре ки А.Мирзоев ва С.Саъдиев навиштаанд, Сайидо аз ҷавонӣ ба касби бофандагӣ машғул шудааст. Дар ҳақиқат, дар ашъори шоир ишораҳои зиёде ба ин шуғли ӯ ба назар мерасад. Аз ҷумла, дар байти зерӣ яке аз ғазалҳои шоир ошкоро ба касби бофандагиаш ишора менамояд:

Баҳри рӯзӣ мекунам бофандагӣ чун анкабут,
Хона ҳамчун дорбоз аз ресмон бошад маро [4, с.99].

Манзараи хунари бофандагӣ ва ашъи марбут ба ин касб дар байтҳои дигари шоир низ ба назар мерасанд:

Дар таҳи гарди касодӣ шуд матоам поймол,
Рӯзгоре шуд хичолат аз дукон бошад маро [4, с.99].

Дар ғазали дигар шоир аз касодии ашъи бофтааш шикоят мекунад:

Аз матоам доманафшон бигзарад наззорагар,
Баски аз гарди касодӣ пур бувад дукон маро [4, с.102].

Ҳамин матлабро дар ғазали дигари худ шоир ба ин тарз баён кардааст:

Намегардад бурун гарди касодӣ аз дукони ман,
Ба савдои матои ман касе моил намебошад [4, с.261].

Бо ҳама касодиву душвориҳо Сайидо касби худро дӯст мадорад ва аз он ифтихор дорад. Ӯ ҳамчун намояндаи табақаи ҳунармандон ба ҳамаи касбу пешаҳо таваҷҷуҳу дилбастагӣ дошт ва бузургдошти аҳди ҳунарро мароми шоирӣи худ намуда, ҳунармандро қаҳрамони лирикийи ашъораш қарор дод. Дар ашъори ғиноии тоҷику форс қаҳрамони лирикий, асосан ошиқ, ринд ва солиқ буданд. Ҳарчанд тасвиру тавсифи аҳли ҳунар аҳёнан дар осори баъзе шоирон ба назар мерасад, вале то Сайидо ба дараҷаи қаҳрамони лирикий ва образи асосӣ нарасидааст. Дар ин бора С. Саъдиев дуруст таъкид кардааст: «қаҳрамони лирикийе, ки инсонии оддӣ камбағалу бенаворо таҷассум намудааст, ба назари мо, аввалин бор ба таври мушаххас дар ғазалиёти Сайидо арзи вучуд кардааст» [7, с.182].

Дар осори Сайидо инсонии захираш дар маркази тасвир қарор мегирад. Шоир маҳз орзуву омол, вазъи зиндагӣ, эҳсосу ҳаяҷони ӯро дар мавридҳои гуногуни ҳаёт ба қалам додааст. Ӯ ба нерӯи тавоноии мардуми захираш бовар дорад:

Ҳар кӣ бо душмании халқ равон аст чу баҳр
Зуд бошад, ки сари хеш чу гирдоб хӯрад [5, с.257].

Инсонии ҳунарманд дар байни мардум иззату эътибори баланд дорад, бори миннати касеро намекашад ва бо меҳнати ҳалол ризку рӯзии худро пайдо мекунад:

Ба зерии бори миннат кай ҳунарвар мениҳад гардан?
Начунбад Кӯҳкан, гар бар сари ӯ Бесутун афтад [5, с.284].

Ризқи ҳунарманд ба осонӣ ба даст намеояд ва маҳз меҳнати пурмашаққат рӯзии ӯро муҳайё месозад:

Худо аз санг пайдо мекунад ризқи ҳунарварро,
Барои рӯзии Фарҳод шир аз Бесутун ояд [5, с.243].

Ҳамин матлабро дар ғазали дигар ба ин тарз баён кардааст:

Сайидо, ризқи ҳунарвар мерасад дархӯрди қор,
Рӯзии Фарҳодро гардун зи ҷӯи шир қард [5, с.266].

Вале хунарманд дар замони Сайидо вазъи ногувор дорад, бо ранчу азоб зиндагӣ ба сар мебарад. Шоир дар мисоли Фарҳод ранчуриву нокомии аҳли хунарро хеле барҷаставу нишонрас тасвир кардааст:

Ба ғайри меҳнату ғам нест қисмати Фарҳод,
Ҳамеша хуни чигар рӯзии хунарманд аст [5, с.118].

Хунарманд ранчу адаби зиёд мекашад, вале насибаш ғаму ғусса аст:

Сайидо, бошад кудурат рӯзии соҳибхунар,
Шохи гул аз пой натвонад кашидан хори хеш [5, с.305].

Сайидо сабаби ба вазъи ногувор дучор шудани аҳли хунарро дар муносибати ноодилонаи ҳокимону аҳли ҷоҳ ба хунару хунармандон медонад:

Дар аҳди мо ривоч ба аҳли хунар намонд,
Имрӯз обрӯй ба лаълу гуҳар намонд.

Вале баръакс ашхоси беҳунар дар назди мансабдорон соҳиби обрӯю эътибори баланд мебшанд:

Гардуни сифла беҳунаронро ривоч дод,
Азбаски эътибор ба соҳибхунар намонд [5, с.281].

Ҳарчанд ба қадри хунарманд мансабдорон намерасанд, вале пас аз дургузашташ ўро бо ифтихор ёд мекунанд:

Мешавад номи хунарманд пас аз марг алам,
Дона сарсабз нашуд, то ба таҳи хок нашуд [5, с.215]

Хунарманд ҳарчанд аз назари аҳли ҷоҳ безътибор аст, вале дар байни мардум иззату обрӯи зиёд дорад. Маҳз хунармандии Фарҳод боиси ҷовид мондани номи ў гаштааст:

Ғоми соҳибхунарон то ба қиёмат боқист,
Нақши Фарҳод хабар медиҳад аз кӯҳканӣ [5, с.500].

Мардум ба қадри хунарманд мерасанд ва ва эҳтироми ўро дар ҳар маврид ба ҷо меоранд:

Сайидо, аҳли хунар иззати дигар дорад,
Нарасад оҳуи ваҳшӣ ба ғизоли хутанӣ [5, с.513].

Фарҳоди Кӯҳкан аз образҳои дӯстдоштаи Сайидо аст. Ў дар ашъори ғиноии худ дар ҳар маврид ба Фарҳод рӯй меорад ва аз захираи ранҷ ва нокомии ин хунарманди асил ёд мекунад. Фарҳод барои баёни андешаҳои иҷтимоиву ахлоқии Сайидо хеле созгор омадааст. Дар байти зер шоир тавассути тасвири нокомии Фарҳод вазъи ногувори хунармандони замони худро ба қалам додааст:

Эй Кӯҳкан, зи кӯҳканӣ чист ҳосилат?
Умрат ба сар расида, туро музди кор ку? [5, с.464].

Дар системаи образҳои ғазалиёти Сайидо осие низ хеле маъмул буда, барои ифодаи вазъи нугувор ва ранҷу азоби ҳунарманд хидмат кардааст:

Нест оромӣ маро дар хона ҳамчун осие
Рӯзу шаб шармандагӣ аз обу нон бошад маро.
Аз сафар чун осие набвад маро андешае,
Оби парҳо тӯшаи раҳ бар камар бошад маро [5, с.245].

Сайидо на танҳо дар ашъори ҳунармандӣ ва «Шахрошӯби худ ашъи марбут ба ҳар пешаро ба таври фаровон истифода кардааст, балки дар ашъори ғиноӣ низ вожаву истилоҳот ва реалияи ҳунармандиро мохирона ба қор бурдааст. Дар байти зер ашъи ҳунари бофандагӣ ба баёни андешаи баланди иҷтимоии шоир мусоидат кардааст. Ташбеҳи шахси сарватманд ба кирми абрешим тасвири тоза буда, хасисиву ҳарисӣ ва худписандиву мағрурии ин тоифаро равшану барҷаста зоҳир менамояд:

Даруни чомаи рангини хеш дунёдор
Ба кирмҳои бирешимтанида мемонад [5, с.100].

Ашъори дар тавсифи ҳунармандон навиштаи Сайидо илова бар арзиши баланди ғоявию эстетикӣ худ аҳамияти бузурги мардумшиносӣ забоншиносӣ низ доранд ва сарчашмаи муҳимме барои омӯхтани вожаву истилоҳот ва таъбирҳои халқии замони ӯ ба шумор мераванд, ки таҳқиқи ҳарҷонибаи ин масъалаҳо вазифаи зистшиносону забоншиносон аст. Ҳоло бо зикри чанд намуна аз таъбирҳои халқӣ, ки ба ашъори шоир таровату содагӣ бахшидаанд, иктифо менамоем.

Дилбари санбӯсапаз ногаҳ маро аз дур дид,
Ҷониби санбӯсааш кардам ишорат, **лаб газид** [7, с.444].

Машқоб амрад мани лабташнаро бетоб кард,
Дар даруни хона то бурдам диламро **об кард**[7, с.445].

Каҳфурӯш амрад ба қоҳе кард бо ман моҷаро,
Гуфтамаш: «**Бар бод хоҳам дод қоҳи кӯҳнаро**» [7, с.455].

Шӯҳи сурнойӣ, ки меҳоҳад зи ушшоқ анчуман,
Мекунад пайваста **дах ангушти худро дар даҳан** [7, с.458].

Адабиёт

1. Мирзоев, А. Сайидо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик / А. Мирзоев. – Сталинобод, 1947.
2. Мирзоев, А. Шахрошӯб ва «Шахрошӯб»-и Сайидо / А. Мирзоев // Шарқи сурх. – 1948. – №2. – С.41-42.
3. Мирзоев, А. Сайидо Насафи и его место в истории таджикской литературы / А. Мирзоев. – Сталинабад, 1954.
4. Насафӣ, С. Асарҳои мунтахаб / тартибдиҳанда Ҷ. Шанбезода / Сайидои Насафӣ. – Душанбе: Ирфон, 1977.
5. Насафӣ С. Асарҳои мунтахаб / тартибдиҳанда Ҷ. Шанбезода / Сайидои Насафӣ. – Душанбе: Ирфон, 1977.
6. Насафӣ С. Куллиёти осор, матни интиқодӣ бо муқаддима ва тасҳеҳи Ҷ. Додалишоев / Сайидои Насафӣ. – Душанбе, 1999.
7. Саъдиев, С. Адабиёти тоҷик дар асри XVII / С. Саъдиев. – Душанбе: Дониш, 1985.

Муллоаҳмад М.

ВОСПЕВАНИЕ ремесла и ремесленников в произведениях Сайидо Насафи

Литература XVI-XVII веков считалась периодом упадка таджикской литературы. С. Аини, А Мирзоев и другие учёные изучая литературу этого периода доказали несостоятельность данного мнения и выявили, что литература продолжала своё развитие. В это время таджикская литература приобрела новые особенности. В частности литература приблизилась к народу и ремесленным кругам общества. Творчество известного поэта Сайидо Насафи является ярким свидетельством данного процесса. В статье рассматриваются описание ремесел и ремесленников в произведениях Сайидо, особенно в его цикле стихотворений «Шахрошуб».

Ключевые слова: таджикская литература, поэзия, Сайидо Насафи, ремёсла, ремесленники, Шахрошуб, ткачество.

Mulloahmad M.

DESCRIPTION OF FOLK CRAFTS AND CRAFTSMEN IN THE POETRIES OF SAYIDO NASAFI

Literature of the XVI-XVII centuries before was considered a period of decline in Tajik literature. S. Aini, A Mirzoyev and other scientists studying the literature of this period proved the inconsistency of this opinion and revealed that literature continued its development. At that period, Tajik literature acquired new features. In particular, literature has approached the people and crafts circles of society. The work of the famous poet Sayido Nasafi is a vivid evidence. The article describes the crafts and craftsmen in the poetries of Sayido, especially in his work “Shahroshub”.

Keywords: Sayido Nasafi, Tajik, literature, poetry, folk crafts, craftsmen, “Shahroshub”.

ТДУ 008+37тоҷик+39+798+796+379.51+796.1/3
Холмуродов З.

БОЗИИ САВОРИИ БУЗКАШӢ ҲАМЧУН УНСУРИ МЕРОСИ ФАРҲАНГИ ҒАЙРИМОДДӢ

Дар мақола вижагиҳои яке аз бозиҳои суннатии бузкашӣ баррасӣ гардида, муаллиф ҷиҳатҳои мусбат ва манфии ин навъи бозиро нишон додааст.

Мусобиқа ва бозиҳои варзишии анъанавӣ як баҳши мероси фарҳанги ғайримоддӣ маҳсуб ёфта, бештар дар байни ҷавонон роиҷ аст. Яке аз навъҳои варзишии суннатӣ «бузкашӣ» аст, ки одатан дар фаслҳои зимистону баҳор баргузор мешавад. Ин навъи бозӣ дар солҳои пеш одатан дар айёми ҷашни Наврӯз, хатнасур, таваллуди писар (дар баъзе хонадонҳои сарватманд) ва дигар маросимҳои шодӣ баргузор мегардид. Ин намуди варзишии суннатӣ берун аз Тоҷикистон дар байни халқҳои Осиёи Марказӣ ва Афғонистон низ гузариши ёфтааст.

Бузкашӣ дар майдони васеъ бо ширироки саворагон сурат мегирад. Ин навъи бозии варзишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мухлисони зиёде дорад, ки дар он қариб аз се то панҷ ҳазор дӯстдорон аз шаҳру навоҳии кишвар ҷамъ омада, тамошо мекунанд. Ҳатто бозигаронро аз дигар минтақаҳои кишвар даъват мекунанд.

Аспсаворҳо одатан дар майдони васеъ, ки гирдашро теппаҳо иҳота кардаанд, ҷамъ меоянд. Дар маркази майдон чуқури ба андозаи қутраш 1 метр мекунанд, ки онро «марра» меноманд. Тибқи қоида, човандозон бояд бузро аз дохили марра бардошта, як маротиба гирди майдон, ки тахминан то 1000 метрро ташиқил медиҳад, чарх зада оварда дубора ба ҳамон чуқури партоянд. Нафаре голиб доништа мешавад, ки бузро ба дохили чуқури дуруст партоянд. Амали дуруст партофтани буз ба дохили марра «ҳалол» ном дорад.

Дар маҷмӯъ, аз як тараф, бузкашӣ бозии таҳқиромез ва бераҳмона нисбат ба ҷонварон бошад, аз тарафи дигар, он ҳазорон мухлиси ҷонибдор дорад.

Калидвожаҳо: мероси фарҳанги ғайримоддӣ, тоҷикон, варзишии суннатӣ, буз, харкашак, асп, аспсаворӣ, човандоз, марра.

Мусобиқа ва бозиҳои варзишии анъанавӣ як баҳши мероси фарҳанги ғайримоддӣ мебошанд, ки бештар дар байни насли ҷавон роиҷанд. Аз замони пеш ҷавонписарони тоҷик бештар ба бозӣҳо, ки мардонагӣ, шуҷоат ва матонатро тарбият мекунанд, машғул мешуданд. Ба таври мисол навъҳои варзишии суннатии гуштингирӣ, бузкашӣ, аспдавонӣ, расанкашӣ, чавгонбозӣ, пиёдапойгаҳ ва монанди инҳо намудҳои варзишии писандидаи ҷавонон буда, то кунун маъмул мебошанд. Яке аз анҳои варзишии суннатӣ бузкашӣ ба шумор меравад, ки одатан дар фаслҳои зимистону баҳор созмон дода мешавад. Онро солҳои пеш дар айёми ҷашни Наврӯз, хатнасур, ба муносибати таваллуд шудани писар дар баъзе хонадонҳои сарватманд ва дигар маросимҳои шодӣ баргузор мекарданд. Имрӯзҳо низ ба муносибати идҳои анъанавӣ ва расмӣ дар байни аспсаворон навбат гирифта, ин навъи бозиро дар байни ҳамрикобҳояшон созмон медиҳанд. Бозии

бузкашӣ ҳамчун таҷассуми паҳлавонӣ аз бозигарон иродаи қавӣ, маҳорат, ҷусту чолоқӣ ва делериро тақозо менамояд.

Мусобиқаи бузкашӣ таърихи якчандасра дошта, миёни мардуми тоҷик иҷрокунандагон ва мухлисони зиёд дорад. Муҳаққиқон бузкаширо дар минтақаҳои гуногуни кишвар ба қайд гирифтаанд, ки он таҳти шумораи G015 дар «Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддии тоҷикон» сабт гардидааст [7, с.137].

Ин намуди варзиши суннатӣ берун аз Тоҷикистон дар байни халқҳои Осиёи Марказӣ ва Афғонистон низ густариш ёфтааст. Дар натиҷаи ҷустуҷӯҳо мо аз маъхазҳо дар бораи таърихи ин навъи бозӣ таълифоти махсус пайдо карда натавонистем. Мувофиқи баъзе сарчашмаҳо бузкашӣ бозии савории кӯчанишинҳо буда, дар асрҳои гузашта ба вучуд омадааст. Дар сарчашмаҳои таърихӣ ва пажӯҳишҳои муҳаққиқон қайд гардидааст, ки бозии бузкашӣ ба кишварҳои Осиёи Марказӣ дар асрҳои 11 ва 12 дар давраи муғулҳо пайдо шудааст.

Бузкашӣ дар дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла, дар Ҷумҳурии Ўзбекистон бо номҳои «ӯлоқ» ва «кӯпкорӣ», дар Қирғизистон – «кок-борӯ» ва дар Қазоқистон – «кокпар» маъмул аст. Бояд зикр кард, ки соли 2017 Ҷумҳурии Қирғизистон бозии бузкаширо таҳти унвони «Кок борӯ» дар Рӯйхати фарҳанги ғайримоддии ЮНЕСКО ҳамчун номинатсия сабти ном намуд [9].

Бузкашӣ дар майдонҳои васеъ бо иштироки саворагон сурат мегирад. Ин навъи бозии варзишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мухлисони зиёде дорад, ки дар ҳар бозии бузкашӣ қариб аз се то панҷ ҳазор дӯстдорон аз шаҳру навоҳии дигари кишвар ҷамъ омада, тамошо мекунанд. Ҳатто бозигаронро аз дигар минтақаҳои кишвар даъват мекунанд. Ва дар ин рӯз дуконҳои сайёр дар наздики майдонҳо дарҳои худро боз намуда, ба фурӯши анвои ғизо машғул мешаванд. Гуфтан мумкин аст, ки ҳамон рӯз иди калони мардумӣ баргузор мегардад.

Абзори мусобиқаи бузкашӣ ҷасади бузи нарина мебошад. Дар ин хусус мардумшинос Андреев М.С. чунин навиштааст: «Ҳангоме ки меҳмонон аз ҳар гӯшаву канор саҳарии барвақт ҷамъ меомаданду миқдори муайяни саворонро барои бозӣ ташкил менамунданд, аз созмондиҳандаи ин бозӣ талаб мекарданд, ки ба онҳо бузи нарина диҳад, на бузи модина» [2, с.138].

Як рӯз қабл бузи аз 3 то 6-соларо сар бурида, қафаси синаашро каме ҷок менамунд. Сипас аз дарунаш рӯда ва ишқамбаашро берун мебароранд, то ин ки хангоми мусобиқа онҳо дар дарунаш омехта нашавад. Баъди берун баровардани рӯдахояш ба даруни ҷасади буз як халтаро андохта, дарунашро бо намак пур мекунанд. Сипас бо диравш ё сим қафаси синаи бузро медӯзанд, ки аз дарунаш намакҳо набарояд.

Дар баъзе минтақаҳо қаблан ҷасади бузро дар об ва ё намақоб 10-12 соат тар мекунанд, ки вазнин ва пӯшташ боқувват шавад. Дар бозии калоне, ки бо теъдоди 200-300 нафар баргузор мегардад, бузхоро тез-тез сар зада, иваз карда меистанд, ё ҳадди ақал ба ҷои буз ҷасади гӯсолаи аз яксола болоро истифода мебаранд. Чунки пӯсти ҷасади гӯсола нисбат ба пӯсти буз чандиртар буда, ба осонӣ пора-пора намегардад. Аспавор ё ба истилоҳ ҷовандоз низ барои ширкат дар сабақат тайёрии махсус мебинад. Дар бораи усули либоспӯшии ҷо-

вандозон мардумшиноси рус Ершов Н.Н. дар асари пурарзишаш «Тоҷикони Қаротегину Дарвоз» чунин қайд намудааст:

Аспаворе, ки ба ин навъи бозӣ машғул аст, дар лаҳҷаҳои халқӣ онро «човандоз» мегӯянд. Баъзе муҳаққиқон шакли аслии ин вожаро «чапандоз» шумурдаанд. Човандозон қабл аз огози бозӣ мӯзаҳои чармини соқбаланд мепӯшанд. Пеш аз мӯзаро пӯшидан, аз бучулак то зону пайтобаро маҳкам печонида, худро аз ҳар гуна зарбхӯриҳо эмин медоранд. Сипас шими рағзабоф ё пахтагин ба бар карда, дар сар телпак ё ҳоло кӯлоҳи ҳарбии танкчиёро гузошта миёнашонро саҳт мебанданд. Ва ҳамин тариқ барои бозӣ омода мегарданд [8, с. 228].

Аз рӯи гуфтаи човандозон бозии бузқашӣ мактаби махсус надорад. Човандозон аслан дар натиҷаи пайвасти иштирок кардан дар сабақҳои човандозӣ, ба майдон даромада аспаворӣ кардан, инчунин, аз таҷрибаҳои пешқадами бузқашони моҳир омӯхтан, малака пайдо мекунанд. Метавон қайд кард, ки қоидаҳои ин бозӣ дар байни сокинони Осиёи Марказӣ ва Афғонистон шабеҳ аст.

Равиши бузқашии суннатӣ дар Тоҷикистон чунин мебошад: аспаворҳо дар майдони васе, ки гирдашро теппаҳо ихота карда бошад, чамъ меоянд. Дар маркази майдон чуқуриё ба андозаи қутраш 1 метр мекананд, ки онро «марра» меноманд. «Марра» ё «ҳадаф» нуқтаи мушаххасест, ки дар як ғӯшаи майдон ҷойгир шудааст. Ҷасади буз аввал дар доҳили чуқурии мазкур гузошта мешавад ва бозӣ бо ишораи довар оғоз мегардад. Тибқи қоида, човандозон бояд бузро аз доҳили марра бардошта, як маротиба гирди майдон, ки тахминан то 1000 метрро ташкил медиҳад, чарх зада оварда дубора ба ҳамон чуқури ҷаво диҳанд. Дар паҳлуи шахсе, ки ҷасади буз дар дасти ӯст дигар човандозон аспро тунд ронда, талош менамоянд, ки бузро аз дасти ӯ кашада гиранд. Онҳо барои ба мақсад расиданаш ба ӯ монеъ мешаванд. Нафаре ғолиб доништа мешавад, ки бузро ба доҳили чуқури дурӯст партояд, яъне ҷасад пурра дар доҳили марра бошад. Човандоз баъди ба марра партофтани буз ҳамчун ғолиб дастонашро ба боло мекӯтад. Рафти бозиро довар аспавор назорат мекунад. Амали дурӯст партофтани буз ба доҳили марра «ҳалол» ном дорад. Яъне агар қисми буз аз марра берун монад, ҳалол ҳисобида нахоҳад шуд.

Аспаворе, ки бузро ба ҳадаф расонид, бо тухфаҳои моливу пулӣ сарфароз гардонида мешавад. Тухфаҳоро аксаран ташаббускорон ва сарпарастони бозӣ тақдим мекунанд. Тухфаҳои молӣ ангуштарини тилло, қолин, асп, гов, шутур, мошин ва ғайраҳо буда метавонад.

Баъди анҷоми бозӣ ташаббускорон ва ё иштироккунандагони ин навъи варзиш бузи дар майдон истифодашударо пӯст канда, тоза мекунанд. Ғӯшти онро ҷӯшонида, ё бирён карда мехӯранд, ки ба ақидаи онҳо ғӯшташ хеле хушлаззат ва мулоим мешавад. Ин бузи дар бозӣ истифодашударо «олган» мегӯянд, ки ин калима аз оилаи забонҳои туркӣ гирифта шуда, маънояш «ғанимат» аст.

Бозии бузқашӣ шакл ва намудҳои гуногун дорад. Ҳар як доираи бузқашӣ бо маслиҳати пешакӣ шакли ба худ мувофиқро созон медиҳанд. Яке аз навъҳои маъмули бузқашӣ ин бузи болои хар мебошад, ки муҳаққиқ Суяркулов Т. онро чунин шарҳ додааст:

Дар баъзе деҳаҳои кӯҳистон бозии бузқашӣ тавассути хар сурат мегирифт, ки ин навъи бозиро «харқашак» меномиданд. Ин намуди

бозӣ дар тӯйҳои афроди камбағал баргузор мегардид. Шарти бозӣ чунин буд: бозигар дар болои хар нишаста аз ҳарифаш ҷасади буз ё ягон пӯстакеро бо тамоми қувва кашида гирифта, аз байни издиҳоми харсаворони дигар берун шуда, ба ҷои муайяншуда мепартояд. Ин шахс ғолиб доништа шуда, баъзан бо тухфаҳое монанди рӯймол, тоқӣ, қуттии ҷой ва ғайраҳо қадрдонӣ карда мешуд [4, с.22].

Албатта чунин навъи бузқашӣ нисбат ба бузқашӣ бо асп сабуктар ва як андоза бехтар мебошад, зеро дар рафти мусобиқа бозигарон якдигарро озор намедиханд ва баръакс, хандаву шӯхикунон сабқат мекунанд. Албатта, ин як саргармие миёни мардуми камбағал ба ҳисоб мерафт. Имрӯзҳо дар баъзе мавзеҳои кӯхистон ин навъи бозӣ ба назар мерасад. Шакли дигари бозии бузқашӣ «бузқашӣ дар об» будааст, ки онро мардумшинос Торопов А. И. ҳангоми таҳқиқи бозиҳои варзишӣ аз миёни мардуми Бадахшон ба қайд гирифта, аз ҷумла чунин тасвир намудааст:

Дар гузашта миёни мардуми Бадахшон бозии дигаре бо номи «бузқашӣ дар об» роиҷ буд. Ин навъи бозиро бештар ашхоси сарватманд ташкил мекарданд, аммо ҳуди онҳо ширкат намекарданд. Аксарияти ҷовандозон аз синфи деҳқон буданд. Маъмулан, оқсақолҳо бузи зиндаро дар оби тези дарё мепартофтанд. Ва шарти бозӣ ин буд, ки ҷовандозон бо асп ба дарё даромада, бузи ғарқшудаистодаро наҷот диҳад. Агар буз ғарқ шуд, боз бузи дигареро ҳавола медоданд ва ҳамин тавр бозӣ идома меёфт. То он даме ки ҷовандоз бузро дар зери рикобаш гирифта, дар соҳили дарё бароварда партояд [7, с. 19-21].

Агар аз як ҷиҳат, ин намуди бозӣ дар муқоиса бо бозии бузқашии маъмулӣ нисбатан адолат – яъне раҳму шафқат нисбат ба як ҷонвари бебабон ва наҷоти он аз ғарқшавӣ ифода ёбад ҳам, аз ҷиҳати дигар чуноне қайд гардид бархе аз ҷонварон наҷот наёфта, ғарқ мегардидаанд, ки як навъ ҷабр ба ҷони ҳайвонон дида мешуд. Дар шароити имрӯза бозии «бузқашӣ дар об» дар байни мардуми Бадахшон ба назар намерасад.

Дар мусобиқаи бузқашӣ ҳар як бозигар ба тарзи инфиродӣ саъй менамояд, ки ҳудаш ғолиб барояд ва номи «асп»-ашро маъруф созад. Аксаран дар бозии бузқашӣ аспҳои дар дохили майдонбударо соҳибони асосиашон нею асптозони моҳир идора мекунанд, зеро бештари асппарварон солиёни зиёд аспҳоро парвариш карда, аз тамошои сабқати аспҳояшон дар чунин чорабиниҳо ҳаловат мебаранд. Ҳатто ҳангоми ба ҳадаф расидани ҷовандоз ҳакам номи ҷовандоз ва аз қадам минтақа будани ӯ ва соҳиби аспро эълон мекунад.

Бояд гуфт ки нақши асп нисбат ба савори бозигар дар ин навъи варзиш хеле назаррас аст. Чун асп боқуввату чолок аз анбуҳи саворон раҳо шуда, ки ба марра расид, соҳиби вай ғолиб доништа шуда, бо ҷоиҳои пулӣ ва молӣ сарфароз гардонида мешавад. Аз ин сабаб нархи аспҳои ҷолоку боқувват хеле гарон аст. Парвариши аспҳо низ захираи зиёдеро талаб менамояд.

Имрӯзҳо дар мусобиқаи бузқашӣ ҷавонон бар хилофи усули суннатӣ ба тариқи шарикӣ машғул мешаванд. Яъне аспсаворон ба гурӯҳҳо ҷудо шуда, дар майдон танҳо барои дастгирии рафиқи бозигарон асп меронанд. Ба бозигарони гурӯҳҳои дигар имконият намедиханд, ки ба бозигари онҳо наздик шаванд ё баръакс агар буз дар

дасти дигар гурӯҳҳо бошад онҳоро қасдан бо тозиёна зада, садди роҳашон мешаванд.

Аз ин рӯ, солҳои охир қоидаи нави бузқаширо низ кашф намуданд. Шакли бозии нав чунин аст: ба ғайр аз марраи марказӣ дар як гӯшаи майдон ду чӯби дарозеро, ки ба нӯгҳояш латтапора баста шудааст, ба монанди дарвоза мечаспонанд. Човандозе, ки бузро аз марра гирифта аз байни чӯбҳо мегузаронад, ғолиб доништа мешавад. Маротибаи дувум човандозон метавонанд, бузро аз ҳамин ҷо гирифта ба марра бурда партоянд. Табиист ки ин шакли бозӣ барои пароканда кардани қофилаи аспсаворон ва роҳ надодан ба гурӯҳбозиҳо ташкил карда шудааст.

Албатта, ҳар як бозӣ ба худ равишу қаваид ва одобу русуми махсусе дорад. Ин навъи варзиши суннатӣ низ қоидаҳои худро дорад, аммо бозигарон ҳангоми бозӣ ба эҳсосот дода шуда, бо якдигар дурушту дағал муомила мекунанд. Масалан, дар аснои бозӣ бо тозиёна ба сару рӯйи ҳамдигар зада, хуншор карда, дашномҳои қабех медиҳанд. Ва дар ин миён аспҳо низ озор меёбанд. Баъзан дар раванди иҷрои ин бозӣ пой ва гардани аспҳо мешикананд, саворҳо низ осеби саҳт мебинанд.

Дар ҷараёни бозӣ ба ҳасади буз даҳ-понздаҳ човандоз даст дароз мекунанд ва ҳасадро ҳар як нафар меҷаҳад, ба сӯи худ кашад. Саворгон баъзан дар як ҷо 25-30 дақиқа ба кашидани ҳасади буз андармон мешаванд. Дар ин ҷо ҳолати аспсаворони асил низ душвор мегардад. Баъзан дар байни тӯдаи бозигарон нафаси асп ва аспсаворон мегирад ва дарҳол худро аз он ҷо берун мекашанд.

Як нуқтаи муҳим ин аст, ки барои ғараҳу ғароғати сомондихандагон ва бозигарон нисбат ба як ҷонвари бегуноҳ ҷабру таҳқир раво дида мешавад. Дар ин масъала як қисми мардум, махусусан, худи бозигарон ва мухлисон бар он ақидаанд, ки ин навъи варзиши суннатӣ бояд идома ёбад. Аммо бахши дигари мардум зидди бозии бузқашӣ ҳастанд. Дар матбуоти Тоҷикистон борҳо рӯзноманигорон, муҳаққиқон ва фарҳангшиносон муқобили бузқашӣ мақолаҳо навишта, онро бозии берун аз одоб ва рафтори ваҳшиёна нисбат ба ҷонварон хондаанд. Бархе аз муаллифон ин бозиро унсуре аз мероси фарҳанги ғайримоддии мардуми тоҷик шумурда, онро ҷонибдорӣ кардаанд.

Воқеан, аз як тараф, бузқашӣ бозии таҳқиромез ва бераҳмона нисбат ба ҷонварон мебошад ва, аз тарафи дигар, он ҳазорон мухлису ҷонибдор дорад. Инчунин мусобиқаи бузқашӣ ба рушди асппарварӣ мусоидат карда, ҷавонони зиёде ба ин навъи ҷорводорӣ машғуланд. То ба имрӯз дар Тоҷикистон насл ва зотҳои мухталифи аспҳои нодир парвариш меёбанд. Бояд тазаққур дод, ки бо асп анвои дигари бозиҳои варзишӣ низ сурат мегиранд.

Ин ҷо мерасем ба масъалагузорӣ, ки чи бояд кард? Агар мусобиқаи бузқашӣ маҳдуд ё боздошта шавад, ҳуқуқи бозигарон ва ҳазорон мухлисон поймол мегардад. Агар дар ин шакл давом дода шавад, рафтори ваҳшиёна нисбати ҷонварон идома меёбад.

Ба фикри мо, барои ҳалли ин масъала иқдоми зерин метавонад анҷом дода шавад:

1. Бояд ба ҷойи ҳасади буз ягон афзори маснӯӣ истифода гардад, чи тавре ки дар Қирғизистон ин корро кардаанд. Масалан, афзори

маснӯй аз халтаи дарозиаш 90-100 см иборат буда, аз чор бурчи он ба дарозии 30-40 см арғамчин берун оварда шуда бошад. Вазни абзори маснӯй то 20 кг бошад. Ин абзорро метавон аз матои рағза ва ё пӯсти ягон чонвари калони шохдор омода кард;

2. Равиши бозии суннатӣ барқарор шавад ва ба таври гурӯҳӣ бозидан хотима дода шавад;

3. Тибқи одоби суннатӣ бо тозиёна ба аспону бозигарон зарба задан мамнӯъ карда шавад.

Дар ҳамин ҳолат мо метавонем ин унсури фарҳанги ғайримоддиро хифз кунем ва барои рушди ин навъи варзиши суннатӣ саҳм гузорем.

Адабиёт

1. Абрамов, Я. Ю. Бузкашӣ. – Душанбе, 1964. – 40 с.
2. Андреев, М.С. Таджики долины Хуф. – Сталинобод, 1958. – Т. 2. – 527 с
3. Бахриддинов, С. Физическая культура таджикского народа в древнем мире: Дисс...канд.ист. наук. – Душанбе, 2014.–166 с.
4. Раҳмонӣ, Р., Шарипов, Н. Бузкашӣ // Донишномаи фарҳанги мардум. – Душанбе: СИЭМТ, 2015. – Ҷ.1. – С. 171-172.
5. Суяркулов, Т. Прошлое и настоящее таджикского спорта. – Душанбе, 1968. – 177 с.
6. Торопов, А.И. Национальные виды спорта и игр в Таджикистане. – М., 1944. –48 с.
7. Турсунов, Н. Бозиҳои миллии тоҷикӣ. – Душанбе, 1983. – 55 с.
8. Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ / мураттибон Д. Раҳимов, Н. Қличева, А. Аминов ва диг. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 279 с.
9. Ершов, Н. Н. Домашние промыслы и ремесла // Таджики Каратегина и Дарваза. – Душанбе, 1966. – Вып.1. – 379 с.
10. Kok boru, traditional horse game // [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: <https://ich.unesco.org/en/RL/kok-boru-traditional-horse-game-01294>

Холмуродов З.

КОННОЕ СОСТЯЗАНИЕ «КОЗЛОДРАНИЕ» КАК ЭЛЕМЕНТ НЕМАТЕРИАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

В данной статье автор освещает сведения о традиционном национальном конном состязании «бузкаши» («козлодрание») и в процессе анализа своего исследования выявляет положительные и отрицательные стороны данного вида спортивного состязания.

Состязания и традиционные виды спорта считаются одной из составных частей нематериального культурного наследия. Одним из самых распространённых видов традиционного состязания населения является «бузкаши» («козлодрание»), которое обычно проводится в зимнее и весеннее время. Данная разновидность состязания была известна и распространена среди населения несколько столетий назад и

проводилась во время празднования Навруза, обрядов связанных с рождением мальчика, его обрезания и других местных торжеств. Этот вид спортивного состязания популярен среди народов Центральной Азии в том числе в Таджикистане, и Афганистане.

Козлодрание проводится на широких полях с участием наездников по определённым правилам, где во время состязания собирается огромное количество болельщиков, в основном мужчины. Состязания проводятся в различных уголках Республики Таджикистан, которые собирают от трёх до пять тысяч зрителей из разных регионов страны. На состязания, как правило, приглашаются лучшие наездники из регионов республики. В конце статьи автор предлагает рекомендации по совершенствованию традиционного спортивного зрелища.

Ключевые слова: нематериальное культурное наследие, национальные традиции таджиков, традиционный спорт, конное спортивное состязание, верховая езда, наездник.

Kholmurodov Z.

TAJIK HORSE GAME “GOAT-SNATCHING” AS AN ELEMENT OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

In this article, the author describes the horse game *bozkashi* – “goat-snatching” and shows positive and negative sides of this game. “Goat-snatching” is a popular horse game in the Central Asia. In Tajikistan it is organized among men during the spring holyday Navruz, dedicated to the circumcision celebration, as well as other traditional and official holydays. About 60-100 riders play goat-snatching in a field with carcass of a goat, some time with carcass of a calf. Each of riders tries to capture carcass from ground and run out. The winner is considered that rider who can take the carcass from ground and bring to the finish, a pointed place of the field. During this process other players try to prevent him, some riders beat him with whip.

In the mass media of Tajikistan some journalists, scholars, cultural experts consider this game unethical behavior toward animals. Some others consider that as a part intangible cultural heritage of Tajiks. Indeed, from one hand goat-snatching is a simple of cruelty to animals; from other hand this game has thousand fans and promotes the horse-breeding in the rural areas. This question till today is an object of the warm discussion in in the mass media of Tajikistan.

In the article we will bring more examples and express our opinion for resolving this problem. Also during the presentation in Tehran will be shown video fragments and will be asked opinion of ICH experts.

Keywords: “goat-snatching”, horse game, culture, Tajik, intangible cultural heritage, tradition, regulation.

ТДУ 37точик+008+745/749+9точик+392+902.7

Холов М. Ш.

АЗ ТАЪРИХИ ОМЎЗИШИ РИСОЛАҲОИ КАСБУ ҲУНАРИ АНЪАНАВИИ ТОҶИКОН

Дар гузашта ҳар як пешаву ҳунар рисолаи касбии худро дошт, ки дар он қоидаву меъёр, равиши кор, муқаддасот ва дуоҳои махсус навишта мешуд. Чунин рисолаҳо ба забони форсӣ-тоҷикӣ навишта шуда, онҳо чун низомнома ва ё дастурамал хидмат мекарданд. Баъзе рисолаҳои касбу ҳунар то мо омада расидаанд ва дар китобхонаву марказҳои ҳифзи дастнависҳо нигоҳдорӣ мешаванд. Масалан, рисолаҳои бофандагӣ, оҳангарӣ, собунгарӣ, мисгарӣ, мӯзадӯзӣ, кулолӣ, абрешимресӣ, тоҷирӣ ё бозаргонӣ, сартарошӣ, бофандагӣ ва амсоли инҳо.

Дар мақола доир ба таърихи омӯзиши рисолаҳои касбу ҳунари анъанавии тоҷикон аз дидгоҳи таъриху мардумшиносӣ сухан меравад.

Калидводаҳо: рисола, касбу ҳунар, Россия, Осиёи Миёна, Туркистон, Тоҷикистон, таърих, этнография, маросим.

Бо ибтикори Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон соли 2018 «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон шуда, тавачҷуҳ ба касбу ҳунарҳои анъанавии халқамон зиёд шуд.

Тоҷикон яке аз қадимтарин халқҳои муқими Осиёи Марказӣ буда, аз давраҳои бостон ба кишоварзӣ, чорводорӣ ва касибӣ шуғл доштанд. Таҷрибаи корӣ ва анъанаҳои суннатӣ аз як насл ба насли дигар гузашта, то ба рӯзгори мо расидаанд. Тартибу қоида, одоб ва баъзе ҷузъиёти касбу ҳунарҳо дар рисолаҳои махсус қайд шуданд. Қариб барои ҳар касбу ҳунар рисолаҳо мавҷуд буда, онҳо чун низомнома ва ё дастурамал хидмат мекарданд.

Ҷамъоварии маълумот оид ба касбу ҳунарҳои мардумӣ пас аз истилои Осиёи Миёна аз тарафи Россияи подшоҳӣ оғоз шудааст. Олимон, низомиён ва мансабдорони рус дар вақти сафарҳои илмӣ ва қору фаъолиятшон бо илму фарҳанг, тарзи зиндагӣ ва фаъолияти меҳнатӣ, касбу кор ва ҳунарҳои мардуми тоҷик аз наздик шинос шуда, мероси илмию маънавии моро ҷамъоварӣ кардаанд. Инчунин онҳо оид ба ин мавзӯ мақолаву китобҳои зиёде нашр кардаанд, ки омӯзишу баррасии онҳо аз аҳамият холӣ нест. Чунин корҳо дар давраи шӯравӣ низ идома ёфта, дар омӯзишу тавсифи онҳо олимони тоҷик низ саҳм гузоштаанд.

Яке аз хабарҳои аввалин оид ба рисолаҳои касбу ҳунар дар мақолаи дипломати рус Н. Петровский «Шелководство и шелководство в Средней Азии» омадааст, ки оид ба рисолаи абрешимресӣ маълумот медиҳад. Муаллиф ба мақолаи худ инчунин тарҷумаи русии рисоларо замима кардааст. Мақолаи мазкур ба намуди китобчаи алоҳида соли 1873 дар шаҳри Тошканд ба таъби расида, соли 1876 Э. Шуйлер онро ба забони англисӣ тарҷумаву чоп кардааст [20, с.173]. Дертар П. Огородников онро ба пуррагӣ аз нав нашр намуд [13].

Масъалаи омӯзиши рисолаҳои касбу ҳунарро аксари олимону мансабдорони рус дастгирӣ мекарданд. Аз ҷумла барон В.Р. Розен навиштааст: «...ҷамъияту артелҳои касибони гуногун дар мамолики

Шарқ аз замонҳои қадим мавҷуд буда, таҳқиқи ташкил ва расму одатҳои онҳо натавонанд натиҷаҳои аҷибии илмро дорост, балки мумкин, ки ғоибии амалии бузургеро биёрад. Марзҳои осийи мо дар ин масъала мавзеи васеи барои таҳқиқот маҳсуб мешаванд ва мо ба хонандагонамон ин мавзӯро тавсия мекунем» [3, с.326].

Нахустин шахсе, ки ба аҳамияти таърихиву фарҳангии рисолаҳо диққат додааст, дипломати рус А.Ф. Миддендорф мебошад [4]. Ӯ дар асари худ «Очерки Ферганской долины» дар бораи рисолаҳо чанд суҳан гуфта, тарҷумаи рисолаи деҳқониро овардааст [6, С.354-356]. Сипас Н. Катанов дар мақолаи худ оид ба дастнавиштҳои аз Осийи Миёна ба Русия интиқолдодаи С.М. Смирнов таманно мекунад, ки рисолаҳо ҷамъоварӣ ва тарҷума карда шаванд [5, с. 467].

Соли 1886 В. Наливкин ва М. Наливкина дар китоби худ доир ба рисолаи деҳқонӣ маълумоти начандон зиёде овардаанд [7, с.18].

Соли 1901 мардумшиноси рус Н. Ликошин оид ба рисолаи шикорчиён [14] ва рисолаи тариқат [12, С.137-157] мақолаҳо навишта, онҳоро ба забони русӣ тарҷума мекунад. Ҳамон сол П.А. Комаров мақолаи хурди «Чанд суҳан дар бораи рисола»-ро дар рӯзномаи «Туркестанские ведомости» чоп мекунад [15]. Муаллиф дар он хабар медиҳад, ки яке аз аввалин ҷамъоварандаи рисолаҳо консули Қошғар Н. Петровский мебошад [10]. Пас аз ӯ мардумшиноси рус В.П. Наливкин дар асари худ «Сартовская хрестоматия» рисолаи деҳқониро тарҷума карда, ҷой додааст. Як нусхаи ин рисола ба дасти Н.П. Остроумов меафтад ва ӯ соли 1885 дар матбааи С.И. Лахтин аз он 50 адад чоп мекунад.

С.М. Смирнов 23 рисолаҳо ҷамъоварӣ намудааст, ки Н. Катанов касбу ҳунари онҳоро чунин нишон додааст: 1) рангрэзӣ; 2) кулолӣ; 3) дуредгарӣ; 4) дорусозӣ; 5) мӯзадӯзӣ; 6) деҳқонӣ; 7) бофандагӣ; 8) атторӣ; 9) ошпазӣ; 10) қассобӣ; 11) сартарошӣ; 12) чувозкашӣ; 13) оҳангарӣ; 14) аробасозӣ; 15) нукрагарӣ; 16) ҷойфурӯшӣ; 17) хиштчинӣ; 18) сарроҷӣ (зингарӣ); 19) чармгарӣ; 20) насочӣ; 21) собунгарӣ; 22) муллогарӣ; 23) табибӣ.

С. Салеман дар як мақолаи худ рисолаҳои гирдовардаи С.М. Смирновро ба таври зайл номбар кардааст: 1) бофандагӣ; 2) рангрэзӣ; 3) чармгарӣ; 4) мӯзадӯзӣ; 5) кулолӣ; 6) мисгарӣ; 7) оҳангарӣ ё мехчагарӣ; 8) аробасозӣ; 9) деҳқонӣ; 10) қассобӣ; 11) самбӯсапазӣ; 12) халвогарӣ; 13) чувозкашӣ; 14) собунгарӣ; 15) баққоли [19, с.289].

С. Салеман дар ин мақола инчунин дар бораи маҷмӯаи рисолаҳои шарқшиноси рус В. Кун хабар додааст, ки аз инҳо иборатанд: 1) бӯрӯбофӣ; 2) бофандагӣ; 3) намадмолӣ; 4) кемухтгарӣ; 5) каландгарӣ ва мисгарӣ; 6) оҳангарӣ; 7) дегрэзӣ; 8) осийбсозӣ; 9) собунгарӣ ва шамгрэзӣ; 10) тарозусозӣ; 11) сартарошӣ.

Дар китобхонаи маҳфили дӯстдорони бостоншиносии Туркистон рисолаҳои зерин мавҷуд буд: 1) бофандагӣ; 2) оҳангарӣ; 3) андовагарӣ; 4) собунгарӣ; 5) мисгарӣ; 6) мӯзадӯзӣ; 7) кулолӣ; 8) абрешимрэй; 9) дӯхобгарӣ; 10) тоҷирӣ ё бозаргонӣ; 11) сартарошӣ; 12) бофандагӣ.

Дар аввали асри ХХ муаррих ва шарқшиноси рус Н.П. Остроумов дар рӯзномаи «Туркестанская туземная газета» рисолаи касбҳои зеринро тарҷумаву чоп кардааст: 1) аробасозӣ (шумораи алоҳидаи с. 1903); 2) қассобӣ (№34, 1901); 3) ҷўбтарошӣ (шумораи алоҳидаи с.

1903); 4) зинрангзанӣ (№31, 1901); 5) оҳангарӣ (№45, 1901); 6) чой-фурушӣ (№50, 1901); 7) мисгарӣ (№38, 1902); 8) зинсозӣ (шумораи алоҳидаи с. 1903); 9) деҳқонӣ (№22-23, 1902); 10) матоъбофӣ (шумораи алоҳидаи с. 1903); 11) чувозкашӣ (шумораи алоҳидаи с. 1901); 12) нонпазӣ (шумораи алоҳидаи с. 1903); 13) мӯзадӯзӣ (шумораи алоҳидаи солҳои 1902-1903); 14) баққоли (№11, 1901).

Олими олмонӣ М. Ҳартман аз Осиёи Миёна рисолаҳои 1) мӯзадӯзӣ; 2) сартарошӣ; 3) тоҷирӣ; 4) бозаргонӣ; 5) атторӣ; 6) бофандагӣ; 7) зинсозӣ; 8) рангрёзӣ; 9) оҳангарӣ; 10) деҳқонӣ; 11) чӯпониро бо худ бурда, соли 1904 дар Олмон чоп кардааст [18, с.16]:

Мардумшинос А. Шишов дар асари машҳури худ «Тоҷикон» рисолаҳои касбу ҳунаро ёдовар намешавад, лекин дар вақти тавсифи касби қулолӣ аз рисолаи соҳавӣ истифода кардааст. Ӯ қайд мекунад, ки ҳазрати Ҷабраил аз хок кӯзае сохта, ба ҳазрати Одам касби қулолиро омӯзонд [17, С.201-202].

Яке аз асарҳои машҳур оид ба рисолаҳои касбу кор асари М. Гаврилов «Рисоля сартовских ремесленников» мебошад, ки соли 1912 дар Тошканд чоп шудааст [2]. Он пешгуфтори мухтасар ва тарҷумаи русии рисолаҳои зеринро дар бар мегирад: 1) чойхонадорӣ; 2) сартарошӣ; 3) қассобӣ; 4) оҳангарӣ; 5) нонпазӣ; 6) деҳқонӣ. Пас аз ҳар як рисола тавзеҳоти муфассал оварда шудааст.

Мақолаи мардумшиноси рус М.С. Андреев ба раванди ташкили рисолаҳои касбу кор дар Осиёи Миёна бахшида шудааст [1, С.323-326].

Тарҷумаи русии матни як рисолаи сартарошӣ, ки соли 1943 дар деҳаи Ҷӯйи Нави ноҳияи Бешкенти вилояти Қашқадарё аз марди араби 66-сола – Авазбадал навишта шудааст, соли 1958 нашр шуда, ҳоло дар шабакаи Интернет дастраси хонандагон мебошад [16].

Солҳои охир таваҷҷуҳи олимони тоҷик ба касбу ҳунароҳои суннатӣ ва рисолаҳои марбути онҳо зиёд шуда истодааст. Масалан, дар китоби Қурбон Восеъ ва Рухшона Восеъ оид ба касб ва рисолаи читгарӣ сухан меравад [11, С.241-250]. Соли 2014 китоби фолклоршиноси тоҷик Д. Раҳимов «Касбу ҳунароҳои анъанавии тоҷикон» ба таъби расид, ки бахши сеюми он пурра ба рисолаҳои касбҳои бахшида шудааст [8]. Дар он муаллиф матни форсии шаш рисола: деҳқонӣ, чорводорӣ, дуредгарӣ, сартарошӣ, қассобӣ ва оҳангариро овардааст, ки маълумоти пуррарзиши тозаест оид ба касбу ҳунароҳои анъанавии тоҷик. Соли 2017 Сарредаксияи илмӣ Энсиклопедияи Миллии Тоҷик чилди дуҷуми «Донишномаи фарханги мардуми тоҷик»-ро аз чоп баровард, ки мақолаи «Рисолаи касбу ҳунаро»-и Д. Раҳимов ба ин мавзӯ бахшида шудааст [9, С. 259-260].

Рисолаҳо одатан ба забони форсӣ-тоҷикӣ навишта шуда, баъзан ба забонҳои мардумони дигари Осиёи Миёна тарҷума мешуданд. Таърихи аниқ пайдоиши рисолаҳо маълум нест. Лекин тахмин меравад, ки бо пайдо шудани касбу ҳунароҳои мардумӣ дар шаҳрҳои бузург, рисолаҳои онҳо низ навишта мешуданд. Чунки рисола чун оиннома ё дастурамал тамоми раванди тайёр кардани ин ё он ашё, паҳлуҳои диниву ахлоқии касб ва ҳунаромандонро дар бар мегирифт.

Одатан рисолаҳо сохтори зеринро доштанд. Дар аввал дуруду савот ба фариштагону пайғамбарон баён гардида, сипас аз кӣ мерос мондани ин касб ва пирони онҳо номбар мешаванд. Пас аз он вочибу

суннатҳои касб оварда мешавад. Сипас дар вақти ин ё он амалро иҷро кардан кадом дуо ё сураву оятро хондан зикр мегардад. Дар охир тариқи бо худ гирифта гаштани рисола, хондану шунидан ва савобашро ба пирон бахшидан тавсия дода мешавад.

Баъзе рисолаҳои касбу ҳунар то мо омада расидаанд ва дар китобхонаву марказҳои ҳифзи дастнавиштҳо нигоҳдорӣ мешаванд. Масалан, дар Маркази мероси хаттии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон рисолаҳои зерин мавҷуданд:

1. №1747/XVI - Рисолаи деҳқонӣ, (тоҷикӣ), асри XIX, 4 варақ;
2. №1771/XIII - Рисолаи деҳқонӣ, (ӯзбекӣ), асри XIX, 5 варақ;
3. №1238 - Рисолаи мӯзадӯзӣ ва кафшдӯзӣ (тоҷикӣ), асри XIX, 20 варақ;
4. №1513/I - Рисолаи мӯзадӯзӣ ва кафшдӯзӣ (ӯзбекӣ), асри XIX, 33 варақ;
5. №1410/I – Ҷавохир ус-саноеъ (коркарди металлҳо ва сангҳои қимматбаҳо, заргарӣ), (тоҷикӣ) асри XIX, 64 варақ;
6. №1514/I – Бофандалик рисоласи (ӯзбекӣ), асри XIX, 12 варақ;
7. №1606/II – Рисолаи оҳангарӣ ва заргарӣ (тоҷикӣ), асри XVIII, 2 варақ;
8. №1950 – Қорӣ Раҳматуллоҳи Возеҳ. Кони лаззат ва хони неъмат (хӯроку таомҳо ва усули тайёр кардани онҳо), (тоҷикӣ), асри XIX, 105 варақ;
9. №415/III – Чойнома (манзума оид ба чойи кабуд), (тоҷикӣ), асри XIX, 13 варақ;
10. № 636. Хайлнома (намудҳо ва тарзи нигоҳубинии аспҳо), асри XIX, 66 варақ;
11. № 915. Хайлнома, асри XIX, 85 варақ;
12. №1346/ III. Бознома, (тоҷикӣ), асри XIX, 63 варақ;
13. №2241. Бознома, (тоҷикӣ), асри XIX, 153 варақ;
14. №1962. Шикорнома. (тоҷикӣ), асри XIX, 191 варақ;
15. №1302. Миршикорнома. (тоҷикӣ), асри XIX, 98 варақ;
16. №2343/II. Миршикорнома. (тоҷикӣ), асри XIX, 113 варақ;
17. № 295/VI. Рисолаи сайдия (шикор), асри XIX, 120 варақ;
18. №947/I. Рисолаи сайдия (шикор), асри XIX, 91 варақ.

Хулоса, дар гузашта ҳар як пеша рисолаи касбии худро дошт, ки он меъёру қоида, муқаддасот ва дуоҳои махсусро дар бар мегирифт. Омӯзиши рисолаҳо вазъи касбу ҳунароҳои ниёгонамонро дар гузашта маълум карда, ба тавзеҳи таърихи ҳунароҳо мусоидат мекунад. Бо эълон шудани соли 2018 – «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунароҳои мардумӣ» аз ҷониби Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, тавачҷуҳи мардум ба касбу ҳунароҳо афзуда, корхонаҳои хурди истеҳсоли ашёи ҳунармандӣ таъсис ёфта истодаанд, ки яке аз манбаъҳои рушди соҳаи сайёҳии кишвар мебошад.

Адабиёт

1. Андреев, М. С. По поводу процесса образования примитивных среднеазиатских древних цеховых сказаний (рисалья) // Этнография. – М.-Л., 1927. – №2. – С. 323-326.
2. Гаврилов, М. Рисоля сартовских ремесленников. – Ташкент, 1912. – 59 с.

3. Записки Восточного Отдела Императорского русского Археологического общества. – 1888. – Т. I. – 482 с.
4. Записки Восточного Отдела Императорского русского Археологического общества. – 1908. – Т. XVIII. – 547 с.
5. Известия Общества Археологии и Этнографии при Казанском Университете. – 1897-1898. – Т. XIV. – Вып.1-6. – 705 с.
6. Миддендорф, А. Очерки Ферганской долины. – СПб., 1882. – 490 с.
7. Наливкин, В., Наливкина, М. Очерк быта женщины оседлого туземного населения Ферганы. – Казань, 1886. – 245 с.
8. Рахимов, Д. Касбу хунарҳои анъанавии тоҷикон. – Душанбе: Адабиёти бачагона, 2014. – 160 с.
9. Рахимов, Д. Рисолаи касбу хунарҳо // Донишномаи фарханги мардуми тоҷик. – Душанбе: СИЭМТ, 2017. – Ҷ.2. – С.259-260.
10. Рисолаи пиллакашӣ («Трактат шелкомотальщиков») // Петровский Н.О. Шелководство и шелкомотание в Средней Азии. – Тбилиси, 1904. – С. 101-108.
11. Рисолаи читсозон («Трактат набойщиков») // Курбон Восеъ, Рухшона Восеъ. Источники литературы о доблести (тадж.). – Кн. 1. – Душанбе: Дониш, 2008. – С. 241-250.
12. Сборник материалов для статистики Сыр-Дарьинской области. – 1901. – Т. IX. – 105 с.
13. Страна солнца. – СПб., 1881.
14. Туркестанские ведомости. – 1901. – №38.
15. Туркестанские ведомости. – 1901. – №45.
16. Цеховой устав в передаче среднеазиатских арабов // Ученые записки ЛГУ, № 256. Серия востоковедческих наук. – 1958. – Вып. 7. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/M.Asien-/XIX/1880-1900/Ustav_cirjulnik/text.htm.
17. Шишов, А. Таджики. – Ташкент, 1910. – 326 с.
18. Hartmann, M. Die Osttürkischen Handschriften der Sammlung Hartmahhs. Mitteilungen d. Seminars für Or. Spr. zu Berlin. VII 2, 1904, p. 16.
19. Saleman, C. Das Asiatische Museum im Jahre 1890. Mel. Asiat. X. 2, p. 289, №9.
20. Schuyler, E. Turkistan. 1876. – p. 173.

Холов М.Ш.

ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ЦЕХОВЫХ УСТАВОВ (РИСАЛЯ) ТРАДИЦИОННЫХ РЕМЁСЕЛ ТАДЖИКОВ

В статье рассматривается история цеховых уставов (рисаля) ремёсел таджиков в конце XIX - начале XXI веков. В рассматриваемое время каждое ремесло имело свой устав (рисаля), который регламентировал правила поведения мастеров этого дела, в них нашли свое отражение древние народные представления и обычаи. В рисаля также приводятся суры из Корана и хадисы о пророках, поэтому цеховые уставы

(рисаля) ремесленников средневековья, были своего рода своеобразным «моральным кодексом» каждого ремесленника.

Ключевые слова: рисаля, ремёсла, Россия, Средняя Азия, Туркестан, Таджикистан, история, этнография, народные представления и обычаи.

Kholov M.Sh.

ON THE HISTORY OF STUDYING THE INSTRUCTION BOOKS (RISALA) OF TRADITIONAL CRAFTS OF TAJIKS

In the article are described the history of charter-instruction books of Tajik folk crafts called as *risala*, in the end of XIX - beginning of XXI. Author shows that in the last centuries each craft had its own charter-instruction book (*risala*), which regulated the behavior of craftsmen. The *risala* also contains *suras* from the Quran and hadith about the prophets, so they can be called the "moral code" of each artisan.

Keywords: *risala*, crafts, craftsmen, Central Asia, Turkestan, Tajikistan, history, ethnography, customs.

УДК 021+027+001(092)+9тодж.+011/016+026+011/019+02
Буриев К.Б.

УНИКАЛЬНОЕ СОКРОВИЩЕ ТАДЖИКСКОЙ НАУКИ

В статье исследуется история создания и отдельные направления деятельности Центральной научной библиотеки имени Индиры Ганди Академии наук Республики Таджикистан. Автор, опираясь на существующие материалы, исследует некоторые факторы воздействия на становление и развитие библиотеки, и выявляет, что библиотека сыграла огромную роль в становлении таджикской научной интеллигенции. Сегодня данная сокровищница состоит из 1,7 миллионов научных материалов и оказывает сильное влияние на развитие и процветание таджикской науки. На разных этапах своей деятельности библиотека не только выполняла информационную функцию, но и оказывала огромное положительное влияние на становление духовно-нравственного воспитания и расширения мировоззрения интеллигенции. Данное учреждение предоставляло своим читателям не только богатейшую отечественную печатную продукцию, но и путём использования межбиблиотечного абонеента, производила обмен книг и научных журналов, а также предоставляла им информацию о наиболее важных достижениях науки за рубежом. По причине ежегодного повышения информационной потребности таджикских исследователей в современной информации, работники библиотеки старались обеспечить их потребности. Роль и статус библиотеки неизменно возрос в период независимости, её огромный научный и информационный фонд представляет огромную ценность для учёных и исследователей и как источник бесценных сокровищ служит будущему поколению.

Ключевые слова: история, создание, научная библиотека, библиография, интеллигенция, исследователь, учёный, академик, список, биобиблиографический указатель, юбилей, период.

Центральная научная библиотека имени Индиры Ганди Академии наук Республики Таджикистан в 2018 году отмечает 85-летие со своего основания. Её фонд является одним из старейших научных собраний в Республике Таджикистан, где хранятся старинные научные издания, ценные раритетные книги, журналы и периодические издания. Вопросам истории создания этой уникальной научной библиотеки и её деятельности посвящены ряд исследовательских работ учёных и отраслевых специалистов. Данный вопрос был рассмотрен в научных статьях, монографиях и диссертационных работах З.М. Шевченко, Л.В. Турсуновой, А.Л. Хромова, Л.Г. Козыревой, А.Х. Рахимова, Н.А. Сайфулиной и др. В диссертационной работе З.М. Шевченко «Из истории библиотечного дела в Таджикистане» и её научной статье «Из истории библиографической работы в Таджикистане» частично рассмотрены история создания и развития ЦНБ и её библиографическая деятельность. В статьях и диссертационной работе таджикского учёного библиографа А.Х. Рахимова «Система библиографической информации в помощь развитию общественных наук: история, состояние и перспективы развития. На примере Таджикской ССР» основное внимание было уделено информационным библиографическим изданиям ЦНБ имени Индиры Ганди по обеспечению общественных наук в республике. В ста-

тях и монографиях К.Б. Буриева в основном исследуется библиографическая деятельность библиотеки в разных периодах её существования.

З.М. Шевченко в своём исследовании отмечает, что: «В 1933 году в составе таджикской базы Академии наук СССР начала свою работу научная библиотека. Был в ней тогда всего один библиотекарь. Книжный фонд составлял немногим более 2 тысяч экземпляров» [7]. Автор, ссылаясь на огромный вклад учёных академиков в становлении научной библиотеки, приводит такой факт, что: «Начало фондам библиотеки положили книги, переданные ей в дар отдельными учёными, работавшими в Таджикистане: академиками В. Л. Комаровым, А. Ф. Иоффе, Д. В. Наливкиным, Е. Н. Павловским, С. Ф. Ольденбургом и другими» и далее отмечает, что «В комплектовании фондов большую помощь оказывали библиотека АН СССР, Государственная библиотека СССР им. В.И. Ленина и другие» [7]. В действительности, в создании научной библиотеки огромный вклад внесли не только русские учёные, но и учёные, и научные учреждения союзных республик. Основополагающую роль, конечно, играли русские учёные и внесли свой вклад в развитие научной библиотеки в Таджикистане. По словам З.М. Шевченко «... библиотека была основана при поддержке профессора А.А. Федченко, который подарил ей 200 наименований научных книг...» [6]. Первые годы своего существования библиотека пополнялась дарственными книгами академиков, которые были предоставлены для дальнейшего использования учёными и исследователями, посещавшим в качестве читателей данную библиотеку. Эти фонды затем были переименованы в персональные фонды, которые до сих пор хранят как зеницу ока и пользуются огромным спросом у читателей библиотеки. В персональных фондах существуют не только книги, но и научные журналы, серийные издания, рукописи научных трудов, писем и многое другое. Особое место занимают изданные и рукописные работы самих академиков. В них отражается история становления таджикской науки со времён первых научных экспедиций и до сегодняшнего дня.

Научная библиотека постепенно пополняла свои фонды. «До 1936 года фонд библиотеки состоял из 6 тысяч томов», а «в 1937 году в библиотеку поступили 5.500 томов книг академика С. Ф. Ольденбурга». Библиотека в начале создания Академии наук республики (1954 г.) имела около 90 тысяч томов книг, сегодня (1954 г. – К.Б.) количество книг составляет более 150 тысяч томов и с каждым годом фонд библиотеки увеличивается [6].

Библиотека в основном обслуживает преподавателей, профессоров и студентов высших учебных заведений. Она является любимым местом аспирантов, докторантов, которые заняты диссертационной работой.

В библиотеке создан отдел библиографии, который обслуживает не только отечественных читателей, но и, частично, по мере поступления запросов, и зарубежных абонентов. Например, библиотекарями были подготовлены библиографические справки для научной библиотеки филиала Киргизской Академии наук СССР, Самаркандского университета, Якутского филиала Академии наук СССР, Всесоюзного института геофизики и многим другим [6].

Собрания научных коллекций книг и журналов многие годы были предоставлены исследователям и учёным, сыгравшим важную роль в

становлении таджикской научной интеллигенции Советского периода и периода Независимости Республики Таджикистан. В настоящее время она, по сути, является одним из ведущих научно-вспомогательных и культурно-просветительских учреждений республики.

История создания библиотеки отражена в путеводителе, посвящённом 50-ти летнему юбилею ЦНБ под названием «Центральная научная библиотека Академии наук Таджикской ССР» (1982), где отмечается, что: «Создание библиотеки относится ко времени организации Таджикской базы Академии наук СССР, первым председателем которой был академик С. Ф. Ольденбург. Первоначально книжные фонды библиотеки пополнялись за счет книг, подаренных учеными, работавшими в то время в Таджикистане. Одними из первых поступили книги из личной библиотеки профессора Б. А. Федченко. Большую помощь библиотеке в период её становления оказали Академия наук СССР и союзные академии, приславшие в адрес Центральной научной библиотеки Академии наук Таджикской ССР свои издания» [4]. Естественно, в организацию библиотеки весомый вклад внесли русские учёные. С их помощью был собран уникальный фонд научных трудов, которыми до сих пор гордятся работники библиотеки, а также она является старейшим фондом, внёсшим огромный вклад в становление таджикской академической науки.

Как известно, ещё во времена присоединения Средней Азии к России и образования Туркестанского генерал-губернаторства (1868) были открыты первые библиотеки и предпринимались первые попытки изучения областей Туркестанского края, куда привлекались многие русские исследователи. Организовывались многочисленные экспедиции, в состав которых привлекались выдающиеся русские учёные – географы, естествоиспытатели, востоковеды, такие, как И.В. Мушкетов, М.Н. Богданов, А.А. Семёнов, Л.С. Берг, Б.Н. Федченко, В.В. Бартольд и другие. Они внесли большой вклад в изучение природы, населения и истории Средней Азии. В публикуемых ими работах даются обстоятельные списки литературы о Средней Азии [5]. С тех пор и до создания Центральной научной библиотеки были подготовлены и изданы многочисленные отчёты научных, социологических, книговедческих, этнографических и востоковедческих исследований, которые, в свою очередь, стали самыми ценными источниками научного фонда библиотеки. Исследования учёных были разнонаправленными, и привлекался весь имеющийся кадровый потенциал. Данные материалы в печатном, а иногда и в рукописном виде, создавали основу научной библиотеки и отразились на дальнейшем комплектовании её фондов. Данные фонды комплектовались также советской и зарубежной литературой по многим отраслям науки и техники. Для успешной работы библиотеки были привлечены учёные, библиотекари и библиографы. С 1933 года по 1940 годы книжный фонд библиотеки постоянно пополнялся и достиг 36 тыс. томов, а к моменту создания в 1951 г. Академии наук Таджикской ССР библиотека являлась одной из крупнейших в республике, насчитывая в своих хранилищах 93 тыс. печатных единиц [4]. И это, в свою очередь, сыграло немаловажную роль в обеспечении науки и народного хозяйства Таджикской ССР. Для ведения многоаспектного поиска информации в фонде библиотеки исследователями различных отраслей создавались справочно-библиографический аппарат, тематические и

отраслевые картотеки, универсальный каталог, огромные усилия были потрачены на создание книжных выставок, обзоров научной литературы, пополнения фонда новыми отечественными и зарубежными научными источниками. Благодаря этому, она имела возможность обеспечить литературой как новые, только зарождавшиеся, так и получившие дальнейшее развитие отрасли науки. Огромное влияние оказало расширение и углубление научных исследований, проводимых в Академии наук Таджикской ССР, не только возматал фонд и совершенствовалась работа библиотеки, но и появились новые направления библиотечно-библиографической работы [4]. Библиотекари обслуживали не только научных читателей, но и всю государственную и партийную номенклатуру по разным вопросам истории, философии, религии, культуры, литературы и т.д. Постепенно создавались списки новой литературы, поступившей в библиотеку, попутно библиотекари пытались создавать ретроспективные списки научной литературы, которыми часто интересовались исследователи, занимающиеся в библиотеке. В библиотеку АН Таджикской ССР, как и в ГРБ имени Фирдоуси, одновременно начали поступать бесплатные обязательные экземпляры, не только республиканские, но и общесоюзные, что повлияло на увеличение и богатое содержательное разнообразие ее фонда. Некоторые книги в библиотеку поступали путём обмена научной литературы, некоторые ценные книги приобретались за определённую плату. Отраднo, что «... С 1952 г. в библиотеке ведётся научно-издательская деятельность, выходит текущий информационный библиографический указатель, универсальный по содержанию - «Ежегодник изданий АН Таджикской ССР» [4], который стал верным помощником не только библиотекарей, но и верным путеводителем для молодых учёных исследователей. Он открыл огромные возможности для оперативного информирования об изданных научно-исследовательских работах, которые были наиболее важны учёным и исследователям республики. Начиная «... С 1955 г. библиотека ведёт активный международный книгообмен, постоянно пополняя фонд научной литературы на иностранных языках, который является ныне крупнейшим в республике» [4]. Таким образом, фонд библиотеки пополнялся не только отечественными изданиями, но и зарубежными научными достижениями. Библиотека остро нуждалась в квалифицированных библиотекарях и библиографах, которые, к сожалению, не подготавливались в республике. Привлекались, в основном, русскоязычные библиотекари и библиографы с отраслевыми знаниями, постепенно начали отправлять библиотекарей, не имевших библиотечного образования, на курсы повышения квалификации в Москву и Ленинград, которые по возвращению успешно работали в библиотеке.

Нужно отметить и тот факт, что одна из ведущих научных библиотек Таджикистана - Центральная научная библиотека Академии наук до 1960 г. не имела в своей структуре библиографического отдела [1, С. 112]. А сектор библиографии (до 1960 г. в секторе работало всего 3 человека) ограничивался, в основном, выдачей устных и письменных библиографических справок и информации о новых поступлениях, создавал, по мере возможности, картотеки по ведущим отраслям знаний. Следующей вехой в работе библиотеки стало создание справочно-

библиографического отдела, который сыграл огромную роль в обеспечении читателей нужной и важной библиографической информацией и тем самым обеспечил их библиографической продукцией непубликуемых документальных источников библиографической информации, например, письменными и устными справками, а также справочными, библиографическими и биобиблиографическими изданиями текущего и ретроспективного характера, обзорами новых поступлений, созданием справочно-библиографического фонда. Данный факт отмечается и в изданном в 1982 году юбилейном издании под названием «Центральная научная библиотека Академии наук Таджикской ССР: Краткий очерк – путеводитель»: «... С созданием в 1960 г. справочно-библиографического отдела значительно улучшилось обслуживание читателей, библиотека приступила к планомерной пропаганде библиотечно-библиографических знаний и созданию ретроспективных тематических библиографических работ» [1, С. 113]. К созданию данного отдела были привлечены квалифицированные отраслевые специалисты, библиотекари и библиографы, которые верой и правдой служили таджикской науке, создавая библиографические и информационные издания текущего и ретроспективного характера, проводя огромную работу в сфере справочно-библиографического и информационного обслуживания исследователей и учёных республики.

В связи с созданием библиографического отдела в Центральной научной библиотеке Академии наук республики, в котором работали специалисты по различным отраслям знаний, значительно улучшилась справочно-библиографическая работа. Только с 1960 г. библиотекой было выдано более 500 устных и письменных справок. Некоторые из них, большие по объёму и интересные по содержанию, нашли своё отражение в «Информационном указателе библиографических списков и картотек, составленных библиотеками Советского Союза». В данный период времени библиотека составила и опубликовала более 20 указателей. По своему содержанию библиографические указатели, составленные по материалам краеведческого характера, делятся на учетно-регистрационные и отраслевые. К ним относятся указатели типа «Ежегодников» ... [6 номеров, (1956-1961)]; ретроспективные учетно-регистрационные типа «Библиографии изданий Таджикской базы и Таджикского филиала АН СССР», «Библиографии изданий АН Таджикской ССР»; «Каталога кандидатских и докторских диссертаций, защищенных на материалах Таджикской ССР», прикнижные ретроспективно-отраслевые, в числе которых 4 указателя литературы по геологии Таджикистана.

Одним из уникальных достижений данного периода является издание ЦНБ АН Таджикской ССР указателя, посвящённого библиографии второй степени под названием: «Библиография библиографии Таджикистана» (1966. – 167 с.). До сих пор только Книжная палата - Орган государственной библиографии - на страницах текущих и ретроспективных изданий давала информацию о вышедших из печати библиографических указателях и впервые библиографами ЦНБ АН Таджикской ССР был выпущен указатель библиографических изданий [1, С. 119].

На рост библиографии также оказывала влияние растущая экономика, наука, культура, полиграфия, появление всё новых институтов

и учебных заведений, отраслевых НИИ и исследовательских институтов системы Академии наук, библиотек и информационных центров, немаловажную роль играла социальная обеспеченность и политическая подготовленность населения. Потребность к знанию была высокой и население разными способами стремилось обогатить свой интеллектуальный и духовный мир. Этому способствовали принятые Постановления Правительства и КПСС, политика Советского государства по искоренению неграмотности среди населения. В библиотечной сфере был принят ряд основополагающих государственных и партийных актов. Например, постановление «Первого съезда библиотечных работников Таджикистана» (1961) и обращения делегатов съезда ставят особые задачи перед библиотекарями республики. В документе «Обращения делегатов Первого съезда библиотечных работников Таджикистана ко всем работникам библиотечного дела республики» отмечается, что «принятые постановления ЦК КПСС «О состоянии и мерах улучшения библиотечного дела в стране» и «О задачах партийной пропаганды в современных условиях» должны быть руководством для всех, без исключения, библиотек. Мы, участники Съезда одухотворенные высоким доверием партии, призываем всех библиотечных работников республики полностью улучшить деятельность библиотек, всесторонне использовать книгу как важный источник коммунистического воспитания советских людей, и для этого обдумать всевозможные меры, библиотеки должны быть центрами массовой пропаганды политических знаний, общественной информации, научно-технических, сельскохозяйственных и профессиональных книг, и стать помощником партийных организаций в коммунистическом воспитании трудящихся» [3].

В связи с этим работа в ЦНБ с каждым годом развивалась, реализовывались новые методы работы с читателями. По данным, приведённым З.М. Шевченко в статье «Научной библиотеке 30 лет: Достижения работ библиотеки АН Таджикской ССР за 30 лет» : «В 6 отделах библиотеки работают 39 человек (1962), многие из них имеют соответствующее образование по различным специальностям, что помогает лучше организовать обслуживание читателей» [7]. Информирование учёных улучшалось, и постепенно реализовывались избирательные и дифференцированные методы обслуживания потребителей. В избирательном обслуживании учитывались тематические или отраслевые интересы каждого учёного и нужная информация избирательно распространялась по определённым адресам и учёным. Дифференцированное обслуживание в основном велось среди руководящих кадров и академиков институтов системы Академии наук. Трудоёмкая работа по обслуживанию систем ИРИ и ДОР была возложена на справочно-библиографический отдел и руководство библиотеки. «Особое внимание в последние годы, - отмечает З.М. Шевченко, - Центральная научная библиотека уделяет развитию текущей справочно-библиографической работы и научной библиографии. Только за 1962 год библиотекой выдано читателям 3. 400 справок по самым разнообразным вопросам. Значительное место в работе библиотеки стала занимать научная работа по подготовке тематических фундаментальных библиографических указателей» [7].

И это требовало дополнительных трудовых затрат и высококвалифицированных кадров, которыми библиотека располагала

в недостаточном количестве. Встал вопрос о новых кадровых пополнениях, особенно библиотекарей и библиографов с высшим отраслевым образованием. И в связи с этим «В 1965 г. была утверждена структура ЦНБ АН Таджикской ССР, 9 апреля 1965 г. состоялось первое заседание Учёного совета Центральной научной библиотеки АН Таджикской ССР, что знаменовало собой новый этап в развитии академической библиотеки» [4]. Библиотека, обладающая огромным научным фондом и большим штатом работников, всё больше обогащалась печатной продукцией и распределяла основные нагрузки по её обработке среди отделов, тем самым выполняя свою историческую задачу, заключающуюся в обслуживании потребителей в лице учёных, исследователей и других категорий государственных и партийных работников. С расширением деятельности институтов и повышении количества исследователей в системе Академии наук, справочно-библиографический отдел не мог единолично обеспечить потребности всех потребителей научной информацией и отследить все потоки печатной информации в стране, подготавливая библиографические пособия разного характера. И поэтому «увеличивающийся поток печатной информации обусловил необходимость создания в 1969 г. в ЦНБ АН Таджикской ССР отделов библиографической информации, играющих в настоящее время большую роль в информационном обслуживании ученых. Хорошо зарекомендовали себя издающиеся в библиотеке информационные списки «Новые книги», указатель литературы «Общественные науки в Таджикистане» [4].

Справочно-библиографическая и информационная деятельность в библиотеке играла основополагающую роль в обслуживании потребителей. Как отмечается в путеводителе: «немаловажную роль в комплексе информационно-библиографического обслуживания ученых в ЦНБ АН Таджикской ССР играют регулярно организуемые в библиотеке книжные выставки, общее количество которых в год в среднем достигает 350» [4].

Библиотека, занимаясь обслуживанием читателей, привлекалась к выполнению наиболее важных исследовательских направлений, проводимых Академией наук. В данный период учёные Академии наук уделяли особое внимание исследованию Памира, его полезных ископаемых, географии и культуры населения. Разностороннее исследование данного региона выходило на первое место среди других актуальных научных тем Академии наук. Данный вопрос всё ещё актуален не только для географов, экономистов, геологов и путешественников, но и для науки в республике. Библиографами ЦНБ были подготовлены и изданы несколько ретроспективных указателей литературы. Первый указатель охватывал литературу о Памире, который состоял из двух выпусков: «Библиография Памира. Указ. литературы. – Вып. 1. Природа. 1920-1964 гг.» (1968. – 266 с.); – Вып. 2. «Природа. Дореволюционные исследования. 1835-1919 гг.» (1972. – 57 с.). второй указатель содержал информацию по геологии Памира, который подготовил и издал Институт геологии: «Литература по геологии Памира за 1964-1970 гг.» (1972. – 33 с.). Эти два ретроспективных указателя более полно отразили существующую литературу по данной теме.

Библиографами ЦНБ также был подготовлен и издан ретроспективный библиографический указатель диссертаций: «Каталог кандидат-

ских и докторских диссертаций, защищённых на материалах Таджикской ССР. 1960-1965 гг. Библиогр. указ. лит.)» (1970. – 133 с.) и ретроспективный библиографический указатель статей журнала «Садои Шарк» – «Каталог журнала «Садои Шарк» (1927-1967 гг.)» (1973. – 446 с.) [1, С. 124].

Одно из наиболее важных для научных кругов библиографическое издание, подготавливаемое ЦНБ, на своих страницах отражало перечень научных трудов, изданных научными работниками институтов Академии наук и выпускалось под названием: «Ежегодник изданий. Систематический указатель книг и статей» (за 1965-71 гг., 1967-1975) [1, С. 129]. «Ежегодник изданий. Систематический указатель книг и статей» по характеру являлся общенаучной и многоотраслевой библиографической продукцией, читательским контингентом которой были научные работники АН Таджикской ССР, НИИ, научные работники и преподаватели ВУЗов, исследователи, докторанты, аспиранты республики.

Данный период обусловлен появлением нескольких биобиблиографических указателей, посвящённых трудам и биографиям академиков и учёных, внесших наиболее важный вклад в развитие науки и культуры в Таджикской ССР, которые первоначально издавались как персональная библиография, а затем как серия под общим заглавием «Материалы к биобиблиографии учёных Таджикистана», которая в дальнейшем постепенно развивалась. Первые биобиблиографические указатели были посвящены академикам и учёным А. Богоутдинову, Р. Баратову, А. Мирзоеву, П. Соложенкину, С.А. Раджабову, Сараджон Юсуповой (1910-1966) (Вып. 10, 1967. – 35 с.), К.Т. Порошину (Вып. 12, 1967. – 48 с.), Б.Г. Гафурову (Вып. 13, 1969. – 93 с.), И.К. Нарзикулову (Вып. 14, 1969. – 59 с.); В.П. Красичкову (Вып. 15, 1969. – 93 с.), Р.Б. Баратову (Изд. 2, вып. 16, 1971. – 65 с.), П.Н. Овчинникову (Изд. 1-ое и 2-ое, испр. и доп. – Вып. 17, 1973. – 58 с.) [1, С. 126] и другим.

Кроме того, библиографами ЦНБ были подготовлены и изданы указатели трудов отдельных учёных и литераторов, например, указатели, составленные Л.В. Турсуновой: «Константин Титович Порошин. Библиография работ за 1967-1970 гг.» (1971. – 22 с.); Л.В. Турсуновой, Д.С. Лейви, Л.А. Кононенко «Мирзо Турсун-заде. Библиогр. указатель» (1972. – 309 с.) [1, С. 127] и др. Надо отметить, что до 1982 года было издано 19 биобиблиографических выпусков серии «Материалы к биобиблиографии учёных Таджикистана».

После принятия Постановления ЦК КПСС «О повышении роли библиотек в коммунистическом воспитании трудящихся и научно-техническом прогрессе» (1974), которое требовало не только совершенствования библиотечно-библиографического дела, но и определило задачи по качественному изменению содержания библиотечно-библиографической деятельности, началась централизация библиотек в Таджикской ССР и их развитие, особенно в системе Академии наук. Данное постановление привело научные библиотеки институтов Академии наук к централизованной деятельности и «... в 1974-1976 гг. ЦНБ АН Таджикской ССР проведена работа по централизации библиотек системы Академии наук. В настоящее время ЦНБ АН Таджикской ССР имеет 7 филиалов в академических учреждениях и является методическим центром централизованной библиотечной системы АН Таджикской ССР.

Библиотека работает над созданием единого централизованного сводного каталога, призванного дать читателю максимум информации об имеющейся в централизованной системе библиотек АН Таджикской ССР литературе» [4]. Централизация библиотек системы Академии наук открыла филиалам доступ к огромным богатствам научной литературы ЦНБ и усилила взаимовыгодный обмен отраслевых научных трудов между ЦНБ и её филиалами.

Правительство страны обращало особое внимание на оперативное пополнение фондов библиотек, особенно научных, контингент читателей которых год за годом увеличивался. Библиотеки, выполняя директивы правительства, охотно пополняли свои фонды новыми и ценнейшими раритетными изданиями, приобретая их повсеместно. Поступление отечественных и зарубежных изданий, обработка и комплектование фонда были наипервейшей задачей библиотек разного уровня. ЦНБ, в свою очередь, делала всё «...для целенаправленного, отвечающего всем современным требованиям комплектования, для оперативной и своевременной обработки литературы. ... ЦНБ Академии наук Таджикской ССР является одной из крупнейших в республике библиотек универсального профиля. Фонд ее составляет 1,4 млн. единиц печатной продукции, среди 9 тыс. ее читателей – академики, доктора и кандидаты наук, аспиранты и специалисты не только Академии наук, но и других организаций и учреждений республики. Библиотека является значительным научно-вспомогательным учреждением, в ее структуре 16 отделов. В 1933 г. в библиотеке работал один человек, в настоящее время коллектив ее насчитывает 116 человек» [4] (данные 1982 г.).

ЦНБ продолжает выпуск указателя «Ежегодник изданий Академии наук Таджикской ССР. Указатель книг и статей» с 1981 по 1991 г., и подготовку к изданию серии биобиблиографических указателей под общим названием «Материалы к биобиблиографии учёных Таджикистана». Примером этого издания могут стать биобиблиографии, посвящённые таким учёным как: «Рауф Баратович Баратов» (1981. – 114 с.), «Пётр Михайлович Соложенкин» (1981. – 166 с.), «Соли Ашурович Раджабов» (1982. – 154 с.), «Раджаб Амонов» (1983. – 97 с.), «Мухаммедкул Нарзикулович Нарзикулов» (1984. – 160 с.), «Олег Васильевич Добровольский» (1984. – 80 с.), «Сахиб Шухратиевич Табаров» (1984. – 118 с.), «Ахрор Мухтарович Мухтаров» (1984. – 94 с.), «Сергей Акимович Захаров» (1985. – 63 с.), «Иосиф Самуилович Брагинский» (1986. – 124 с.), «Кирилл Владимирович Станюкович 1911 - 1986» (1986. – 63 с.), «Мухаммаджон Шарипович Шукуров» (1986. – 131 с.), «Яхья Абдуллаевич Рахимов» (1986. – 72 с.), «Мухаррам Расулова» (1986. – 52 с.), «Нуман Негматович Негматов» (1987. – 110 с.), «Кандил Шарипович Джураев» (1987. – 35 с.), «Гафур Хайдарович Хайдаров» (1987. – 91 с.), «Акбар Нусратуллаевич Максумов» (1988. – 105 с.), «Азам Таирович Пулатов» (1988. – 105 с.), «Леонид Григорьевич Михайлов» (1988. – 52 с.), «Акобир Адхамович Адхамов» (1989. – 80 с.), «Иван Николаевич Антипов - Каратаев» (1988. – 97 с.), «Владимир Николаевич Литвинов» (1988. – 32 с.), «Ишонкул Усмонович Нуманов» (1989. – 100 с.), «Худоёр Юсуфбекович Юсуфбеков» (1989. – 52 с.), «Леонид Павлович Синьковский» (1989. – 24 с.), «Моёншо Назаршоевич Назаршоев» (1989. – 51 с.), «Максуд Рахматуллоевич Шукуров» (1990. – 108 с.), «Михаил Михеевич

Кухтиков» (1990. – 48 с.), «Пулат Бабаджанович Бабаджанов» (1990. – 88 с.) [1, С. 154-155] и др.

Вклад ЦНБ имени И. Ганди в становление научной интеллигенции и развития народного хозяйства республики без преувеличения огромен. Наряду с другими библиотеками республики, сотрудники ЦНБ имени И. Ганди сделали всё возможное для обеспечения читательских масс, специалистов и учёных республики нужной им информацией. Особо нужно подчеркнуть роль ЦНБ имени И. Ганди и её библиографов в обеспечении государственной, партийной номенклатуры и всего населения научно-вспомогательной, текущей и ретроспективной библиографической информацией.

Наряду с достигнутыми успехами, были и недостатки в плане подготовки библиографических кадров, которые, в основном, учились у библиографов – практиков в центральных республиканских, областных и городских научных, отраслевых и массовых библиотеках. В подготовке кадров и составлении пособий ощущалась нехватка теоретической базы, и надо отметить тот факт, что примером для руководства наших библиографов все же остаются инструкции и пособия, составленные Библиотекой имени Ленина. Другим немаловажным упущением было хаотичное внутриотраслевое планирование и развитие библиографии в республике. Основная цель была направлена на выполнение взятых обязательств, а не на удовлетворение потребностей определённых групп читателей.

В 80-х – начале 90-х годов ассортимент библиографической продукции более обогащается, охватывая многие отрасли науки и производства, но конкретно целевая направленность в нём не ощущается, поскольку продолжается идеологический курс развития, не направленный на духовное просвещение населения. Библиографическая деятельность научных учреждений в республике не была сконцентрирована в едином центре, хотя были попытки для его создания, но в совокупности никем не контролировалась. Значительного расширения библиографической работы можно было достигнуть путем налаживания координации как между библиотеками и библиографическими центрами, так и между научными учреждениями, отдельными специалистами отрасли и учеными.

В период Государственной независимости Республики Таджикистан Центральная научная библиотека имени Индиры Ганди Академии наук Республики Таджикистан внесла ощутимый вклад в развитие таджикской научной библиографии, особенно в подготовке ряда научно-вспомогательных и биобиблиографических указателей текущего и ретроспективного характера. Библиографами библиотеки Л. Турсуновой, Н.О. Щербаковым, Н.Г. Щербаковой, Л. Балусовой, М. Рахматовой, М. Раджабовой, А.Г. Сужук, Н.Н. Шапошниковой и другими были созданы основные библиографические указатели научно-вспомогательного и биобиблиографического характера, посвящённые трудам и биографиям знаменитых учёных системы Академии наук на высоком научно-теоретическом и практическом уровне, которые были представлены вниманию читателей. Примером могут служить научно-вспомогательные указатели «Илм дар Тоҷикистон» [Наука в Таджикистане], «Илмҳои ҷомеашиносии дар Тоҷикистон» [Общественные науки в Таджикистане: [Указ. лит.] (1991. – 300 с.), «АН Республики

Таджикистан», «Ежегодник изданий Академии наук Республики Таджикистан: [Указ. кн. и ст.]» (1991. – 284 с.), посвящённые отдельным отраслям, разной тематике и наиболее важным историческим датам и т. д., предназначенные учёным, исследователям и широкому кругу читателей научных изданий. Основной частью деятельности библиографов было продолжение справочно-библиографического обслуживания, подготовка биобиблиографических указателей, посвящённых известным учёным республики. Путём библиографического поиска материал подвергался отбору, анализу, систематизации и составлению биобиблиографических указателей, по возможности охватывая все изданные научные произведения учёного, который выпускался под общим заглавием «Маводи шархихолии олимони Тоҷикистон» [Материалы к биобиблиографии ученых Таджикистана]. В период Независимости библиографы ЦНБ имени И. Ганди подготовили к печати следующие биобиблиографические указатели «Абдукодир Маниёзов» (1991. – 66 с.), «Гаффор Ашуров» (1991. – 64 с.), «Рауф Баратович Баротов» (1991. – 128 с.; 2001. – 60 с.; 2006. – 210 с.), «Юсуф Саидович Носиров» (1992. – 116 с.), «Раззок Гаффоров» (1991. – 91 с.), «Рахимов Рашид Каримович» (1992. – 77 с.; 2012. – 188 с.), «Юсуф Саидович Носиров» (1992. – 114 с.), «Владимир Иванович Буданов» (1993. – 70 с.), «Манзур Рахимович Джалилов» (1993. – 64 с.), «Хакназар Назаров» (1993. – 62 с.), «Хабибулло Муродович Саидмуродов» (1993. – 138 с.), «Раджаб Амонов» (1994. – 124 с.), «Хайдаров Карим Хайдарович» (1994. – 68 с.; 2004. – 62 с.; 2009. – 70 с.; 2014. – 118 с.), «Хуршед Хилолович Каримов» (1995. – 88 с.; 2005. – 99 с.), «Пулот Джураевич Усмонов» (1995. – 166 с.), «Гулом Алиевич Алиев» (1995. – 86 с.), «Хамид Хусейнович Мансуров» (1995. – 151 с.), «Юсуфбеков Рустамбек» (1995. – 97 с.), «Ахрор Мухторов» (1996. – 156 с.; 2004. – 132 с.), «Рахим Марупов» (1996. – 69 с.; 2007. – 69 с.), «Борис Анатольевич Литвинский» (1996. – 152 с.), «Вадим Александрович Ранов» (1996. – 162 с.), «Абдурахим Гозиевич Ходжибоев» (1996. – 64 с.), «Якубова Мухиба Мухсиновна» (1997. – 80 с.; 2008. – 117 с.), «Нуриддин Каюмов» (1997. – 52 с.), «Далер Набиджонович Почоджонов» (1997. – 106 с.; 2007. – 188 с.), «Зафар Джураевич Усмонов» (1997. – 76 с.; 2007. – 69 с.), «Нугман Негматович Негматов» (1998. – 278 с.), «Талбак Назарович Назаров» (1998. – 120 с.; 2008. – 113 с.; 2013. – 120 с., 2018 – 130 с.), «Хуршеда Отахонова» (1998. – 80 с.), «Абдулхак Раджабович Файзиев» (1998. – 73 с.), «Мухаммед Сайфитдинович Осимов (1920 - 1996)» (2000. – 153 с.), «Фозил Тохирович Фозилов» (2000. – 68 с.; 2009. – 128 с.; 2014. – 156 с.), «Огоназар Акназаров» (2000. – 75 с.; 2012. – 78 с.), «Джурабой Холикович Холиков» (2002. – 61 с.; 2012. – 121 с.), «Путеводитель по произведениям Мумина Каноата» (2002. – 112 с.), «Улмас Мирсаидович Мирсаидов» (2005. – 151 с.; 2012. – 182 с.), «Мухарам Расулова» (2006. – 40 с.), «Изатулло Наврузович Ганиев» (2008. – 110 с.), «Малик Абдусатторович Сатторов» (2008. – 67 с.), «Абдулхак Раджабович Файзиев» (2008. – 112 с.), «Азимджон Олимович Аманджонов» (2011. – 138 с.), «Мамадшо Илолов» (2013. – 135 с.), «Мироджов Гиёсиддин Кудбидинович» (2014. – 124 с.), «Одинаев Саймухаммад» (2014. – 169 с.) [2, С. 201-203]. Многие из перечисленных указателей существуют как в печатном, так и электронном видах, с их содержанием можно ознакомиться на сайте библиотеки.

Некоторые из библиографических указателей существуют только в электронном виде. Например, указатели «Мусо Диноршоев», «Абдусаломов А.А.» и некоторые другие, которые представлены на сайте библиотеки в электронном варианте.

ЦНБ имени И. Ганди Академии наук Республики Таджикистан, как и все остальные библиотеки республики, нуждается, прежде всего, в высококвалифицированных библиографических кадрах и внедрении опытно-экспериментальных технических средств, представляющих для перспективы использования наибольший интерес. Негативное влияние оказал политический и экономический кризис первых лет Независимости страны, под его влиянием многие высококвалифицированные библиографы, большинство из которых были русскоязычными, покинули пределы республики и после этого на многие годы деятельность Научно-исследовательского отдела ЦНБ имени И. Ганди была приостановлена. Основная трудность научных библиотек и отдельных учреждений заключается в том, что, имея большую научно-творческую мощь, они не имеют высококвалифицированных специалистов библиотечников и библиографов, которые бы на основе существующих стандартов, профессиональных знаний, навыков и умений квалифицированно занимались библиографической работой по сбору, обработке и систематизации печатных и электронных материалов, или же помогали учёным в создании библиографической продукции разного типа и жанра. Именно поэтому те библиографические указатели, которые подготовлены и выпущены данными библиотеками и научными учреждениями, имеют серьёзные недостатки. По этой причине библиографическая деятельность библиотеки регрессировала и для её активизации нужно принять кардинальные меры по привлечению высококвалифицированных кадров, или же организации курсов повышения квалификации сотрудников библиотеки.

Другая трудность ЦНБ имени И. Ганди – нехватка финансирования деятельности библиотеки. Хотелось бы, по мере возможности, улучшить финансирование приобретения современного оборудования для оцифровки печатных материалов, библиографической и издательской деятельности.

Нужно отметить и тот факт, что, несмотря на все трудности, библиотекари и библиографы ЦНБ имени И. Ганди в период независимости внесла огромный вклад в становление устойчивого мира, единства, освещения трудов представителей научной интеллигенции и развитие народного хозяйства Республики Таджикистан. Отрадно, что они делают всё возможное для удовлетворения информационных потребностей читательских масс, специалистов и учёных республики, уделяя всё более пристальное внимание развитию и совершенствованию информационно-библиографического обслуживания пользователей.

Предполагается, что в библиографической деятельности ЦНБ имени И. Ганди необходимо сконцентрировать внимание на своевременном информировании учёных новой литературой путём восстановления библиографических изданий «Наука в Таджикистане», «Общественные науки в Таджикистане», а также усилить работу по созданию репертуара научных книг по исторической, философской, обществоведческой, юридической, востоковедческой, литературоведческой тематике

и иных изданий, в особенности при создании «Материалов к библиографии учёных Таджикистана». Особое внимание следует уделить актуальным направлениям народного хозяйства, например: энергетике, строительству, науке об информационных и инновационных технологиях, коммуникации, истории, философии, культуре, музыке, искусству, фундаментальным наукам, туризму, музееведению и т. д., с применением в работе электронных ресурсов, что даёт возможность переходить на принципиально новый уровень получения и обобщения знаний, их распространения и использования.

Литература

1. Буриев, К.Б. История таджикской библиографии: (с древнейших времён до конца 80-х гг. XX века). – Душанбе: Ирфон, 2014. – 176 с.
2. Бӯриев, Қ.Б. Таърихи библиографияи тоҷик: (аз замони қадим то ибтидои асри XXI). – Душанбе: Аржанг, 2017. – 260 с.
3. Мурочиатномаи вакилони Анҷумани якуми коркунони китобхонаҳои Тоҷикистон ба тамоми коркунони китобхонаҳои республика // Маориф ва маданият. – 1961. – С. 2.
4. Центральная научная библиотека Академии наук Таджикской ССР: Краткий очерк – путеводитель. – Душанбе: Дониш, 1982. – 48 с.
5. Шевченко, З.М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане. – Душанбе: Дониш, 1968.
6. Шевченко, З. М. Китобхонаи илми Академияи фанҳои республика // Газетаи муаллимон. – 1954. – 24 октябрь.
7. Шевченко, З. М. Научной библиотеке 30 лет: Достижения работ библиотеки АН Тадж. ССР за 30 лет // Коммунист Таджикистана. – 1963. – 10 апреля.

Бӯриев К.Б.

ГАНЦИНАИ НОДИРИ ИЛМИ ТОҶИК

Дар мақола таърихи ташаккул ва самтҳои ҷудогонаи фаъолияти Китобхонаи марказии илми ба номи Индира Гандии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Муаллиф бо истифода аз сарчашмаҳои мавҷуда омилҳои таъсис ва раванди рушди китобхонаро омӯхта бо далелҳои мушаххас нишон додааст, ки китобхона дар ташаккулёбии афкори илмии зиёӣ тоҷик нақши бузург дорад. Имрӯз захираи нодири ин китобхона беш аз 1,7 миллион маводи илмиро ташкил медиҳад, ки дар рушду нумӯи илми тоҷик фонди бебаҳост. Китобхона дар давраҳои гуногун на танҳо вазифаи иттилоотрасониро иҷро мекард, балки он тавассути захираҳои пурғановати худ тавонист ба вусъати ҷаҳонбинии зиёӣ ва маънавиёти онҳо таъсири мусбат расонад. Ин боргоҳ ба хонандагони худ на танҳо маводи дар ҷумҳурӣ интишоргардида, балки бо истифода аз абонементи байникитобхонавӣ ва табодули китобу маҷаллаҳо, дастовардҳои муҳими илмии хориҷиро низ манзур менамояд. Бо сабаби ҳамасола зиёд гардидани талаботи муҳаққиқони тоҷик ба иттилооти замонавӣ, кормандони китобхона кӯшиш ба харҷ медиҳанд, ки эҳтиёҷоти онҳоро қонеъ гардонанд. Мақому манзалати китобхона дар замони

соҳибистиклолӣ беш аз пеш меафзояд ва захираи бузурги илмию иттилоотии он, ки арзиши баланди илмию фарҳангиро соҳиб аст, дар пажӯҳишҳои илмии муҳаққиқон ҳамчун сарчашмаи нодиру беназир хизмат менамояд.

Калидвожаҳо: таърих, ташаккулёбӣ, китобхонаи илмӣ, библиография, зиёӣ, муҳаққиқ, олим, академик, рӯйхат, нишондиҳандаи шарҳиҳоли, чашнвора, давра.

Buriev K.B.

UNIQUE TREASURE OF THE TAJIK SCIENCE

The article covers the history of establishment and different directions of activity of the Central Scientific Library named after Indira Gandhi of the Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan. The author, relying on existing materials, examines some factors of influence on the formation and development of the library, and states that the library played a big role in the formation of the Tajik scientific intelligentsia.

Today, this treasury consists of 1.7 million scientific materials and has a strong influence on the development and prosperity of Tajik science. At different stages of its activities, the library not only served the information function, but also had a tremendous positive impact on the formation of spiritual and moral education and the expansion of the intelligentsia's worldview. This library provides its readers not only with richest domestic printed products, but also through the interlibrary loan, exchanging books and scientific journals, and provides them with information on the most important achievements of science abroad.

Due to the annual increase in the information needs of Tajik researchers in modern information, the library staff tried to provide their needs. The role and status of the library has steadily increased during the period of independence, its huge scientific and information fund is of great value for scientists and researchers as a source of priceless treasures serving the future generation.

Keywords: Central Scientific Library named after Indira Gandhi, history, creation, scientific library, book, bibliography, intelligentsia, researcher, scientist, list, period.

ТДУ 9 тоҷик+379.4+327тоҷик+782/784+069

Нурматзода Х.

НАҚШИ ОСОРҲОҶАИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ҶАМЪОВАРӢ ВА МУАРРИФИИ СОЗҲОИ МУСИҚИИ МИЛЛӢ ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

Коллексияи созҳои мусиқӣ як ҷузъи муҳим ва таркибии ашё ва коллексияи фонди осорхонаҳо ба шумор меравад. Дар мақолаи мазкур роҳҳои ҷамъоварӣ, ҳифз ва муаррифии созҳои мусиқӣ дар Осорхонаи миллии Тоҷикистон дар даври сорҳибистиклол мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Омӯзиши ин мавзӯ барои равшан намудани таърихи фарҳанги мусиқии тоҷикон дар ҳамбастагӣ ба фаъолияти осорхонаи миллии ба маврид ва аҳамиятнок аст.

Калидвожаҳо: Созҳои мусиқӣ, коллексия, Осорхона, экспозитсия, намоиш, ҷамъоварӣ, ҳифз, муаррифӣ, омӯзиш.

Созҳои мусиқӣ ифодакунандаи фарҳанги миллии ҳар як халқ маҳсуб ёфта, ҳамчун қисми таркибии фарҳанги хунароҳои бадеӣ зарурати ҳифзу муаррифии онҳо дар осорхонаҳо, пеш аз ҳама, барои васеъ намудани ҷаҳонбинии насли наврас оид ба намудҳои хунароҳои бадеӣ, инкишофи эҷодкорӣ, тарбияи ҷавонон дар руҳияи эҳтиром ба хунароҳои мардумӣ, эҷодиёти халқ, таърихи пайдоиши соҳа ва дарки муҳимияти ин намуди хунаро барои рушди фарҳанги миллии равона шудааст.

Тоҷикон моҳиртарин созандагони соҳаи мусиқӣ ба шумор мераванд ва имрӯз соҳаи мусиқии мардуми тоҷик дар бехтарин осорхонаҳои ҷаҳон ба монанди Осорхонаи Луври Париж, Эрмитажи Санкт-Петербург, Музеи муттаҳидаи умумироссиягии фарҳанги мусиқии ба номи М.И. Глинкии ш. Масква [1, С.21-52] ва ғ. ҳамчун осори фарҳанги мусиқии тоҷикон ҳифз ва муаррифӣ мешаванд.

Ҳифзу муаррифии соҳаи мусиқӣ дар осорхонаҳои Тоҷикистон ба мисли Осорхонаи миллии Тоҷикистон, Осорхонаи миллии Бостонии Тоҷикистон, Осорхонаи соҳаи мусиқии ба номи Гурминҷ Завқибеков, Осорхонаи ҷумҳуриявии фарҳанги мусиқии ба номи З. Шаҳидӣ ва дигар осорхонаҳои ҷумҳурӣ ба таври комил ба роҳ монда шудааст.

Осорхонаи миллии Тоҷикистон яке аз бузургтарин дастовардҳои даврони истиқлолият ба шумор рафта, ба мисли осорхонаҳои бузурги дунё – Британияи Лондон, Луври Париж, Эрмитажи Санкт-Петербург ва ғайра дар қори пуршарафи гирдоварӣ, омӯзиш, нигоҳдорӣ, ташвиқу тарғиби ёдгориҳои таърихӣ ва осори моддию маънавии халқамон нақши муассир дорад. Дар ин хоҳи фарҳанг волотарин арзишҳои таърихи миллати тоҷик ҳамчун намунаҳои олии фарҳанги миллии ҳифз ва муаррифӣ мешавад, ки миёни ин падидаҳо соҳаи мусиқӣ низ нақши муассир дорад. Имрӯз дар Осорхонаи миллии Тоҷикистон беш аз 200 адад соҳаи мусиқии гуногун нигоҳдорӣ мешаванд, ки зиёда аз 50 намудро дарбар мегиранд ва аз нахустин рӯзҳои фаъолияти осорхона ҷамъоварӣ шудаанд.

Ҳанӯз соли 1934 дар ш. Сталинбод аввалин Осорхонаи таъриху кишваршиносӣ ифтитоҳ ёфта буд, ки ба миқдори 53 адад соҳаи мусиқӣ ба осорхона ҷамъоварӣ шуда, муаррифӣ мешуд [10]. Соли 1959 Осорхонаи таъриху кишваршиносӣ ва Осорхонаи давлатии санъати тасвирии ба номи Камолиддин Бехзод муттаҳид шуда, унвони Осорхонаи ҷумҳуриявии муттаҳидаи таъриху кишваршиносӣ ва санъати тасвирии ба номи К. Бехзодро гирифт. Дар Осорхонаи давлатии санъати тасвирӣ, ки соли 1947 таъсис ёфтааст, низ то муттаҳидшавӣ ба Осорхонаи таъриху кишваршиносӣ 12 адад соҳаи мусиқӣ мавҷуд буд. Баъд аз муттаҳидшавии ду осорхона дар як бинои мухташамӣ 3-ошёна зарурати ҳарчи бештар ҷамъоварии арзишҳои таърихӣ мардумшиносӣ бахусус соҳаи мусиқӣ пеш омад. Бо мақсади амалӣ намудани ин иқдом аз ибтидои соли 1960 то ибтидои солҳои 1980-ум дар осорхона наздики 80 адад соҳаи мусиқии гуногун ҷамъоварӣ гардид.

Бо шарофати Истиқлолияти давлатӣ соли 1999 ба Осорхонаи ҷумҳуриявӣ таъриху кишваршиносӣ ва санъати тасвирии ба номи Камолитдини Бехзод унвони миллий дода шуд [5].

Дар 26 соли истиқлолияти давлатӣ ба фонди Осорхонаи миллий намунаҳои гуногуни соҳаи мусиқии миллий ворид гардидаанд, ки дар ҷамоварии онҳо нақши кормандони осорхона назаррас мебошад.

Аввалин сози мусиқие, ки дар замони истиқлолият ба Осорхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи К. Бехзода ворид гардидааст дутори ороишиест, ки соли 1999 аз ҷониби осорхона аз сокини ш. Душанбе Қобилҷонов Набичон дастрас гардидааст ва айни замон сози мазкур дар толори соҳаи мусиқии Осорхонаи миллии Тоҷикистон ба намоиш гузошта шудааст [7].

Соли 2005 бо ташаббуси корманди осорхона Ҳисайнов Раҷабалӣ як адад сози мусиқии ғижакӣ бадахшонӣ ва як адад сози тории балалайкаи яке аз намояндагони барҷастаи мусиқии суннатии тоҷик, Артисти Халқии Тоҷикистон Абдулло Назрӣ ба осорхона супорида шуд, ки дар гушаи фарҳанги толори экспозитсионии шӯбаи таърихи нав ва наватарини Осорхона ба маъраҷ гузошта шудааст. Абдулло Назрӣ ҳамчун ҳофиз ва навозандаи соҳаи миллий дар рушди фарҳанги мусиқии тоҷик саҳми калон гузоштааст. Махсусан мавзӯи Ватан ва сулҳ дар эҷодиёти ӯ мавқеи муҳим дошта, якҷанд сурудҳои ватандӯстию тарбиявӣ ба монанди «Асри ман» (М. Турсунзода), «Халқи бузургворам» (Б. Раҳимзода), «Меҳри Ватанам» (М. Фарҳат) аз ҷониби ӯ сароида шудааст [6].

Соли 2011 барои муқаммал гардонидани фонди Осорхонаи миллии Тоҷикистон аз дигар осорхонаҳои ҷумҳурий бехтарин арзишҳои фарҳангӣ ба Осорхонаи миллии ба номи К. Бехзод интиқол дода шуданд, ки дар байни онҳо соҳаи мусиқӣ низ шомиланд.

Қадимтарин соҳае, ки дар ин марҳала ба Осорхона ворид шуданд ин 6 адад шикастапораҳои найҳои устухонии асрҳои 3-2-и то мелод мебошанд, ки соли 2011 аз Осорхонаи миллии бостонии Тоҷикистон оварда шудаанд ва айни ҳол дар экспозитсияи осорхона ба маъраҷ гузошта шуданд. Ҳамон соҳае мебошанд, ки баъд аз хомушии 2200- сола солҳои 70-ум аз зери хок ҳангоми кӯвишҳои бастоншиносӣ аз Тахти Сангин ба миқдори 40 адад падида омадаву садои ҳазорсолаҳои фарҳанги мусиқии халқи қуҳанбунёди тоҷикро ба мо муждарасонданд [3, с.89].

20-уми марти соли 2013 Осорхонаи миллии Тоҷикистон дар заминаи ашё ва коллексияҳои Осорхонаи ба номи К. Бехзод ифтитоҳ ёфт. Дар осорхонаи мазкур толори махсуси соҳаи мусиқӣ созон дода шудааст. Дар ин толор намудҳои гуногуни соҳаи мусиқӣ аз қабилӣ: соҳаи торӣ, нафасӣ ва зарбӣ ба намоиш гузошта шудаанд, ки 53 ададро ташкил намуда, аз минтақаҳои гуногуни Тоҷикистон ҷамоварӣ шудаанд. Бояд зикр намуд, ки дар таърихи фаъолияти осорхона то кунун толори алоҳидаи соҳаи мусиқӣ созон наёфта буд ва соҳаи мусиқӣ дар шакли гӯшаҳои хурд муаррифӣ мешуданд.

Қадимтарин ва арзишмандтарин соҳае, ки дар толори Осорхонаи миллии ба намоиш гузошта шудаанд ин танбӯри яке аз донандагони номвари санъати мусиқии Шашмақом, намояндаи барҷастаи мусиқии шаҳри Хучанд Содирхон Бобошарифов (Содирхон Ҳофиз 1847-1931)

ва танбӯри яке аз эҳё ва ташаккулдиҳандагони мусиқии суннатии Шашмақом Бобоқул Файзуллоев (1897-1964) мебошад.

Танбӯри Содирхон Ҳофиз декабри соли 1962 аз ҷониби Хунарпешаи шоистваи Тоҷикистон артисти Театри мазҳака-мусиқавии ба номи Пушкин (ҳоло ба номи Камол Хучандӣ) Мухтор Самандаров ба Осорхонаи таърихӣ кишваршиносии шаҳри Хучанд супорида шудааст. Танбӯри мазкур то соли 2011 дар гӯшаи намоиши асрҳои 18-19-и Осорхона ба намоиш гузошта шуда буд. Соли 2011 танбӯр ба Осорхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи К. Бехзод оварда шуда, аз соли 2013 инҷониб дар толори созҳои мусиқии Осорхонаи миллии Тоҷикистон ба намоиш гузошта шудааст.

Содирхон Ҳофиз писари Бобошарифи сароянда, ромишгар ва сарояндаи машҳури тоҷик буда, дар гули фаъолияти эҷодии хеш беҳтарин намунаҳои мусиқии классикии тоҷикро ба халқҳои Осиеи Марказӣ муаррифӣ намудааст ва ҳатто ўро дар Эрону Ҳиндўстон ва Туркистони шарқӣ хуб мешиносанд. Асарҳои безаволи Содирхон «Ушшоқи Содирхон», «Қашқарчаи Содирхон», «Дилхуруши Содирхон», «Сегоҳи яқум», «Сегоҳи дуюм», «Чоргоҳ», «Савти Чоргоҳ», «Гулёр», «Шаҳноз» ва ғ. то имрӯз эътибор ва аҳмияти худро гум накардаанд. Содирхон яке аз ҳофизони машҳури «Маснависарой»-и («Маснавии маънави») и Ҷалолиддини Балхӣ буд [8, с.317].

Танбӯри Бобоқул Файзуллоев низ соли 2011 аз ҷониби Комиссияи фондӣ ва хариди Осорхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи К. Бехзод аз устои санъати Консерваторияи миллии Тоҷикистон Эшонқулов Марат ба маблағи 5 000 сомонӣ харидорӣ шудааст. Ҳофизи Халқии Тоҷикистон Файзуллоев Бобоқул устои машҳури Шашмақом дар рушди мусиқии суннатии тоҷикон хизматҳои бузург кардааст. Махсусан солҳои 40-уми асри XX бо Ш. Соҳибов ва Ф. Шаҳобов маҷмӯи суруду оҳанг ва матнҳои Шашмақомро аввалин бор ба нота гирифта, онро дар панҷ чилд ба таъб мерасонад [8, с. 302]. Ҳифз ва муаррифӣ мероси чунин шахсиятҳои бузург дар осорхонаҳо барои наслҳои оянда аҳмияти бузурги таърихӣ дорад.

Ҷолибтарин соҳае, ки имрӯзҳо дар толори созҳои мусиқии Осорхонаи миллии Тоҷикистон ба тамошо гузашта шудаанд, рубобҳои гуногуни бадахшонӣ ба монанди рубоби кумрӣ, гултор, торруд, масруд, баландзиком, баландмақом¹ сетор ва ғайра мебошанд, ки соҳаҳои мазкур аз ҷониби созтароши деҳаи Андароби ноҳияи Ишкошим Масайн Масайнов сохта шудаанд. Созҳои мазкур дар ду марҳала яъне бори нахуст соли 2010 бо дастури Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон 8 адад ва соли 2011 маротибаи дуюм 15 адад аз ҷониби Осорхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи К. Бехзод дар умум бо маблағи 20 570 сомонӣ харидарӣ шуда, ҳифзу муаррифӣ карда мешаванд. Масайнов М. санъати созтароширо аз падараш омӯхта аз хурдсолӣ ба ин касб мароқ зоҳир намудааст. Инкишофи фаъолияти созтарошии Усто Масайн аз солҳои 70 бо усули нав ва такмилидиҳи сурат мегирад. Махсусан дар иҷрои ӯ созҳои тории, баланмақом, баландзи-

¹ Баландмақом истилоҳи ваҳонӣ буда, маънояш баландсадо мебошад. Ин намуди соҳро аввалин маротиба Сӯфӣ Мубораккадами Ваҳонӣ дар охири асри 19 ихтироъ кардааст.

ком, гултор, торруд, масруд, масайнғижак²³ ва ғ. ҳамчун созҳои қадимаи тоҷикон такмил дода шудаанд. Созҳои тарошидаи Масайнов М. на танҳо дар Тоҷикистон, балки берун аз кишвар низ шуҳрат пайдо кардаанд. Бахусус бахшида ба 100-солагии А. Лоҳутӣ ба Москва сафари ҳунари намуда, созҳои офаридаи хешро ба ҷаҳониён муаррифӣ намудааст [8]. Солҳои охир ин созтароши моҳир ба такмили созҳои миллӣ мароқи беш зоҳир намуда истодааст ва то имрӯз зиёда аз 50 намудҳои созҳои гуногуннамуди миллиро сохтааст, ки хосияти ҳайратангезӣ доранд.

Рубоби баландмақом ва рубоби мунаққашӣ бадахшони созтароши деҳаи Ямғии Ишқошим Бандайшоев Муборакқадам низ дар Осорхонаи миллӣ мавқеи хоса доранд. Созҳои мазкур соли 2012 бо ташаббуси муовини директори Осорхонаи миллии Тоҷикистон ба номи К. Беҳзод Иброҳимзода З. ҷамоварӣ шудаанд.

Дар толори созҳои мусиқии Осорхонаи миллии Тоҷикистон 1 адад сози мусиқии тор, 5 адад думбура ва 2 адад сози зарбии таблақ дар намоиш аст, ки аз ҷониби созтароши моҳири ноҳияи Ховалинг Усто Ғуломи Қодир бо санъати баланди касбӣ сохта шудаанд ва созҳои мазкур моҳи март соли 2013 барои ғани намудани коллекцияи созҳои мусиқии миллӣ ба Осорхонаи миллӣ ворид карда шудаанд. Усто Ғулом ҳунари созтароширо қаблан аз падараш Усто Қодир, амакаш Усто Карим ва тағояш Усто Абдурахмон омӯхтааст. Соли 1988 дар зодгоҳи ҳунарманд осорхонаи ҳунар ва созҳои миллии усто дари худро ба рӯи тамошобинон боз намудааст. Усто Ғулом иштирокчи фахрии озмунҳои фарҳангии «Ғунҷаҳои санъат», «Дурдонаҳои эҷодиёти халқ», «Сайри гули лола», «Ганҷҳои Хатлон», «Андалеб» ва ҷандин ҷорабиниҳои фарҳангӣ-фароғатии сатҳи ҷумҳуриявӣ, вилоятӣ ва ноҳиявӣ мебошад. Соли 1988 бо унвони «Устои шоистаи Тоҷикистон» қадршиносӣ гардидааст [9, с. 15].

Дар толори созҳои мусиқии 8 ададҳои созҳои нафасии карнай, говдум (қачқарнай), шайпур ва буқ низ муаррифӣ мешаванд. Ин созҳо бо пешниҳоди директори Осорхона Шарифзода Абдували аз ҷониби мисгари истаравшани Мансуров Илҳом солҳои 2012-2013 сохта шудаанд ва соли 2013 ба Осорхона ворид гардидаанд. Бори аввал чунин намуди созҳоро соли 2009 Мансуров И. бо машварати созинос, доктори илмҳои таърих Ҳақимов Наим барои Коллеҷи санъати ба номи Содирхон Ҳофизӣ ш. Хучанд сохтааст. Қобили зикр аст, ки таърихи пайдоиши баъзе намуди ин созҳо ба мисли говдум (қачқарнай) аз замони Ҳахоманишиҳо (2400 сол пеш) сарчашма мегирад. Созҳои карнай, шайпур ва буқ бошад дар замони Сосониён хело маъмул буданд [2, С.188-216]. Мансуров Илҳом ҳунари карнайсозиро аз падараш Сабуров Мансур омӯхтааст. Маҳсули ҳунарии Мансуров И. берун аз Тоҷикистон низ махсусан дар кишварҳои Ҳиндустон ва Япония ҳамчун намунаи ҳунари амалии тоҷикон муаррифӣ шудаанд.

Имрӯз дар Осорхонаи миллӣ мероси арзишманди яке аз ташаққулдиҳандагони санъати Шашмақом яъне танбӯри Ҳунарманди мардумии Ҷумҳурии Тоҷикистон Боймуҳаммад Ниёзов (1927-2009) ҳифз

² Масруд ё масайнғижак ҳаммаънои номи созтарош буда, решаи «Мас» ё «Масайн» номи созтарошро ифода мекунад.

карда мешавад, ки соли 2015 бо ташаббуси муаллифи ин сатрҳо ба Осорхонаи миллӣ оварда шудааст. Боймуҳаммад Ниёзов ҳамчун мақомсаро ва сарояндаи сурудҳои халқӣ дар инкишофи мусиқии касбии тоҷик хизматҳои калон кардааст. ӯ зиёда аз 200 сурудҳои таронаҳои рӯҳафзоро ба матни шоирони классики муосир эҷод намудааст. Махсусан дар сабти пурраи Шашмақом ба фиттаи магнитофон иштироки фаёлона намудааст [8, с. 301]. Боймуҳаммад Ниёзов иштирокчи Даҳаи адабиёт ва санъати тоҷик дар Ҷумҳурии Шӯравии Советии Федеративии Россия (1968) буда, берун аз Тоҷикистон мусиқии касбии тоҷикро муаррифӣ намудааст [6].

Хунармандони ноҳияи Нӯробод низ дар офариниши хунароҳои халқӣ ба хусус созоҳои мусиқӣ маҳорати баланди касбӣ доранд. Созҳои мусиқии сокини ҳамин ноҳия Ваҳобов Отаҷон бо нафосату шакли ҷолибашон дар Осорхонаи миллӣ ҳифзу муаррифӣ мешаванд. 27-уми сентябри соли 2016 Пешвои миллат, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни сафари кориашон ба ноҳияи Нӯробод 8 адад созоҳои мусиқии миллӣ аз қабилӣ: думбра, дотор, сетор, ҳаштҷӯр, соз ва ғиҷаки Усто Ваҳобро аз намоиши дастовардҳои сокинони ноҳия харидорӣ намуда, ба Осорхонаи миллии Тоҷикистон эҳдо намуданд, ки ин созоҳои тухфаҳои арзишманди Пешвои миллат маҳсуб меёбанд. Бояд зикр намуд, ки ғиҷаки ҷӯбини бадахшонӣ, соз ва сетори Усто Ваҳоб дар байни созоҳои мусиқии осорхона ягона ба шумор мераванд. Аввалин маротиба соли 2010 аз ҷониби Осорхонаи миллӣ аз Усто Ваҳоб бо маблағи 7000 сомонӣ як адад сози мусиқии «Панҷҷур» (панҷқисма) харида шудааст, ки касро ба ҳайрат меғузорад. Ҷолибаш ин аст, ки хунарманди моҳир аз як ҷӯби яклухт панҷ сози мусиқии ғиҷак, соз, дотор, думбура ва таблакро бо як маҳорати баланди касбӣ тарошидааст. Сози мазкур имрӯз дар толори созоҳои мусиқии Осорхонаи миллии Тоҷикистон ба намоиш гузошта шудааст ва ҳар тамошобине, ки онро бо завқ мебинад.

Дар Осорхонаи миллӣ дар баробари экспозитсиякунонии созоҳои мусиқии миллӣ инчунин созоҳои мусиқӣ амалан бо истифода аз баргузориҳои ҷорабиниҳои гуногун бо ҷалби навозандагони моҳир навохта мешаванд. Яке аз чунин намудҳои муаррифӣ созоҳои мусиқӣ дар осорхонаи ин ҷорабиниҳои «Шабе дар осорхона» аст. Ҷорабиниҳои мазкур ҳар сол бахшида ба рӯзи байналмилалии Осорхонаҳо (18-май) дар Осорхонаи миллӣ ботантана таҷлил мегардад ва дар доираи он бо ҷалби навозандагони касбӣ созоҳои мусиқии миллӣ навохта мешаванд. Бахусус соли 2014 дар ҷорабиниҳои «Шабе дар осорхона» барномаи «Навои созоҳои миллӣ» таҳия гардид, ки дар барнома навозандагони ансамбли фолклории «Само»-и назди Осорхонаи созоҳои мусиқии миллии Гурминҷ Завқибекови шаҳри Душанбе Шавқмуҳаммад Пулотов ва Гуломшо Сафаров дар толори созоҳои мусиқии Осорхонаи миллӣ навозиши якҷанд созоҳои мусиқӣ махсусан рубобҳои бадахшониро ба тамошобинони наврас нишон доданд ва иштирокдорони ин барнома лаззати маънавӣ ва фароғати фарҳангӣ гирифтанд.

Аз соли 2015 инҷониб ҳамасола карнайनावозон ва доирадастони Кансертваторияи миллии Тоҷикистон дар ҷорабиниҳои «Шабе дар осорхона» ҷалб карда шуда, пеш аз ифтитоҳи ҷорабинӣ карнайनावозӣ мекунанд. Яъне ин ҳамон анъанаи қадимаи тоҷикон аст, ки дар даврони истиқлолият эҳё шудаду ташаккул меёбад.

Яке аз иқдомҳои дигаре, ки дар Осорхонаи миллии дар тарғиби мусиқии суннатии тоҷик нақши муҳим дорад дар ифтихои намоишҳои муваққатии осорхона ба роҳ мондани лаҳзаҳои сурудхонӣ ба шумор меравад, ки ба ин намоишҳои табиату фарҳанги мардуми Ягноб мисол шуда метавонад. Охири соли 2015 ва аввали соли 2016 бо иқдоми директори Осорхона Шарифзода Абдували 2 намоиш: «Табиат ва фарҳанги Ягноб дар Осорхонаи миллии Тоҷикистон» ва «Анъана ва рӯзгори ягнобиён дар Осорхонаи миллии Тоҷикистон» манзури томошобинон гардонида шуд, ки аз ҷониби муаллифи ин сатрҳо дар ифтихои ин намоишҳо бо истифода аз навозиши сози мусиқии тор бо забони ягнобӣ (суғдӣ) сурудҳо сароида шуд. Яъне дар ин маврид низ Осорхонаи миллии дар муаррифии фарҳанги мусиқии тоҷик нақши калонро бозидааст.

Ҳамингуна аз омӯзиши мавзӯи мазкур бармеояд, ки дарвоқеъ фаъолияти Осорхонаи миллии Тоҷикистон чун дигар арзишҳои миллии дар қори гирдоварӣ ва ҳифзу муаррифии осори мусиқии мардуми тоҷик нақши калидӣ дорад. Умед аст, ки Осорхонаи миллии минбаъд ҳамчун муассисаи фарҳангӣ-тарғиботӣ соҳиби мусиқии кушнай, барбат, сато ва қонунро, ки ҳамчун соҳиби қадима такмил ёфта то замони мо расидаанд ҷамоварӣ намуда, дар радиои дигар соҳиби мусиқии миллии муаррифӣ менамояд.

Адабиёт

1. Вызго Т.С. Музыкальные инструменты Средней Азии Исторические очерки) / Т.С. Вызго. - Москва: Музыка, 1980.
2. Искусство таджикского народа. Выпуск 4. –Душанбе: Дошиш,1979.
3. Литвинский Б.А., Пичикян И.Р. Эллинистический Храм-Окса. Том 1.– Москва Восточная литература, 2000
4. Назаров Н.О., Мирбобоев А. Ишкочим (китоби роҳнамо) .– Душанбе: Нодир, 2011.
5. Нухайи Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи иваз кардани номи Осорхонаи таъриху-кишваршиносӣ ва санъати тасвирии ба номи Камолиддин Бехзод ш. Душанбе, аз 27 ноябри соли 1999 таҳти № 473.
6. Сулаймонӣ Ҳ., Нуров М. Ифтихори миллат.– Душанбе: Эҷод, 2009.
7. Фонд национальный музей Таджикистан. Книга поступления №10 лист 156.
8. Ҳақимов Н. Шашмақо» дар қарни 20.– Хучанд, 2005.
9. Хошимзода Ш.Саргузашти Усто Фуломи Қодир.– Душанбе, 2014.
10. Центральный Государственный архив Республики Таджикистан Ф. 461. - Оп.1 Д. 17. – Л. 3.

Нурматзода Х.

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ ТАДЖИКИСТАНА В СОБИРАНИИ, ХРАНЕНИИ И ПРОПАГАНДЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Коллекция музыкальных инструментов является составной частью и одним из компонентов коллекции фонда музеев. В этой статье рассматриваются способы собирания, хранения и представления музыкальных инструментов в Национальном музее Таджикистана в период независимости. Изучение и исследование данной темы раскрывает историю таджикской музыкальной культуры в соотношении с деятельностью Национального музея в настоящее время.

Ключевые слова: музыкальные инструменты, коллекция, музей, экспозиция, выставка, сбор, хранение, представление, изучение, исследование.

Nurmatzoda H.

THE ROLE OF THE NATIONAL MUSEUM OF TAJIKISTAN IN THE COLLECTION, CONSERVATION AND PROPAGANDA OF NATIONAL MUSICAL INSTRUMENTS IN THE INDEPENDENCE PERIOD

The collection of musical instruments is a key part and a component of the collection of the museum fund. This article discusses ways to promote, protection and exposition of musical instruments in the National Museum of Tajikistan during independence. The study of this topic reveals the history of the Tajik musical culture in relation to the activities of the National Museum today.

Keywords: National Museum of Tajikistan, musical instruments, collection, museum, exposition, exhibition, collection, storage, presentation, study.

ТДУ 37точик+008+9точик+37428+745/749

Табаров Н.

ФАЪОЛИЯТИ ИННОВАТСИОНИИ ҚАСР ВА ХОНАҲОИ ФАРҲАНГ (дар мисоли ноҳияи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ)

Фаъолияти имрӯзаи муассисаҳои фарҳангӣ бо вучуди шакл ва роҳҳои нави кориро тақозо намудан дар асоси таҷрибаҳои солҳои пешин сурат мегирад. Иқтисоди бозоргонӣ таъсири худро ба фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ гузошт, ки иқтисодии ҳукуматро ҷиҳати таъмини моддии муассисаҳои фарҳангӣ сӯст гардонд. Дар ин раванд маблағ ба василаи идоракунӣ табдил ёфт.

Дар ноҳияи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ҳам мисли дигар ноҳияҳои ҷумҳурии муассисаҳои фарҳангӣ бо таври усулҳои нави корӣ фаъолияти худро ба роҳ монда истодаанд. Ва барои ҷалби ҳарчи бештари ихлосман-

дони савту наво аз шаклҳо ва роҳҳои инноватсионии фаъолият истифода менамоянд.

Дар ноҳияи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ 33 муассисаи фарҳангӣ бо роҳҳои нав ва фаъолияти инноватсионӣ корҳои худро ба роҳ монда, ба шахрвандони ноҳия хизмат расонида истодаанд. Аз ҷумла, 19 китобхонаи оммавӣ, 10 муассисаи клубӣ, 1 боғи фарҳангӣ, 1 мактаби мусиқӣ, 1 филармонияи халқӣ, 1 осорхонаи таърихӣ-кишваршиносӣ.

Муассисаҳои фарҳангии ноҳия аз роҳҳо ва шаклҳои нави корӣ истифода намуда, чорабиниҳои худро пешкаши ҳаводорон менамоянд. Дар давраҳои солҳои 2017 ва 2018, махсусан соли 2018, бо ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати милли-Пешивои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон гардидааст, муассисаҳои клубӣ дар деҳот фаъолияти худро тибқи нақша ба роҳ монда, баҳри рушду нумуи соҳаи фарҳанг, баланд бардоштани маънавияти мардум ва бо мақсади эҳё ва дарёфти ҳунарҳои халқӣ, анъанаҳои миллий, фолклорӣ аз қабилҳои оҳангарӣ, заргарӣ, сузанидӯзӣ, чакандӯзӣ, чубтарошӣ ба аҳолии хизмат карда истодаанд.

Калидвожаҳо: муассисаҳои фарҳангӣ, муассисаҳои клубӣ, инноватсия, метод, шаклҳои корӣ, ҳунарҳои мардумӣ.

Фаъолияти имрӯзаи муассисаҳои фарҳангӣ шакл ва роҳҳои нави кориро тақозо намоянд ҳам, ҳамаи шаклҳои нави корӣ дар асоси таҷрибаҳои солҳои пешин сурат мегиранд.

Мусаллам аст, ки ҳар давра замон талаботи хос дорад ва ҳар як соҳа бо талаботи замон шаклу мазмун ва фаъолияти худро тағйир медиҳад [4,с.44].

Гузариш ба иқтисоди бозоргонӣ таъсири худро ба фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ гузошт. Дар ин раванд соҳибкории инфиродӣ зухур кард. Маблағ василаи идоракунии ба шумор мерафт. Асосан дигаргуниҳои иқтисодӣ ба муассисаҳои фарҳангӣ таъсири манфӣ гузошт. Чунки маблағгузориҳои ин муассисаҳо аз ҷониби Ҳукумат сурат мегирифт [3].

Муассисаҳои фарҳангӣ аз ҷумла, муассисаҳои клубӣ дар баланд бардоштани маънавият, фарҳанг, ҷаҳонбинӣ ва ҳисси эҷодкории ҷавонон нақши муассир доранд. Ҷори намудани фаъолияти инноватсионӣ яке аз роҳҳои боло бурдани нуфузи ҷунин муассисаҳо мебошад.

Пеш аз он, ки шаклҳои нави кориро дар фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ ҷорӣ намоем, майдони фаъолияти ин муассисаҳоро пуркуват намудан лозим аст.

Ҷомеа дар назди кормандони муассисаҳои фарҳангӣ вазифаҳои навро мегузорад. Мақсади муассисаҳои фарҳангӣ, аслан, ҷалби ҳар чи бештари аҳолии ба ин даргоҳ мебошад. Барои амали гардонидани ин мақсадҳо мо бояд ташрифоварандагонро ба чорабиниҳои ташкилнамуаи худ ҷалб созем, то онҳо на танҳо тамошобин, балки иштирокчиҳои фаъоли намоишҳо гарданд.

Мутаассифона, дар шароити кунунӣ одам, пул ва фарҳанг дар баробари ҳам истода наметавонанд [2].

Дар ноҳияи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ мисли дигар ноҳияҳои ҷумҳурӣ муассисаҳои фарҳангӣ бо усулҳои нав фаъолияти худро ба роҳ

мондаанд. Барои чалби ҳарчи бештари ихлосмандони савту наво аз шаклҳо ва роҳҳои инноватсионии фаъолият истифода менамоянд.

Аз ҷумла, баҳши фарҳанги мақомоти иҷроияи Ҳокимияти давлатии ин ноҳия фаъолияти худро тибқи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба соҳаи фарҳанг ба роҳ монда, тибқи дастуру супоришҳои Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, раёсати фарҳанги вилоят ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия қорҳои зиёдеро ба анҷом расонидааст.

Ба ҳамагон маълум аст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба давраи нави инкишофи иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва тафаккури нави демократӣ қарор дорад. Мақом, ҷойгоҳ ва саҳми муассисаҳои фарҳангӣ дар ин ҷода, басо муҳим ва назаррас мебошад. Муассисаҳои фарҳангӣ бо тақозои вазифаҳои ба уҳда дошта, баҳри баланд бардоштани савия ва малакаи фарҳангӣ, маънавиёт, ҳештаншиносӣ, ҳудогоҳӣ, арҷгузори ба арзишҳои миллӣ кӯшишҳои ҳамаҷониба менамоянд. Инчунин, дар роҳи тадбиқи «Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020». «Барномаи ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ барои солҳои 2013-2020, «Барномаи давлатии ҳифзи мероси ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ барои солҳои 2012-2020» қорҳои зиёде ба анҷом расидааст.

Дар ноҳияи Мир Сайид Али Ҷамадонӣ 33 муассисаи фарҳангӣ бо роҳҳои инноватсионӣ фаъолияти худро ба роҳ монда, ба шаҳрвандони ноҳия хизмат расонида истодаанд. Аз ҷумла, 19 китобхонаи оммавӣ, 10 муассисаи клубӣ, 1 боғи фарҳангӣ, 1 мактаби мусиқӣ, 1 филармонияи халқӣ, 1 осорхонаи таърихӣ-кишваршиносӣ.

Дар давраҳои солҳои 2017 - 2018, махсусан соли 2018, ки бо ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон гардидааст, муассисаҳои клубӣ дар деҳот фаъолияти худро тибқи нақша ба роҳ монда, баҳри рушди нумуи соҳаи фарҳанг, баланд бардоштани маънавиёти мардум ва бо мақсади эҳё ва дарёфти ҳунарҳои халқӣ, анъанаҳои миллӣ, фолклорӣ аз қабилҳои оҳангарӣ, заргарӣ, сузанидӯзӣ, чакандӯзӣ, ҷубтарошӣ ба аҳоли хизмат карда истодаанд. Дар баробари ин, ҳар моҳ дар муассисаҳои фарҳангии ноҳия ва филиалҳои деҳот дар мавзӯҳои гуногун ҷорабиниҳо доир мегарданд, ки теъдоди зиёди хонандагону ихлосмандони шеър суруд фаро гирифта мешаванд.

Дар ноҳия Филармонияи халқии ба номи Одина Ҳошимов фаъолият мекунад. Ҳунармандони он тӯли соли равон дар гузаронидаани ҷорабиниҳои ноҳиявӣ ва вилоятӣ саҳми беандоза гузоштаанд. Аз ҷумла, баҳшида ба таъсисёбии Артиши миллӣ, Рузи модарон, Наврӯз, Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ ҷорабиниҳо гузаронидаанд.

Қормандони Филармонияи халқии ноҳия бо қисмҳои ҳарбӣ ҳамкорӣ намуда, ҳар моҳ 1-2 маротиба баҳри болида гардонидани хотири афсарон ва сарбозон барномаҳои консертӣ ташкил мекунанд. Ҳар сол чун анъана муассисаҳои фарҳангии ноҳия дар мавсими сафарбаркунии наваскарон ба сафи Қувваҳои Мусаллаҳи ҷумҳури ҷорабиниҳои консертӣ доир менамоянд, ки дар онҳо пирони рӯзгордида, собиқадорони ҷангу меҳнат, интернатсионистон даъват карда мешаванд. Имрӯзҳо бо мақсади дар сатҳи баланд гузаронидани ҷорабиниҳои фарҳангӣ дар Филармония шароитҳои хуби қорӣ аз ҷумла, мошини

хизмати микроавтобус, асбобҳои тақвиятбахши овоз, сару либоси хунармандон фароҳам шудааст.

Соли 2017 кормандони Филармония халқӣ 101 чорабинӣ гузаронидаанд, ки шумораи иштирокчиёни онҳо ба 29341 нафар мерасад.

Дар ноҳия инчунин 10 муассисаи толорӣ, аз ҷумла 4 қасри фарҳанг ва 6 толори деҳот, дар якҷоягӣ бо ҷамоатҳои шаҳраку деҳоти ноҳия фаъолият доранд, ки дар баргузориҳои чорабиниҳои фарҳангии ноҳия саҳм мегузоранд. Дар муассисаҳои фарҳангӣ 35 маҳфили гуногун амал мекунад, ки шумораи умумии аъзои онҳо ба 501 нафар мерасад. Аз ҷумла, гурӯҳи рақсии бачагона, сурудхонӣ, навозандагӣ, шеърхонӣ, драма, ҳамсароён ва ғайра.

Мудирони қасру клубҳо дар давоми сол дар якҷоягӣ бо кормандони китобхонаҳо, намояндагони ҷамоатҳо ва райони маҳаллаҳо бо мақсади фаҳмонидани моҳияти Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олӣ, Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи «Масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд», «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳои миллӣ», пешгирии ҷавонон аз нашъамандӣ ва терроризму ифротгароӣ бо фаролон, калонсолон, ҷавонон ва хонандагонии муассисаҳои миёнаи умумӣ вохӯриҳо мегузаронанд.

Муассисаҳо кӯшиш доранд, ки бо истифода аз роҳҳо ва шаклҳои инноватсионӣ ва технологияи замонавӣ фароғат ва истироҳати сокинони ноҳияро таъмин намоянд.

Ҷунончи олимони қайд кардаанд: «Фароғат, имконияти талаботи эҳтиётоти инсонро таъмин карда метавонад. Бо шарофати фароғат шахс муносибати эҳтиромонаро нисбат ба худ ташаккул медиҳад. Ҳатто ба воситаи фароғат ноқисҳои худро ислоҳ кардан мумкин аст. Вай барои ташаккули хулқу аҷибии шахс масъул буда, чунин сифатҳоро ба мисли ахлоқи ҳамида, бовари ба худ, мардонагӣ, пуртоқатӣ, самимӣ ва ростқавлиро ба вучуд меорад.

Арзиши махсуси фароғат дар он аст, ки вай метавонад сифатҳои беҳтарини одамонро амалӣ намояд. Агар онро ба ҳисоб гирем, ки аз 70 соли ҳаёти инсон 27 солаш дар фароғат (вақти холи) мегузарад, он гоҳ имконияти вай дар ҳақиқат беҳудуд мебошад» [1, с.37].

Масъалаи дигаре, ки таваҷҷуҳи моро ҷалб кард, Боғи фарҳангии фароғатии ноҳия мебошад. Ин Боғ дар баробари мавзеи сайру гашти мардуми ноҳия будан, макони баргузориҳои чорабиниҳои муассисаҳои клубӣ низ мебошад. Боғ бо зиёда аз ҳазор намуд дарахтони сояфкан ва гулу буттаҳои мавсимӣ оро ёфтааст. Ҳамчунин дар он 10 намуд бозии кӯдакони атраксионӣ, 2 майдони футбол, 1 майдони волейбол, 1 майдони баскетбол, 1 тениси рӯи мизӣ, 1 толори саққобозӣ, 1 толори бозии компютерӣ, 1 маркази букмейкерӣ амал мекунад.

Дар муассисаҳои фарҳангии ноҳия 104 нафар корманд фаъолият доранд, ки 42 нафар маълумоти олӣ, 33 нафар маълумоти миёнаи махсус ва 34 нафар кормандони техникӣ мебошанд.

Бо ин ҳама пешравиҳо, дар ин бахш, камбудии низ ба ҷашм мерасанд. Аз он ҷумла:

1. Заиф будани базаи модию техникӣ. Клубҳои деҳот бо сабаби надоштани шароити хуби корӣ, асбобҳои тақвияти овоз наметавонанд фаъолияти худро дуруст ба роҳ монанд. Баъзе аз клубҳо ба таъмири

чорӣ эҳтиёҷ доранд. Мизу курсиҳои клубҳо ба талаботи имрӯза ҷавобгӯ нестанд. Дар фасли замистонӣ баҳор бомӯҳ мечакад;

2. Проблемаи дигар нарасидани мутахассисони баландхатисос мебошад. Дар шароити имрӯза сатҳи малакаи касбии баъзе кормандони муассисаҳои клубӣ ба талабот ҷавобгӯ нест;

3. Тағйиротҳо дар муҳтаво, мундариҷа ва дар таҷрибаи муассисаҳои клубӣ. Дар замони истиқлол мундариҷаи фаъолияти муассисаҳои клубӣ тамоман тағйир ёфт. Муассисаҳои клубӣ фаъолиятанро бояд ба шароити замони имрӯз мувофиқ гардонанд;

4. Муассисаҳои клубиро мебояд ба мақсади ҷалби бештар ва тарбияи ихлосмандони шеър, суруд, навозандагӣ, кино, суратгирӣ, наққошӣ ва ғайра маҳфилҳои гуногун ташкил намуда, фаъолияти онҳоро ҷоннок гардонанд;

Барои рафъи ин камбудиву норасоӣҳо муассисаҳои фарҳангии ноҳияро мебояд аз усулҳо ва шаклҳои нави фаъолият истифода намуда, барои фароғату истироҳати мардум шароити боз ҳам хубтареро фароҳам оваранд.

Вусъат додани хизматрасонии пулакӣ, фаъолияти тичоратии кооперативӣ, ҷорӣ шудани ҳисоби хочагӣ, гузаштан аз идоракунии маъмурӣ ба низоми фармоишҳои иҷтимоӣ ва муносибатҳои шартномавӣ ба таври қатъӣ вазъиятро дар фаъолияти муассисаҳои клубӣ дигар намуд. Феълан тамоюли нисбатан ташвишовар поён рафтани эътибори муассисаҳои клубӣ байни ҷавонон аст. Онҳо ба ин ҷойҳо кам меоянд.

Яке аз сабабҳои асосии коста шудани обрӯи муассисаҳои фарҳангӣ дар гузаронидани ҷорабиниҳои дорой хусусияти оммавӣ даъват намудани ҳофизони касбӣ мебошад. Чунин ҷорабиниҳо аз мутахассисони соҳаи фарҳанг меҳнати начандон зиёдро талаб мекунад.

Хулоса, фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияро такмил бояд дод. Роҳҳои усулҳои навро бояд пайдо кард. Роҳҳои ҷӯстан лозим аст, ки майли ҷавонон ба клубу хонаҳои фарҳанг бештар гардад. Фаъолияти чунин муассисаҳоро ба талаботи маънавии ҷавонон наздик бояд кард. Дар ин раванд тарбияи маънавий-ахлоқӣ дар мадди аввал қарор дорад. Ҳар қадаре ки шахс маънаван бой бошад, ҳамон қадар рафтору кирдораш хуб, одоби муошираташ воло, ҳисси зебоипарастиаши зиёд ва меҳру садоқаташ ба Ватан бештар мегардад.

Адабиёт

1. Жаркова, Л.С. Организация деятельности учреждений культуры: учебник для студентов вузов культуры и искусств / Л. С. Жаркова. – М.: Издательский дом МГУКИ, 2010. – 394 с.

2. Инновация в культурно-досуговой деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=870044>

3. Кузнецова, Т. В. Инновационная деятельность как инструмент развития учреждений культуры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnaya-deyatelnost-kak-instrument-razvitiya-uchrezhdeniy-kultury>

4. Носирова, Л. Нақши технологияи инноватсионӣ дар рушди ҳунарҳои дастии бонувон // Паёмномаи фарҳанг. – Душанбе, 2017. – № 3 (39). – С.44-52.

Табаров Н.

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДВОРЦОВ И ДОМОВ КУЛЬТУРЫ (на примере района Мир Сайида Алии Хамадони)

Сегодняшняя деятельность учреждений культуры требует применения новых инновационных форм и методов работы. Однако, необходимо подчеркнуть, что не все новые формы работы на основе опыта предыдущих годов проявляются в должной мере.

Безусловно, что каждая эпоха имеет свои потребности и по требованию времени изменяет свою деятельность.

Автор подчеркивает, что переход на рыночные отношения повлиял негативным образом на деятельность учреждений культуры.

В районе Мир Сайида Алии Хамадони учреждения культуры, как и в других районах республики, налаживают свою деятельность новыми методами, и для привлечения посетителей используют новейшие приёмы в музейной работе.

В районе Хамадони имеется 33 учреждения культуры, которые работают по инновационным методам работы. Из них: 19 библиотек, 10 клубных учреждений, 1 парк культуры и отдыха, 1 музыкальная школа, 1 народная филармония и 1 историко – краеведческий музей.

В статье освещается деятельность учреждений культуры района, которые используя инновационные методы работы в своей деятельности, создают и проводят мероприятия для удовлетворения духовных потребностей населения. В период 2017 и 2018 годов, а именно в 2018 году, который по инициативе Основателя мира и национального единства — Лидера нации Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона был объявлен «Годом развития туризма и народных ремёсел» клубные учреждения в селе с целью возрождения и пропаганды народных ремёсел проводили множество мероприятий.

Ключевые слова: учреждения культуры, клубные учреждения, инновация, метод, формы работы, народные ремёсла.

Tabarov N.

INNOVATIVE ACTIVITIES OF HOUSES OF CULTURE (on the examples of Hamadoni district)

Contemporary activities of cultural organizations require new forms and ways of working. However, it must be emphasized that all new forms of work based on the experience of previous years are manifested. Undoubtedly, each period has its own needs and, at the request of the time, changes its activities.

Transition to market relations had a negative impact on the activities of some cultural organizations.

In the Mirsayid Ali Hamadoni district, cultural organizations, like in other regions of the country, are setting up their activities by new methods, and using the latest techniques to attract visitors. Department of culture of the Hamadoni district carries out its activities in accordance with the legislation of the Republic of Tajikistan and in this regard fulfills all the requirements of the district executive committee.

in this district 33 cultural organizations work on innovative methods, including 19 libraries, 10 club establishments, 1 park of culture and recreation, 1 musical school, 1 national philharmonic society and 1 museum of history and local culture.

The year of 2018 with the initiative of the Founder of Peace and National Unity, the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, His Excellency Mr. Emomali Rahmon was declared the "Year of Tourism Development and Folk Crafts". During this year local cultural organizations held many events with the aim of reviving and finding folk crafts such as folk smith, jewelry, embroidery, carpentry, and etc.

Keywords: cultural organization, clubs, innovation, method, forms of work, folk crafts.

ТДУ Тадж:78+001(092)+783+793+782+78.071.2+784.4
Зубайдов А.

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАРОДНО- ГО ХАФИЗА ТАДЖИКИСТАНА ОДИНА ХОШИМОВА

В данной работе исследуются и научно обосновываются некоторые важные детали из жизни и творчества Народного хафиза Таджикистана Одины Хошимова. Особо отмечается роль его отца, Народного хафиза Таджикистана – Хошима Косимова в музыкальном воспитании маленького Одины и в дальнейшем его творческом развитии и становлении музыканта – знаменитого певца. Он был первым учителем Одины и с огромной отцовской любовью передавал сыну секреты своего искусства. Отец как Учитель – Мастер сумел ввести сына в удивительно богатый, прекрасный и интересный мир музыки и пробудил в нём большую любовь к искусству.

Одина Хошим своим творчеством утвердил и упрочил роль классической газели в традиционном музыкальном жанре фалаке. Он внёс свой вклад и сохранил систему и школу фалака.

Автор отражает значимый вклад Одины Хошима в воспитании плеяды фалакхонов – исполнителей молодого поколения и развитии песенной культуры таджикского народа.

Ключевые слова: музыка, музыкальные традиции, Фалак, Хирманкуб, народный хафиз, манера пения, творчество, гиджак, Учитель-Мастер.

Традиционное музыкальное искусство является одной из основ духовного богатства таджикского народа. Через песни, танцы, обряды отображается его самобытность, специфика его эстетического мировосприятия. Сохранение и творческое использование традиционного музыкального наследия является необходимым условием для продолжения жизнедеятельности культуры. В этом контексте, необходимо отметить слова академика Б. Асафьева о том, что необходимо «выявить бесспорную высокохудожественную ценность музыкально-народного мастерства, т.е. его глубоко художественную природу и качество, а главное – начать систематическое изучение процессов создания, созревания и перерастания процессов в новые народно-национальные формы и стиливые разновидности, процессы, всегда и постоянно присутствующие в народной музыке» [1, 24].

Осмысление истории становления творческой судьбы народного музыканта в современную эпоху развития музыкальной культуры Таджикистана позволяет глубже понять историю развития музыкальных традиций, преемственность в деятельности различных поколений музыкантов. Их творчество представляет собой важный компонент всей культуры таджиков. Выявление общих закономерностей и особенностей становления и развития профессиональной деятельности народных музыкантов даёт возможность отразить реальные художественные процессы, их направленность и роль во всей духовной сфере таджикского народа в современную эпоху.

Изучение жизни и творчества народных музыкантов Таджикистана включает в себя много различных аспектов и временных периодов, каждый из которых может стать самостоятельным предметом исследования. Профессиональная деятельность народных музыкантов во многом связана с общими социальными процессами, которые происходят в обществе в конкретную эпоху и предстаёт как особый социальный аспект видения эволюции музыкальных традиций.

Путь становления профессиональной деятельности народных музыкантов весьма многообразен по конкретным и практическим направлениям жизни и творчества. Каждая историческая эпоха неизбежно несёт в себе новые формы общения, формирует в соответствии со своими запросами особые типы социальной коммуникации и творческой презентации деятельности народных музыкантов, актуальные для данного времени и общества. Через работающие социальные механизмы преемственности художественного опыта, воспитания и развития народных музыкантов, осуществляется сама жизнь национальных традиций. Особо отметим, что народное искусство есть «искусство памяти, памяти поколений». [9, 58]. Сохранение и развитие богатых исполнительских традиций в новых социальных условиях жизнедеятельности культуры является одной из важных задач таджикского традиционного музыкального искусства на современном этапе. Важнейшим компонентом этого сложного процесса является профессиональная деятельность народного музыканта.

Изучение становления и развития традиционного музыкального искусства является приоритетным направлением исторической науки в Таджикистане. Многие аспекты получили научное осмысление. Это, прежде всего, вопросы древней и средневековой истории таджикской музыки, творческой деятельности отдельных знаменитых музыкантов. В этом контексте отметим работы А. Раджабова, посвящённые вопросам осмысления истории музыки, формирования научных взглядов и эстетических приоритетов, деятельности старинных культурных центров таджиков, творчеству выдающихся музыкантов и ученых эпохи Сасанидов и Саманидов, развитию таджикской музыкальной мысли и культуры XII-XV веков.

Как известно, таджикское традиционное музыкальное искусство имеет древние и богатые исполнительские традиции, которые получили научное осмысление во многих работах таджикских ученых. Это труды А. Раджабова, А. Низами, Н. Хакимова, Ф. Кароматова, Н. Нурджанова, Ф. Азизи и многих других.

Традиционный профессиональный музыкант одновременно совмещает в себе качества певца, поэта, музыканта, музыковеда, знатока музыки и поэзии. Профессиональный исполнитель должен знать все творческие и профессиональные особенности своей школы и школы других мест и традиций, изучать их лучшие творческие достижения. Все исполнительские школы развивались по этим творческим законам.

Профессиональные исполнители во всех исторических периодах изучали и использовали народную музыку как источник своего творчества. Знатоки традиционной музыки XIX и XX столетия, которые жили и творили в крупных культурных центрах Средней Азии Самарканде, Бухаре, Худжанде, Гиссаре, Хуталоне (Кулябе), Бадахшане и других местностях имели огромный творческий опыт и высокое

исполнительское мастерство. Это стало основой и благодатной почвой для формирования преемственности художественных традиций и появления талантливых музыкантов нового поколения. Все они являются учениками школ и течений древних городских культурных центров таджиков.

Отметим имена выдающихся таджикских музыкантов, оказавших огромное позитивное воздействие на продолжение и развитие музыкальных традиций в XX веке. Это Кори Каромати Дилкаш (1851-1902), Бобо Джалол Носирзода (1845-1928), Бобо Гиёс Абдуганизода (1859-1927), Ходжи Абдулазиз Расулов (1852-1936), Мирзо Атаджон Танбури (1875-1935), Содирхон Хофиз (1847-1931), Домулло Халим Ибодов (1878-1940), Устод Карими Хофиз (1868-1928), Усто Шоди Азизов (1878-1942) и многие другие. Назовем также имена их прямых последователей-учеников: Бобокул Файзуллоев (1899-1964), Шохназар Сохибов (1908-1972), Фазлиддин Шахобов (1911-1974), Шариф Джураев (1896-1966). Классические традиции музыкального искусства таджиков были бережно сохранены и продолжены уже на современном этапе в творчестве таких известных музыкантов, как Мирзокурбон Солиев (1910-1995), Боймухаммад Ниёзов (1927-2009), Маъруфхуджа Баходуров (1920-1996), Барно Исхакова (1927-2002), Нериё Аминов (1916-1998) и др. [12, 17].

Для анализа разделены три этапа профессионального становления народного музыканта в современную эпоху. Они в определённом контексте соответствуют трем общеизвестным возрастным категориям жизни человека: детство, юность и зрелость. Каждому этапу соответствуют свои особенности жизни и творческой деятельности. Первый этап – начальное приобщение к музыкальным традициям, которое охватывает временный период дошкольного и школьного возраста будущего народного музыканта. В большинстве примеров творческих биографий народных музыкантов он связан с семьей, семейными традициями. В этот период закладываются такие важные основы как любовь к народной музыке, первые уроки музыки и первые учителя, первые творческие проявления. Второй этап – сознательное и целенаправленное освоение традиций и формирование самостоятельного творческого пути. Этот этап включает в себя временный период, который начинается с окончания начальной или средней школы и продолжается до утверждения выбора своей деятельности как профессионального музыканта. Оно завершается в период окончания высшего учебного или средне-специального учебного заведения. Последние могут быть как специализированными учебными заведениями искусства, а также структурами других учебных гуманитарных профилей. Третий этап – профессиональная деятельность в государственных и общественных учреждениях культуры и искусства. Этот этап включает в себя активную концертно-исполнительскую и творческую деятельность, формирование собственного ансамбля и школы, руководство какой-либо творческой группой, коллективом, создание своего репертуара и стиля.

Приобщение к музыкальным традициям начинается с самого детства. Это первые детские впечатления от встречи с музыкой, первый опыт участия в различных традиционных музыкальных мероприятиях, таких как свадьба, похороны, различные семейные, календарные и религиозные праздники. В большинстве случаев приобщение ребенка к

музыке начинается в семье со стороны родителей, родственников. Они являются музыкантами или просто любителями, имеют большую любовь и уважение к музыке.

Семейные традиции воспитания, как одно из основных направлений передачи преемственности в национальном музыкальном искусстве таджиков сохраняется и сегодня. В качестве примера можно привести некоторые биографические данные о таких выдающихся музыкантах как Содирхон Хофиз (1847-1931), Шариф Джураев (1896-1966), Боймухаммад Ниязов (1927-2009) в творческой судьбе которых большую роль сыграл их родитель-отец [11, 23].

Для большинства выдающихся таджикских народных музыкантов, родившихся в 30-е-60-е годы XX века, первое знакомство с музыкой, приобщение к замечательным музыкальным традициям, первые самостоятельные творческие попытки исполнения и сочинения музыки были связаны с их родителем-отцом. Назовем некоторые имена, где эта связь была яркой и плодотворной. Это Абдулло Назриев (1930-2006) – Народный хафиз Республики Таджикистан (1955), Минаков Мусаввар (1933-2012) – Заслуженный деятель культуры Республики Таджикистан (1987), Одина Хошимов (1937-1993) – Народный хафиз Республики Таджикистан (1963), Джурабек Муродов (род. 1942) – Народный артист СССР (1979), Нукра Рахматова (род. 1942) – Народная артистка Республики Таджикистан (1977), Алмосхон Абдуллоев (род. 1947) – Заслуженный деятель искусств Республики Таджикистан (1994), Хасанов Файзали (род. 1948) – Народный хафиз Республики Таджикистан (1978), Давлатманд Холов (род. 1950) – Народный артист Республики Таджикистан (1987) и многие другие [12, 18].

Музыкальное искусство таджиков богато и многообразно. Один из ярких представителей музыкального искусства таджикского народа во второй половине XX века является Народный хафиз Таджикистана (1963), Лауреат Государственной премии Республики Таджикистан им. А.Рудаки (1988), певец, песенник, знаток таджикской народной музыки (фалак, рубайи и др.) Одина Хошимов [30, с. 113]. Он был скромным человеком, знаменитым и известным певцом (лирический тенор) таджикского народа, великим исполнителем таджикских народных песен, особенно «Фалак», сыном и учеником Народного Гафиза Таджикистана Хошима Косимова. Хорошо знал художественные традиции своего народа, жил в мире музыки и поэзии. Его знают и помнят как большого знатока поэзии и музыкального жанра фалака.

Одина Хошимов родился 13 июня 1937-го года в далёком селе Нимдара Дашти-джумского района Республики Таджикистан.

Приведем очень интересный факт из его жизни, связанный с передачей ему от его отца, музыкального инструмента – гиджака, который являлся семейной реликвией и символом музыкальных традиций этой семьи. По воспоминаниям сына Одины Хошимова Рахматулло Хошимова шел последний год второй мировой войны и это были очень тяжелые времена. Много было трудностей и печали. Как-то маленький Одина не смог сдержаться и полным голосом запел Фалак:

*Чон дар тани марди беадаб ларзонай,
Сад зар бидихи адаб хари арзонай.
Аз беадаби касе ба чое нарасид,
Хакко, ки адаб точи сари мардонай.*

Это была первая песня и первый Фалак в исполнении Одины Хошимова. Отец – Хошим Косимов внимательно прослушав своего сына, подумал: «Не плохо, если воспитать, займет мое место. Его надо учить» [8 с.35].

Начиная с этого момента, Хошим Косимов брал с собой юного Одину на различные народные мероприятия. Он учил его сначала играть на таблаке и петь песни, а потом, учитывая его певческий талант, отдал с радостью ему свой гиджак, который ему когда-то передал так же его отец в наследство и сказал: «Сынок, я даю тебе самое дорогое наследство своего отца. Возьми этот гиджак и пой самостоятельно». Тем самым он с огромной отцовской любовью и большой ответственностью перед своими предками как Учитель-Мастер передал сыну секреты своего искусства.

Как отмечает видный таджикский учёный, доктор искусствоведения, профессор Фарогат Азизи «Во второй половине XX века ярким примером использования классической газели как доминирующего канона в фалакосочинительстве и фалакоисполнительстве явилось творчество выдающегося певца прошлого столетия Одины Хошима (1937-1993). Первым и единственным учителем Одины Хошима был его отец. С огромной отцовской любовью и большой ответственностью перед своим древним родом передавал он сыну секреты своего искусства. Самым главным в процессе обучения оказалось заложенное в его методике творческое начало. Обычно это удаётся лишь Учителю-Мастеру, который сумеет ввести своего ученика в сложный, но удивительно богатый мир музыки, побудить в нём большую любовь к этому искусству. Пройдя свои первые университеты, Одина Хошим начал поиск собственного пути на поприще музыкальных традиций фалака» [26, с. 10].

Обратимся к рассмотрению другого примера преемственности семейных музыкальных традиций, где отец и сын оба являлись выдающимися народными гафизами Таджикистана. Это очень интересный и показательный пример для исследования феномена семейных музыкальных династий, как важного фактора сохранения и передачи художественного опыта у таджикского народа. Речь идет об Одине Хошимове (1937-1993) и его отце – Хошиме Косимове (1889-1964). Остановимся на характеристике некоторых аспектов жизни и творчества последнего – выдающегося музыканта, с целью показать живую связь поколений народных музыкантов и музыкальных традиций Таджикистана.

Отец Одины – Хошим Косимов родился в 1901 году в кишлаке Сирдара Горно-Бадахшанского региона Афганистана. Он уже в ранней юности проявил себя как одаренный музыкант. Его в своем кишлаке и в окрестностях признавали как хорошего певца и музыканта. В 1929 году, молодой Хошим со своей семьей – матерью, старшим братом и маленькой сестрой переправились через реку Пяндж к своим родственникам в село Нимдара Дашти-Джумского района. В повседневной трудовой жизни, в частности, во время сбора урожая (гандумдарав), по существующим веками традициям, вместе со своими односельчанами Хошим Косимов исполнял песни «Ман доғ», «Хирманкуб», «Фалак» и т.д. Чистота, мощь и красота голоса молодого певца всех покоряла. Вскоре он становится знаменит не только в селе

Нимдара, но и в его окрестностях. После Великой Отечественной войны (1941-1945) начался процесс восстановления новой жизни. Хошима Косимова назначают руководителем Дома культуры Дашти-Джумского района, где он вокруг себя собрал множество талантливых певцов и музыкантов. В 1953 году на республиканском конкурсе художественных самодеятелей сельских домов культуры его ансамбль занял первое место. В 1958 году Хошим Косимов и его семья, как и многие другие семьи Дашти-Джумского района были переселены в Московский район (ныне Хамадони). Здесь он продолжил свою творческую деятельность: играл, пел и воспитывал молодые таланты. В 1960 году ему присвоили звание Народный хафиз Таджикистана. Хошим Косимов участвовал почти во всех государственных и народных мероприятиях района, области и республики. Он был великим мастером и исполнителем жанра «Фалак». Естественным продолжателем его дела и таланта становится его сын Одина Хошимов. Очевидно, что самые первые свои музыкальные впечатления будущий Народный хафиз Таджикистана Одина Хошимов получил от своего отца. С ним он ходил на различные традиционные мероприятия, внимательно слушал, как он поет и играет на гитаре, подражал ему.

Общение с первым учителем, первые уроки музыки и первый опыт исполнительства являются важным этапом в процессе приобщения к музыке и музыкальным традициям. Надо отметить, что «профессия любого учителя, а тем более учителя музыки, является по определению творческой, ибо любой человек уникален и неповторим каждый эффективный шаг в работе с учащимися связан с открытием нового в музыке» [22, с. 322].

Этот период времени в большинстве исследуемых примеров творческих биографий народных музыкантов Таджикистана совпадает со временем учебы в школе и вовлечением в деятельность местных кружков художественной самодеятельности. Как уже выше отмечалось, для многих видных таджикских народных музыкантов примером являлся отец. В таких семьях сохранялись и передавались от поколения к поколению национальные музыкальные традиции первым учителем отец. Он делал первое приобщение ребенка к музыке. Именно отец в той или иной степени определял будущее направление развития своего талантливого ребенка. В последующем, конечно, были и другие учителя.

Очень важным этапом в процессе приобщения к музыкальным традициям являлось участие в деятельности самодеятельных музыкальных кружков, которые функционировали в школах. Здесь для многих будущих народных музыкантов формировался их первый самостоятельный исполнительский опыт, первое участие в различных школьных концертах, конкурсах, а также и первые учителя. Они уже профессионально и целенаправленно обучали молодые таланты искусству пения и игры на народных инструментах. Особо отметим тот факт, что самодеятельные кружки были необходимой и первой ступенью для многих молодых начинающих музыкантов. С этой ступени они выдвигались для участия на различные районные, областные и республиканские конкурсы, олимпиады, смотры, а также для участия в различных торжественных республиканских мероприятиях, связанных с проведением съездов, пленумов, слётов и т.д. Для многих молодых

музыкантов участие в этих важных государственных событиях стало возможностью первого выступления перед широкой публикой и фактическим началом их публичной творческой карьеры.

Важным событием школьного периода Одины Хошимова явилось его участие в концерте, посвящённом женскому празднику 8 марта. Об этом периоде даёт информацию его сын Рахматулло Хошимов. В этот день в школе проводили большое праздничное мероприятие. После торжественной части школьники показывали концерт, организованный участниками художественной самодеятельности, активным членом которого являлся Одина Хошимов. Когда он выступил и спел песню «Насли рахшон» на сл. А.Лохути все были в восторге и бурными аплодисментами неоднократно приглашали его на сцену. Он исполнил так же песни «Ба Москва», «Кобил кист, нокобил кист?», «Ба Модар-Ватан». Это было первое публичное выступление юного Одины Хошимова, которое принесло ему известность в школе и в районе и, во многом, определило и укрепило его выбор – стать профессиональным народным музыкантом. [10, с. 15].

Одина Хошимов после окончания школы продолжал обучение в профессиональном учебном заведении – в Душанбинском музыкальном училище, которое стало важной основой формирования и определения его дальнейшей творческой судьбы. Он в 1956 году поступает в Душанбинское музыкальное училище – отделение народных инструментов, по специальности гиджак. В годы учебы в музыкальном училище он многое узнал о профессиональной музыке. Он учился играть на различных народных инструментах, как рубоб, дутар, гиджак и т.д. Ему преподавали знаменитые композиторы и учителя, такие как: Михаил Муравин, Якуб Сабзанов, Хайрулло Абдуллоев, Абдурахмон Хасанов и т.д.

После окончания музыкального училища он отправляется назад в свой район, где был назначен художественным руководителем Дома культуры Дашти-Джума. Вскоре Одина Хошимов, уже на новом месте, был назначен руководителем кружка самодеятельности колхоза им. В. Ленина Московского (ныне Хамадони) района. Он собрал вокруг себя своего отца Хошим Косимова, брата Абулхайра, Дости Орзуева, Гульчехру Содикову и других талантливых певцов и музыкантов. Через месяц они уже выступили с концертом среди колхозников.

За этапом освоения традиций и формирования творческого пути логично следует этап профессиональной деятельности и творческой зрелости. Он включает в себя несколько необходимых параметров, по которым можно оценивать деятельность народного музыканта, находящегося на этом важном этапе своей жизни и творчества. К таким параметрам можно отнести следующие аспекты: работа в профессиональном учреждении культуры и искусства, общественное признание, активная исполнительская (концертная и гастрольная) и сочинительская деятельность, руководство творческим коллективом, а также создание собственной творческой группы; деятельность по передаче наработанного художественного опыта – формирование школы, воспитание учеников.

Необходимо отметить, что названные параметры имеют особенности своего проявления. Это отсутствие неизменных жестких временных рамок и обязательной последовательности проявления тех или

иных событий друг за другом. Временное проявление и последовательность событий могут быть разными и проявляться в жизни каждого народного музыканта по-разному. Но, вместе с тем, есть основания говорить о преобладании определенных общих тенденций во временном проявлении событий в жизни музыканта, находящего на этапе творческой зрелости. Если рассматривать данный этап как определенный период – процесс, то для его начала наиболее характерны такие события как устройство и работа в профессиональных учреждениях культуры и искусства, активная концертная и сочинительская деятельность. К вершинам этапа творческой зрелости можно отнести широкое общественное признание деятельности народного музыканта, которое, как правило, оформляется государственными наградами и званиями. Отметим также создание и руководство самостоятельным творческим коллективом, который по форме и виду может быть разным, например, семейным, функционирующий не на государственной основе, а также творческим коллективом в государственном учреждении, в частности, в филармонии и др. Важным параметром вступления в кульминационный период творческой зрелости является создание своей школы и наличие учеников, которые сами признают себя учениками конкретного мастера и школы.

Этап творческой зрелости представляет собой разворачивающийся в пространстве и времени процесс различных исторических событий и достижений в жизни и творчестве народного музыканта. К обязательным компонентам данного процесса относится наличие всех вышеназванных параметров, которые во временном отношении и последовательности проявления имеют разнообразие вариантов. Так, например, не всегда официальное общественное признание, как правило, проявляемое в присвоении каких-либо правительственных наград и званий, приходит в нужное и соответствующее время. Некоторые музыканты получают звание (заслуженный или народный артист) в самом начале периода творческой зрелости, другие в самом конце своей жизни, когда они уже давно являются мастерами и имеют уже неформальное общественное признание у публики.

Работа в профессиональных учреждениях культуры и искусства является одним из ведущих показателей вступления в период становления и развития творческой зрелости народного музыканта. Этот параметр особенно показателен для тех музыкантов, которые не имели профессионального музыкального образования, в отличие от тех, кто его имел. Поэтому вовлечение и работа в соответствующих профессиональных структурах музыкального искусства является важным свидетельством выбора и утверждения жизненного и творческого пути – профессиональная деятельность народного музыканта.

Одним из важных направлений становления и развития профессиональной деятельности народного музыканта является работа в народных и музыкально-драматических театрах, домах культуры, в районных и городских отделах культуры. Важной особенностью данного направления является активная поддержка и реализация творческих инициатив традиционных музыкантов. На наш взгляд, в перечисленных структурах жизнедеятельности культуры, особенно расположенных в районах, в сельской местности, связь непосредственно с музыкальными традициями и жизнью народа осуществляется более непо-

средственно и гармонично, чем, например, в столичных учреждениях. Многие начинания, исходящие здесь от музыкантов, имеют естественно-стихийный характер, способствующий сохранению и дальнейшему развитию, сложившихся в данной местности музыкальных традиций, стилей и жанров. Отметим также, что в сельских местностях, в сравнении с городом, в особенности со столицей – Душанбе, в большей степени наблюдается формирование и развитие семейных музыкальных традиций и династий.

Иллюстрацией вышесказанного, является деятельность Народного хафиза Таджикистана Одины Хошимова в Московском районе (ныне Хамадони) по созданию здесь народного театра на базе местного Дома культуры и привлечение к его работе видных народных музыкантов.

В 1960 году О. Хошимов назначается директором Дома культуры Московского района. С этого периода времени начинается активная творческая деятельность выдающегося народного музыканта: многочисленные концерты, гастролы внутри республики и зарубежом, появление оригинальных и талантливых авторских произведений, создание своей музыкальной школы и появление большой плеяды учеников. Особо отметим, что в 1962 году О. Хошимов поступает на заочное отделение филологического факультета Кулябского Педагогического института, который успешно завершает. Основной мотив в продолжении учебы – углубленное изучение таджикской классической поэзии, знатоком которой он становится.

Творческий и жизненный путь Одины Хошимова является очень показательным в отношении сохранения и преданности не только национальным музыкальным традициям, но, как было показано выше, своим семейным традициям музыкального искусства. Где бы он не учился, не гастролитировал, он все время возвращался к себе домой, в Дашти-Джум, Московский район. И в этом нам видится одна из важных сторон жизни и творчества знаменитого народного музыканта. Его искусство вдохновлялось и питалось той духовной атмосферой, с ее этическими и эстетическими особенностями видения мира, в которой он вырос и стал профессиональным музыкантом. Думается, что это, во многом, определило художественную ценность его творчества – оно глубоко народно. Безусловно, также, что путь жизни и творчества Одины Хошимова не может быть единственно возможным для народного музыканта в освоении и развитии национальных музыкальных традиций в современном Таджикистане. Жизнь каждого выдающегося музыканта – это особый, уникальный мир.

Известно, что в 1963 году в Душанбе был проведен республиканский смотр народных театров и домов культур. В этом смотре участники из Дома культуры Московского района заняли первое место. Решением коллегии Министерства культуры Республики Таджикистан этому Дому культуры было присвоено звание народного театра. О. Хошимов был назначен режиссером данного театра.

Вскоре, театр стал знаменитым во всей республике.

В работе народного театра принимали участие сыновья О. Хошимова – Рахматулло и Хикматулло, а также другие музыканты, вошедшие в состав театра с членами уже своей семьи, которые также были музыкантами. Так, например, в 1962 году Гульчехра Садикова

вместе со своим мужем - известным народным музыкантом Достии Орзуевым, приехали в Московский район и начали работать здесь в народном театре у О. Хошимова.

Народный театр Московского района принимал активное участие во многих республиканских мероприятиях, в частности, в 1966 году участвовал во втором туре республиканского конкурса смотра народных театров и занял первое место. Театр вел активную концертную и гастрольную деятельность. Особое значение и успех у публики имели концерты и гастрольные выступления О. Хошимова. Основным художественно-эстетическим направлением деятельности театра явилось развитие искусства «Фалак».

Одина Хошимов был великим мастером исполнения народных песен, в особенности, «Фалак». Он внес огромный вклад в развитии этого музыкального жанра. В 1963 году за огромные заслуги в развитии искусства и культуры республики ему было присвоено высокое звание – Народный хафиз Таджикистана [31, с. 473].

В августе 1974 году в Душанбе был проведен осмотр народных театров республики, в здании театра им. А. Лохути. Театр О. Хошимова выступил со спектаклем А. Атобаева «Заботы жизни» («Ташвиши рузгор») и получил первое место.

В августе 1970 года О. Хошимов, вместе с другими работниками культуры и искусства, был в гастрольной поездке по Афганистану и Ирану. Первый концерт состоялся в Кабуле в театре «Кобул Нандори», который прошел с большим успехом. А в Иране концерт прошел в Тегеранском концертном зале им. Рудаки. Важным моментом во время проведения этих акций культуры являлись встречи со знаменитыми музыкантами и деятелями культуры.

Одной из примечательностей этих концертов была встреча О. Хошимова со знаменитым афганским певцом Хафизулло Хаел и иранским профессором и поэтом Нодири Нодирпур. Встречи эти явились для мастера одним из важных стимулов рождения его новых творческих замыслов и сочинения новых произведений.

Приведем также пример встречи во время другого концерта, проведенного в Кундузской области Афганистане (1972), где между знаменитыми афганскими певцами Акбар Лоло, Рахими Барахтони, Парвини Бадахшони, Мангали Шух, Зиё Коризода и Одина Хошимовым произошел спор о характере и манере исполнения произведений жанра «Фалак». Это культурное состязание продолжалось шесть часов. В этой сорековании таджикский певец Одина Хошимов одержал победу. Его понимание сути исполнения Фалака, в контексте его художественного содержания, получило наибольшее признание и поддержку [4, с. 21].

Отметим также одну из последних и памятных гастрольных поездок О.Хошимова. В феврале 1991 года он, вместе с сыновьями Рахматулло и Хикматулло Хошимовыми, учеником, сейчас уже Народным артистом Республики Таджикистан Мирзоватоном Мировым, писателем Нур Табаровым и ансамблем «Фалак», под руководством Народного артиста Республики Таджикистан Давлатмандом Холовым, принимали участие в Тегеране, в торжественном мероприятии, посвященном 13-ой годовщине Исламской революции. Здесь, в концертном зале «Бахман» О.Хошимов выступил с большим успехом.

В заключении концерта знаменитый иранский певец Мухаммадризо Шаджариён, творчество которого хорошо стало известно таджикской публике, во время его гастролей в Таджикистане (в конце 80-ых годов прошлого столетия), сказал много прекрасных слов о выдающемся народном музыканте Одина Хошимове. Он назвал его знатоком таджикской классической и современной поэзии, гениальным мастером и великим исполнителем фалака.

Отметим, что жанр «фалак» формировался в таджикской народной музыке в IX веке. «Фалак» состоит из 3-4-х частные вокально-инструментальные циклы и бытует в южных регионах нашей республики (Кулябская зона, Раштская долина) и Горный Бадахшан. В качестве его текста использовались только малые поэтические формы, как народные так и классические рубайи, байты и т.д.

Одина Хошимов, наряду с рубайи, в фалаке впервые использовал и другие поэтические формы – газели, мухаммасы классической и современной поэзии. Именно этим, прежде всего, олицетворялся новая форма фалака, новый этап в развитии жанра. Он своей активной деятельностью и своим творчеством утвердил и упрочил роль классической газели в фалаке, и можно сказать сохранил систему фалака.

В современной таджикской музыкальной культуре профессиональные исполнители и мастерами фалака являются Гульчехра Садыкова, Давлатманд Холов, Файзали Хасанов, Мухаммадсафар Муродов и др.

Надо сказать, что вопросы взаимовлияния и взаимосвязи музыки и поэзии являются одной из важнейших проблем музыковедения. Поэтическое наследие представителей таджикско-персидской литературы, в особенности их газели, сыграли большую роль в развитии всего богатого разнообразия музыкального наследия таджикского народа, в том числе «Шашмаком».

Изучение характерных особенностей газелей в их соотношении с музыкой имеет важное значение в осмыслении закономерностей музыкально-поэтического строения многих жанров таджикской музыки. Это ярко проявляется в многогранном музыкальном творчестве Одины Хошимова.

Как отмечает доктор искусствоведения А. Низами «Философско-поэтический жанр газель, с которым связана вся мировая слава таджикско-персидской классической поэзии, занимает также центральное место в традиционной музыке таджикского народа. Сложные формообразующие компоненты (такие как Матлаъ – вступление, Шохбайт – центральный, царский байт, Мактаъ – заключительный байт и т.д.), философская глубина содержания, символическая многогранность образов и идей – все это находит вполне адекватное художественное выражение в музыкальных образах стиля «газалхони».

...В репертуаре исполнителей традиционной музыки огромное место занимают газели Рудаки, Хафиза, Саади, Джами, Бедиля и других поэтов-классиков. Одним из выдающихся и самобытных мастеров-исполнителей классических газелей являлся устод Одина Хошимов, который положил на музыку более ста газелей и каждая из них стала своеобразным явлением в современной традиционной музыке таджикского народа. Именно тонкое понимание содержания газелей и умение находить оригинальную мелодическую окраску сделали его

исполнение одинаково понятным и воспринятым во всех регионах Таджикистана» [20, с. 37 – 38].

Надо отметить, что песня является один из самых популярных и любимых жанров в музыкальном искусстве таджикского народа.

В данной статье не ставится специальной задачи исследование структуры, формы и стилистики произведений, созданных народным музыкантом. Но необходимо отметить наиболее известные песни Одины Хошимова, созданные в период его творческой зрелости. Это – «Суруди анджуман» (сл. Икбол), «Хусни руи ту» (сл. Джами), «Дили гумгашта» (сл. Ироки), «Хоҳад буд» (сл. Хофиз), «Дили мо» (сл. Хакназар Гоиб), «Мадоро мекуни» (сл. Ходжи Хусайн), «Дили ман» (сл. Хофиз), «Джилвай хусн» (сл. Хофиз), «Ашк» (сл. Бедил), «Ёр медонад магар» (сл. Лохути), «Кухандиёро» (сл. Н. Нодирпур) и т.д.

Содержанные его песни охватывают темы чистой человеческой любви, дружбу, счастье, преданность, доброта и т.д.

Его танцевальные песни, как «Ало, хамзада кокул», «Джингилак муй дори», «Дилфиребам аз гамат сабзинае», «Хами зулф» и другие очень популярны среди народа.

Песни Одины Хошимова стали жемчужинами таджикской традиционной музыки.

Можно сказать, что основные этапы творческого пути О. Хошимова взаимосвязаны с процессом развития музыкальной культуры республики Таджикистан в 60-80-е годы прошлого столетия и отражают вехи его деятельности как великолепный исполнитель таджикских народных песен, особенно «Фалак».

Творческий путь О. Хошимова раскрывает перед учёными искусствознания, истории, филологических и педагогических наук обширное поле исследование многогранности его таланта, сферу деятельности его разных интересов – новаторство и педагогических находок в музыкальном искусстве таджикского народа. Его исполнительское мастерство как знаток и носитель Фалака, высокий уровень знания классической и современной таджикской поэзии, педагогический опыт преподавателя кафедры восточной музыки ТГИИ им. М.Турсун-заде (он использовал сложившуюся методику обучения музыкантов и певцов «устод-шогирд») требует всестороннего исследования.

Как отмечает таджикский учёный-музыковед А. Низами «Традициям фалакхони, как и Шашмакому, всегда необходимо было учиться у мастера и осваивать навыки пения, умение строить форму, использовать классические стихи и народные четверостишья. Само название фалак отражает суть всей сложности и многогранности музыкальных традиций фалакхони» [20, с. 47].

Анализ различных параметров этапа творческой зрелости народного музыканта показывает, что его основным содержанием, при всем многообразии вариантов и форм, является профессиональная деятельность музыканта. Если в предыдущих этапах осуществлялось приобщение и освоения национальных музыкальных традиций, в которых закладывались основы понимания традиций национального музыкального искусства, то творческая зрелость начинает формироваться уже с профессиональной деятельности народного музыканта, когда его жизнь и творчество уже целиком посвящаются музыкальному искусству, связаны с работой в государственных и негосударственных

учреждениях и организациях культуры и искусства. На основе предыдущих этапов становления и развития народный музыкант активно вовлекается в новые профессиональные социальные институты жизнедеятельности музыкальной культуры. Это, прежде – Государственная филармония, Государственный комитет по телевидению и радиовещанию, районные и городские отделы культуры, народные театры и Дома культуры. В этих структурах разворачивается во всем объеме творческая деятельность музыканта, реализуются его индивидуальные творческие поиски и устремления, формируется своя школа и последователи – ученики.

Одина Хошимов участвовал в декадах таджикской литературы и искусство в РСФСР (1965), г. Москвы (1967) и Узбекистан (1968).

Гастролировал во многих бывших республиках Советского Союза и зарубежных стран, как Афганистан, Пакистан, Индия, Иран, Емен, Ирак, Кувейт, Аден, Германия, Франция, Белгия и др.

Быль награжден медалем «За доблестный труд» и Почетными Грамотами Президиума Верховного Совета Республики Таджикистан. [31, с.473].

Великий мастер и исполнитель таджикских народных песен и «Фалак», народный бастакор, один из главных носителей подлинно национальных черт современной музыкальной культуры, Народный гафиз Таджикистана, лауреат Государственной премии Республики Таджикистан им. А. Рудаки, устод Одина Хошимов умер 16 ноября 1993 года, в 56-ом году жизни в г. Душанбе и был похоронен в Лучобском кладбище.

Миллионы поклонников бархатного голоса и таланта Одины Хошимова в Таджикистане, Иране Афганистане, Пакистане, Индии, арабских и других стран признавали его как самый лучший и неповторимый исполнитель фалака [4, с. 20].

Дело Одины Хошимова продолжают его ученики – Народный артист Республики Таджикистан Мирзоватан Миров, Народный хафиз Таджикистана Файзали Хасанов, Заслуженная артистка Республики Таджикистан Озодамох Мухтаромова, его брат Абулхай Хошимов, сыновья Рахматулло и Хикматулло Хошимовы и др.

Зубайдов А.

САМТҲОИ ТАШАККУЛУ ТАҲАВВУЛИ ФАЪОЛИЯТИ КАСБИИ ҲОФИЗИ МАРДУМИИ ТОҶИКИСТОН ОДИНА ҲОШИМОВ

Дар мақола баъзе пахлуҳои муҳими ҳаёт ва фаъолияти эҷодии Ҳофизи халқии Тоҷикистон Одина Ҳошимов мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар тарбияи мусиқии Одинаи хурдсол ва рушду нумуи минбаъдаи ӯ ҳамчун хунарманди нотакор ва ҳофизи машҳур сахми падараш – Ҳофизи халқии Тоҷикистон Ҳошим Қосимов махсус нишон дода шудааст. Ӯ устои аввалини Одина буд ва бо як ҷаҳон муҳаббати падарона сирри хунари худро ба фарзандаш омӯзонид. Падар ҳамчун Устои комил тавонист Одинаи хурдсолро ба олами пурғановату рангомез ва дилрабои мусиқӣ раҳнамун сохта, дар дили ӯ нисбати ин хунари воло муҳаббати бепоёнро бедор созад.

Одина Ҳошим тавассути эҷодиёти хеш ғазали классикиро ба мусиқии фалак ворид ва қоиммақом гардонид. Гуфтан мумкин аст, ки ӯ, умуман, силсила ва мактаби фалаку фалакхониро эҳё ва ҳифз намуд.

Муаллифи мақола ба саҳми назарраси Одина Ҳошим дар тарбияи насли ҷавони фалакхонон ва инкишофи фарҳанги мусиқӣ ва санъати сурудхонии мардуми тоҷик рӯшанӣ андохтааст.

Калидвожаҳо: ғижак, Фалак, Хирманкӯб, ҳофизи халқӣ, равияи сарояндагӣ, Устоди комил.

Zubaidov A.

PROFESSIONAL ACTIVITY AND LIFE PEOPLE ARTIST OF TAJIKISTAN ODINA HOSHIMOV

In this article are studied some of the important details of the life and professional activities of the People's Artist of Tajikistan Odina Hoshimov. In the growing and learning the musical education of a little Odina the great role had his father Hoshim Kasimov, who was also a famous singer. The author notes the important contribution Odina Hoshimov in the development of traditional folk songs of the Tajik people.

Odina Hoshimov through his singing activity included classical poetries – *ghazels* in to folk musical genre *Falak* and thus he established his school of singing *Falak* songs.

Author shows Odina Hoshimov's contribution in growing disciples in the field of folksongs and traditional music as well.

Keywords: Odina Hoshimov, *Falak*, *Khirmankub*, *ghijak*, People's Artists, the manner of singing, skills.

ТДУ 9 тоҷик+002+37 тоҷик+07+070+050+002.702.36

Муродов М.

САЙРИ ТАЪРИХӢ БА МАТБУОТИ ДАВРИИ ВИЛОЯТИ
МУХТОРИ КӢҲИСТОНИ БАДАХШОН

Матбуоти маҳаллӣ қисми таркибии матбуоти даврии кишвар буда, дар баробари хусусиятҳои умумӣ вижагиҳои ба худ хос дорад. Пайдоиши ин навъи матбуот дар Тоҷикистон, асосан, ба нимаи аввали даҳсолаи 1930 рост меояд. Аз ҷумла, аввалин наширия дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон аз соли 1931 бо таъсиси рӯзномаи вилоятии «Бадахшони Сурх» сарчашма гирифта, баъдан рӯзномаҳои ноҳияҳои ин минтақа дар заминаи ин наширия ба вучуд омадаанд.

Дар ин мақола таърихи мухтасари матбуоти даврии ВМКБ баррасӣ гардидааст. Пайдоиши ва ташаккули наширияҳои даврӣ дар Бадахшон вобаста ба талаботи замон ба таври спиралӣ сурат гирифтааст. Агар наширияҳои «Бадахшон», «Ватан», «Маърифати Шугнон» ва «Сарыкол» дар тӯли фаъолияти худ танҳо тағйири ном карда бошанд, наширияҳои «Паёми Ванҷ», «Пайгоми Рӯшон», «Зиндагӣ» ва «Шоҳдара» бо сабаби барҳам хӯрдани ноҳияҳо дар як муддат фаъолиятшонро қатъ намуданд. Ҷавонтарин рӯзномаи расмӣ ин минтақа наширияи Маҷлиси намояндагони халқ ва Ҳукумати шаҳри Хоруг «Оинаи Зиндагӣ» мебошад, ки 25 юни соли 1999 таъсис дода шудааст. Имрӯз дар ҳудуди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон 9 наширияи расмӣ ба таъб мерасад.

Дар солҳои аввали истиқлолияти давлатии кишвар дар Бадахшон наширияҳои даврии хусусиву ҷамъиятӣ низ таъсис ёфта, фаъолият намудаанд, ки «Фарҳанги Бадахшон», «Боми Ҷаҳон», «Мадина», «Меҳри дунё», «Помир» аз намунаи онҳост. Мутассифона, фаъолияти ин наширияҳо дер давом накарда аз 6 моҳ («Боми Ҷаҳон») то 6 сол («Чатри симин») тӯл кашидааст. Бо ин вучуд наширияҳои даврии ВМКБ новобаста ба тағйинотишон дар инъикоси ҳаёти иҷтимоиву фарҳангии маҳал ва баланд бардоштани сатҳи маънавияти мардум нақши муҳим гузоштаанд.

Калидвожаҳо: *матбуоти даврӣ, рӯзнома, таърихи матбуот, таҳлил, баррасӣ, наширияҳои маҳаллӣ, фаъолият, нақш, идораи наширияҳо.*

Матбуоти даврии минтақавӣ Бадахшон аз рӯзномаи вилоятии «Бадахшон» сарчашма гирифта, рӯзномаҳои ноҳияҳои дигар дар заминаи ин наширия ба вучуд омадаанд.

Доир ба матбуоти маҳаллии ин минтақа муҳаққиқон М. Шерғозиев [6] Р. Масов, Х. Пирумшоев [3] ва дигарон дар мавридҳои алоҳида пажӯҳишҳои илмиву оммавӣ ба анҷом расонида бошанд ҳам, онҳо асосан ҷанбаи таърихӣ доранд.

«Бадахшон» наширияи Мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшони Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Шумораи нахустини ин рӯзнома 2 сентябри соли 1931 бо номи «Бадахшони Сурх» бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ ба теъдоди 500 нусха нашр гардид.

Аз солҳои 1931 то 1 майи соли 1955 рӯзнома бо ҳамин ном, дар давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ бо номи «Красный Бадахшан», аз соли

1955 то 14 январӣ соли 1991 бо номи «Бадахшони Советӣ» ва аз соли 1991 бо унвони «Бадахшон» интишор мегардад.

Рӯзнома то соли 1965 бо андозаи (формат) А3 ва теъдоди 2 ҳазор нусха, аз соли 1980 то соли 1990 бо андозаи А2 ва то 12 ҳазор нусха интишор гардидааст. Дар солҳои 1992-1997 теъдоди нашри он аз 300 ба 1000 нусха расид. Ҳоло (2018) андозаи он А3 буда, теъдоди нашраш беш аз 3000 нусха аст.

Тавре дар китоби «Маълумотномаи матбуоти маҳаллӣ» омадааст: «Аввалин муҳаррири масъулаш И.Л. Майзер буда, баъдтар Сушевич (муҳаррири саҳифаи русӣ), С. Андинов, Қ. Хушқадамов, У. Зоиров (1940-1945), Н. Исломов (1947-1963), Х. Акназаров (1963-1972), Н. Дорғабеков (1972-1988), М. Мамадназаров (1988-1992), М. Мирзоқандов (1992-2007), Ҷ. Қозибеков (2011-2015) ва Назрулло Хайруллоев (2011-2015) вазифаи сармуҳаррири нашрияро ба уҳда доштаанд. Аз соли 2015 дар ин вазифа Р. Раҳмонкулов кор мекунад» [5, с. 166].

Фаъолияти нашрия дар марҳалаҳои гуногуни инкишоф вобаста ба вазъи иҷтимоӣ ва сиёсии кишвар муҳталиф будааст. Аз ҷумла, он дар даҳсолаи аввали таъсис аз ҷиҳати техникӣ душворӣ доштааст, дар солҳои ҷанги Ватанӣ аз ҷиҳати молиявӣ танқисӣ мекашидааст, дар солҳои аввали истиқлолияти давлатии Тоҷикистон бо иллати нооромии кишвар ба бухрони шадиди молӣ гирифта гаштааст. Дар тӯли 6 моҳи соли 1991 бо сабаби nobасомониҳои кишвар фаъолияти рӯзнома қатъ гардидааст. Ҷунончи муаллифони китоби «Файзи истиқлол дар Боми Ҷаҳон» навиштаанд: «Аз солҳои 1990 сар карда, вобаста ба вазъи сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ҷумҳурии рӯзнома ҳам бо бухрони ҷиддӣ рӯ ба рӯ гардид. Аз соли 1991 то соли 2005 рӯзнома бе сурат бо усули матбаавӣ чопи гарм (горячий набор) интишор мегардид. Оғози солҳои 90-ум барои сокинони Бадахшон мушкилиҳои зиёд пеш овард, ки рӯзнома низ дар меҳвари он қарор дошт» [3, с. 288].

То соли 1999 дар вилоят миёни рӯзномаҳои ноҳиявӣ танҳо «Маърифти Шугнон» ва «Зиндагӣ» нашр мешуданд. Шурӯъ аз соли 2000-ум дигар рӯзномаҳои ноҳиявӣ вилоят низ аз нав барқарор шуданд ва ба фаъолият оғоз намуданд. Соли 1999 шаҳри Хоруғ низ рӯзномаи худро таъсис дод. Теъдоди рӯзномаҳои вилоят ба 9 адад расид. Маблағгузориҳои рӯзномаҳо 40% аз ҳисоби Вазорати фарҳанг ва 60% аз ҳисоби ҳукумати маҳаллӣ сурат мегирифт, ки ин маблағ танҳо барои пардохти моҳона ва хароҷоти рӯзнома мерасид.

Аз соли 2006 вазъи нашрия рӯ ба беҳбудӣ овардааст, зеро «барои хариди таҷҳизоти чопи офсетӣ 150 ҳазор сомонӣ ҷудо гардид, ки беҳбудии сифати чопи рӯзномаҳои вилоятӣ, шахриву ноҳиявӣ мусоидат кард» [Бадахшон.–2006.–26 январ].

Бо ин вучуд нашрия дар ҳар давра замон рисолати худро иҷро намудааст. Аз ҷумла, дар давраи nobасомониҳои сиёсӣ ва ҷанги шаҳрвандии солҳои 1993 - 1995 ин рӯзнома ягона минбари боварибахши сокинони минтақаи Бадахшон ба шумор мерафтааст. Дар даҳсолаи аввали истиқлолияти кишвар новобаста аз мушкилот хабарнигорони рӯзнома ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ вилоятро ҳолисона инъикос намуда, мардумро ба сулҳу ваҳдат даъват намудаанд.

Вазъи имрӯзаи матбуоти даврии минтақаи Бадахшон чандон бад нест. Алҳол дар ҳудуди вилоят 9 нашрияи расмӣ ба таъб мерасад, ки аз ин теъдод як вилоятӣ, 1 шаҳрӣ ва 7 ноҳиявӣ мебошад.

Аввалин нашрияи ноҳиявӣ дар ин минтақа нашрияи кумитаи ноҳиявии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон ва Шӯрои намояндагони халқи ноҳияи Қалъаи Хумб, ҳоло нашрияи расмӣ Маҷлиси вакилони халқии мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Дарвоз мебошад, ки 5 сентябри соли 1937 бо унвони «**Ҳаракати стахановчӣ**» нашр гардидааст. Ин нашрия аз 1-уми майи соли 1955 «Бо роҳи Ленин», аз 12 январи соли 1966 «Дарвози Советӣ» ва аз сентябри соли 1991 номи «Дарвоз»-ро гирифт.

Дар замони шӯравӣ ҳафтае се маротиба бо теъдоди аз 2000 (соли 1978) то 2300 (соли 1991) нусха ба забони тоҷикӣ нашр мешуд. Имрӯз нашрия дар ҳаҷми 8 саҳифаи формати А3, моҳе як-ду маротиба бо теъдоди беш аз 1000 нусха нашр мешавад.

Нахустин муҳаррири рӯзномаи ноҳия Розиев Рӯзӣ буда, минбаъд дар солҳои гуногун Назрихӯча Мирзоев, Дод Назаров, Саидмурод Давлатов, Садриддин Исломов, Қаландаршо Додарҷонов, Диловаров Сироншо (1974-1975), Қувватхон Отахонов, Муҳаммад Маҳмадов, Икромиддин Ғиёсов, Назриев Ҷӯрахӯча (2000-2016) сармуҳаррири нашрия будаанд. Аз соли 2016 Пӯлодҷон Ватанов вазифаи сармуҳарриро ба уҳда дорад.

Нашрияи дигари ин минтақаи «**Паёми Ванҷ**» аст, ки ҳамчун нашрияи Мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Ванҷ дар санаи 5-уми марти соли 1939 бо номи «Ҳақиқати Ванҷ» таъсис ёфтааст.

Аз моҳи марти соли 1940 бо номи «Ҳақиқати Ванҷ» нашр шудааст. Аз соли 1959 то соли 1966 бо сабаби муттаҳид шудани ноҳияи чопи рӯзнома қатъ гардидааст. Аз 16 январи соли 1966 бо номи «Ватан» барқарор шуда, соли 2004 номи «Паёми Ванҷ»-ро гирифт.

Тавре муаррихон Р. Масов ва Ҳ. Пирумшоев навиштаанд: «Аз оғози солҳои 90-ум сар карда, бухрони иқтисодӣ рӯзномаро фаро гирифт. Мушкилоти иқтисодӣ ва сиёсӣ имконият намедоданд, ки рӯзнома мунтазам нашр гардад ва аз ин сабаб давоми солҳои 1991 - 1994 рӯзнома қариб, ки нашр намешуд. Аз моҳи январи соли 1995 сохтори идоракунии тағйир ёфта, кумитаи иҷроияи Шӯрои намояндагони халқи ноҳия ба Ҳукумати ноҳия табдил ёфт ва рӯзномаи «Ватан» чун нашрияи Ҳукумати ноҳия аз нав бо номи «Паёми Ванҷ» нашр мешавад» [3, с. 293].

Дар замони шӯравӣ ҳафтае се маротиба интишор мешуд. Ҳоло нашрия моҳе як маротиба дар ҳаҷми 4 саҳифаи формати А3 бо теъдоди 800 нусха дар шаҳри Душанбе чоп шуда, ҳаёти иҷтимоиву иқтисодӣ, фарҳангиву адабӣ ва рӯйдодҳои муҳими ноҳияро инъикос мекунад.

Аввалин сармуҳаррири ин нашрия Туфонов Ҳабиб будааст. Дар солҳои гуногун Исломов Назаршо (1943-1945; 1968-1979), Роҳатов Пирумшо (1946-1950), Ҳамроев Нишон (1956-1959), Қадамов Тулфор (1966-1967; 1978-1990), Сироншо Диловаров (1991-1996) сармуҳаррири нашрия будаанд. Аз соли 1996 Шоев Пайшанбе (Панҷшанбе Шохзода) вазифаи сармуҳарриро ба дӯш дорад.

Дар рушду нумуи рӯзнома махсусан Тулфор Қадамов саҳми арзанда доштааст. Дар даврони роҳбарии ӯ рӯзнома бо тамоми шароитҳои корӣ ва имкониятҳои иттилоотӣ таъмин будааст.

Сеюмин рӯзномаи ноҳиявии вилояти Бадахшон нашрияти Мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Мурғоб «Сарыкол» аст, ки моҳи декабри соли 1938 ҳамчун нашрияти кумитаи ноҳиявии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон ва Шӯрои намояндагони халқи ноҳияи Мурғоб бо номи «Чыгыш Памир» (Помири Шарқӣ) ба забони қирғизӣ аз чоп баромад. Рӯзнома аз соли 1943 то соли 1956 бо номи «Сталинҷӣ» ва аз соли 1956 то соли 1992 бо номи «Мурғоб коммунистӣ» (Коммунисти Мурғоб) интишор мегардид. Аз декабри соли 1993 номи «Сарыкол»-ро гирифт.

Дар замони шӯравӣ ҳафтае се маротиба бо теъдоди 2500-3000 нусха, бо забони қирғизӣ нашр мешуд. Солҳои 1993-1997 бо сабаби ҷанги шаҳрвандӣ ва нобасомониҳои кишвар чопи рӯзнома номунтазам гардид. Аз соли 1998 нашрия бо тарҳи нав ба ғаъолият оғоз кард. Имрӯз моҳе як-ду маротиба дар формати А 3 бо теъдоди 800 нусха бо забонҳои тоҷикӣ ва қирғизӣ дар шаҳри Оши Ҷумҳурии Қирғизистон чоп мешавад.

Вобаста ба мушкилиҳои иқтисодӣ ва молиявӣ аз соли 1993 то соли 1998 рӯзнома муваққатан нашр нагардидааст.

Аввалин муҳаррири он Глен Таалайлин будааст. Баъдан тӯли солҳои гуногун Элназаров Р., Айбашов Т., Тыналиев, Кошмурзаев, Долдошбаев, Раҳмонқулов Малаш (1976-1978), Болили Телен (1978-1984), Жумабаев Миталип (Миталип Қосимов) (1884-1995), Парманов Султон (Султон Аблоуллу) (феврари соли 1998-2015) сармуҳаррирони нашрия буданд. Аз 11 декабри соли 2015 Ниёзбеков Ғозамбердӣ ин вазифаро ба уҳда дорад.

Дар оғози давраи истиқлолият «Сарыкол» ягона манбаи иттилоотии ноҳия ба шумор мерафт, ки мардумро аз рӯйдодҳои иҷтимоиву фарҳангии минтақа ва кишвар воқиф мегардонд. Рӯзнома аз таърих, сиёсат, иқтисод, қору зиндагӣ ва маданияту маърифати мардуми ноҳия ва марзбонон пайваста хабару мақолаҳо чоп мекард. Вай дар таҳкими дӯстии байни тоҷикон ва қирғизҳо саҳми босазое дорад.

Соли 1949 дар ҳаёти маданияи сокинони Бадахшон се рӯйдоди муҳими таърихӣ ба вуҷуд омад. Дар ин сол пешу пас дар ноҳияҳои Рӯшон, Ишкошим ва Роштқалъа рӯзномаҳо таъсис дода шуданд. Аз ҷумла, нашрияти мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Рӯшон «Пайғоми Рӯшон» 25-уми сентябри соли 1949 бо номи «Рӯшони Советӣ» таъсис ёфт. Рӯзнома аз оғоз то соли 1960 бо чунин ном нашр гардида, солҳои 1960 - 1966 чун дигар нашрияҳои ноҳиявӣ бо сабаби муттаҳид кардани ноҳияҳо баста шуд. Баъдтар аз соли 1966 то соли 1990 ба номи «Овози дӯстӣ» нашр гардида, аз соли 1990 инҷониб бо номи «Пайғоми Рӯшон» ба таъбу мерасад.

Аввалин муҳаррири рӯзнома Асанбеков Ширинбек будааст. Баъдан, Наврӯзшоев Ҳукуматшо, Назарбеков Лутфасан, Тсайбиев Сухроб, Мастибеков Сафармамад (1953-1959), Муборакшоев Шодихон (1965-1978), Бахтдавлатов Рӯздор (1978-1986), Назриев Давлатназар (1986-1996) вазифаи сармуҳарриро ба уҳда доштанд. Аз соли 1996 Қиматшоев Лутфишо ин вазифаро ба дӯш дорад.

Дар солҳои 1960-1970 муҳбирони рӯзноमारо журналистони варзида Шодихон Муборакшоев, Давлатназар Назриев, Гулос Меҳрубонов, Гулдона Одинаева, Оғоназар Мавлонназаров, Занҷирбек

Ёғибекков, Насриддин Қаландаров, Хушвақтшо Ҳукуматшоев ташкил меоданд. Дар солҳои 1980-1990 рӯзноманигорони ҷавон Сардор Раҳдоров, Назрулло Хайруллоев, Мамадали Бахтиёров, Лутфишо Қиматшоев ба кори рӯзнома пайвастанд. О. Қобилбеков, Н. Одинамамадов, М. Матшоев, Б. Алибахшов, П. Чоршанбеев аз рӯзноманигорони суратгири нашрия маҳсуб меёфтанд.

Нашрия дар давраи «Овози дӯстӣ» ном доштан ҳафтае се маротиба ва дар солҳои аввали «Паёми Рӯшон» ҳафтае ду маротиба дар формати А 3 бо теъдоди 2270 нусха мебаромад. Алҳол он моҳе як маротиба дар ҳаҷми чор саҳифаи формати А 3 бо теъдоди 1000 нусха ба забони тоҷикӣ чоп мешавад.

«Пайгоми Рӯшон» дастовардҳо ва комёбиҳои сиёсӣ иқтисодӣ ва пешрафти ҳаёти ноҳияро инъикос менамояд. Ин нашрия низ новобаста ба мушкилиҳои сиёсӣ ву молиявӣ фаъолиятро давом дода, дар барқарор гардидани сулҳ ва Ваҳдати миллӣ нақши босазо гузоштааст.

Нашрияи дигар «**Зиндагӣ**» аст, ки 14-уми ноябри соли 1949 ба сифати нашрияи Мачлиси вакилони халқӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Ишкошим бо номи «Бо роҳи коммунизм» таъсис ёфта, ба фаъолият шурӯъ намудааст. Аз 28-уми июли соли 1959 то 28-уми январи соли 1966 бо сабаби барҳам хӯрдани ноҳия чопи он қатъ гардид. 28-уми январи соли 1966 чопи рӯзнома дубора бо номи «Васияти Ленин» ба роҳ монда шуд. Соли 1992 номи «Зиндагӣ»-ро гирифт.

Дар давраи аввали фаъолият ҳафтае се маротиба, дар давраи дуюм ҳафтае ду маротиба ба забони тоҷикӣ бо теъдоди то 2400 нусха нашр шудааст. Ҳоло моҳе як-ду маротиба, дар ҳаҷми 4 саҳифаи формати А 3, бо теъдоди 500 то 700 нусха дар матбааи вилоятӣ ва баъзан Душанбе нашр мешавад.

Аз июни соли 2004 редаксияи рӯзномаи «Зиндагӣ» бо матбааи ноҳиявӣ якҷо шуда, ба Иттиҳоди нашриявӣ «Зиндагӣ» табдил дода шуд.

Аввалин сармуҳаррир ин нашрия Дӯстмамад Бахтиёров будааст, ки солҳои 1949-1954 ин вазифаро ба дӯш доштааст. Баъдан Рашидбеков Қаландар (1954-1958), Муллоев Ғулommaҳмад (1958-1960), Яқубов Султоншоҳ (1966-1971), Бодурхонов Гулобхон (1971-1986), Ҳасанов Абдулҷон (1986-1987), Мамадсаидов Чоршанбе (1987-1991), Раҳмонов Қувватбек (1991-1993), Шоҳҷонов Шоҳҷон (1993-1996), Куйбек Шарифзода (1996-2003; 2009-2013), Сангмамадова Моҳира (2003-2009), Ҷумахон Назарбеков (2013-2015) вазифаи сармуҳарририи нашрияро иҷро кардаанд. Аз соли 2015 Басгул Отамбекова (Б. Ҳотамӣ) сармуҳаррир аст.

Рӯзноманигорони варзидаи чумхурӣ Мазҳабшои Мазҳабшо, Ноёбшои Зӯробек, Нафасбеки Раҳмонӣ ва Куйбеки Шарифзода фаъолияти пурсамари рӯзноманигории худро аз хамин рӯзнома оғоз намудаанд.

Сеюмин нашрияи ноҳиявӣ, ки соли 1949 таъсис ёфт, нашрияи Мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Роштқалъа «**Шоҳдара**» мебошад, ки соли 1949 ба сифати нашрияи кумитаи ноҳиявӣи Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон ва Шӯрои намояндагони халқи ноҳияи Роштқалъаи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон бо номи «Байрақи Сурх» нашр гардидааст. Аз 28-уми июли соли 1959 то

28-уми январӣ соли 1966 бо сабаби барҳам хӯрдани ноҳияи Роштқалъа чопи он қатъ гардид. Соли 1966 чопи рӯзнома дубора бо номи пештара ба роҳ монда шуд. Аз соли 1993 «Шоҳдара» ном гирифт.

Дар марҳалаи аввали фаъолият ҳафтае ду ва дар марҳалаи дуюм ҳафтае ду-се маротиба бо забони тоҷикӣ бо теъдоди аз 300 то 650 нусха нашр гардидааст.

Имрӯз чопи он номунтазам буда, моҳе як (ду шумора якҷо) ва баъзан ду шумора (дар рӯзҳои ид ва санаҳои таърихӣ) дар 4 саҳифаи формати А3 бо теъдоди 500 нусха интишор мешавад.

Тӯли солҳои гуногун Бодуршоев Ноёбшо (1957-1960), Қозибеков Қонибек (1993-2003), Сумангули Асадбек (2004-2006) Давруков Хусрав (апрели 2006 - июни 2007) Қурбонмамадова Шарифа (июни 2007- июни 2010) сармуҳаррири нашрия будаанд. Аз июни соли 2010 то соли 2011 Одилбекова Савлат аввал ба ҳайси иҷроқунандаи вазифаи сармуҳаррир ва баъд сармуҳаррири ин нашрия кор кардааст. Аз соли 2011 Қурбонмамадова Шарифа ин вазифаро ба дӯш дорад.

Рӯзнома бунёдкорҳои замони истиқлол, сиёсати сулҳҷӯёнаи Президенти кишвар, таърих ва маданияти миллиро таҷассум менамояд.

Чавонтарин нашрияи ноҳиявии минтақаи мавриди назар нашрияи Мақомоти маҳалии ҳокимияти давлатии ноҳияи Шугнон «**Маърифати Шугнон**» аст, ки аз 1-уми майи соли 1986 ба сифати органи комитети шаҳрии Хоруғии Ҳизбати Коммунистии Тоҷикистон, Советҳои депутатҳои халқии шаҳри Хоруғ ва райёни Шугнон бо номи «Коммунисти Шугнон» таъсис ёфтааст. То 12-уми октябри соли 1991 бо ҳамин ном чопи шуда, аз ин рӯз бо номи «**Маърифати Шугнон**» интишор мегардад.

«Коммунисти Шугнон» ҳафтае се маротиба бо формати А3 бо забони тоҷикӣ чоп мешуд. Дар ин давра теъдоди нашрияи гуногун аст. Агар дар соли аввали чопи 5 100 нусха ба таъбу расида бошад, дар соли 1987 теъдоди наشري он 3 800, дар соли 1988 3 580 ва дар соли 1989 3 070 нусха шудааст.

Ҷанги шаҳрвандӣ ва бӯхрони иқтисодии кишвар сабаб гардид, ки ҳайати кормандони рӯзнома ихтисор ва теъдоди наشري он моҳе ба 2 маротиба коҳиш ёфт. Бино ба иттилооти муаррихон Р. Масов ва Ҳ. Пиромшоев «Вобаста ба шароити иқтисодии ноҳия рӯзнома 3 моҳ - аз 9 май то 2 августи соли 2005 нашр нагардидааст» [3, с. 291]. Имрӯз нашрия моҳе як ва баъзан ду маротиба бо теъдоди 300-500 нусха чоп мешавад.

Аввалин сармуҳаррир Алимшоев Муборакшо (М. Зариф) мебошад. Баъд аз ӯ Одилбекова Гулнисо, Саидарабова Гулгунча (2006), А. Мирзоқулов (2007), М. Илолов (2008) ҳамчун сармуҳаррир ва иҷроқунандаи вазифаи сармуҳаррир бори рӯзномаро ба дӯш доштаанд. Аз соли 2009-ум Шакарбек Қурбонбеков ин вазифаро ба дӯш дорад.

«**Маърифати Шугнон**» дар фазои соҳибистиқлолии кишвар раванди сулҳу субот ва фазои оромӣ осудаи кишвар ва пешрафти фарҳанги маънавияти ҷомеаро инъикос намуда, дар тарбияи ватандӯсти ва худшиносии миллии нақши босазо дорад.

«**Оинаи Зиндагӣ**» нашрияи Маҷлиси намояндагони халқ ва Ҳукумати шаҳри Хоруғ буда, аз 25-уми июни соли 1999 бо ибтиқори

Ҳукумати шаҳри Хоруғ таъсис дода шудааст. Рӯзнама мохе як маротиба дар формати А3 дар 4 саҳифа, баъзан ду шумора дар якҷоягӣ нашр гардида ҳаёти иҷтимоиву сиёсӣ ва иқтисодиву фарҳангии шаҳри Хоруғро инъикос мекунад. Рубрикаҳои гуногун дорад, аз илму адаб ва мактабу маорифи шаҳр менависад.

Аввалин сармуҳаррири рӯзнама шоира Руқия Давроншоева мебошад, ки то моҳи феввали соли 2005 дар ин вазифа кор кардаст. Аз соли 2005 то соли 2011 масъулияти сармуҳарриро рӯзнаманигор Сабоҳат Донаёрова ба дӯш доштааст. Бо кӯшиши ӯ аз соли 2005 рӯзнама бо низомии нави компютерӣ (чоппи офсетӣ) бо теъдоди 800 нусха мохе ду маротиба нашр гардидааст. Моҳи июни соли 2011 Руқия Давроншоева аз нав сармуҳаррири рӯзнама таъйин гардид. Рӯзнама дар ҳаёти сиёсӣ ва фарҳангии шаҳри Хоруғ нақши босазо дорад

Нашрияҳои хусусӣ ва ҷамъиятӣ. Дар давраи Истиклолияти давлатии Тоҷикистон дар Бадахшон баробари рӯзнамаҳои расмӣ маъмул як қатор рӯзнамаҳои хусусӣ ва ҷамъиятӣ аз қабилӣ «Фарҳанги Бадахшон», «Боми Ҷаҳон», «Мадина», «Меҳри дунё», «Помир» ва ғайра бо ташаббуси рӯзнаманигорони озодандеш таъсис ёфта, фаъолият намуданд.

«**Фарҳанги Бадахшон**» замимаи адабию бадеии рӯзнамаи «Бадахшон» буда, аз соли 1991 бо ташаббуси рӯзнаманигорони маъруф Курбониддин Аламшоҳ ва Начмиддини Шохинбод нашр гардидааст. Дар таърихи рӯзнаманигории Бадахшон ин нахустин моҳвораи мустақил буд, ки дар ҳаҷми 8 саҳифа бо андозаи А3 дар пойгоҳи матбааи вилоятии шаҳри Хоруғ ба чоп мерасид.

Рӯзнамаи «Фарҳанги Бадахшон» аз соли 1991 то соли 1995 дурдонаҳои беназири фарҳангию адабӣ ва таърихиро бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ, қирғизӣ ва лаҳҷаҳои шугнонӣ, рӯшонӣ, язгуломӣ, ишкошимӣ, ринӣ ва ваҳонӣ нашр намудааст. Рӯзнама дар шароити душвортарини таърихӣ вазифаи хешро ба ҷо оварда, дар ҳаёти илмию адабии Бадахшон ва тарғиби ваҳдати миллӣ нақши босазо гузошт.

«**Боми Ҷаҳон**» нашрияи фарҳангӣ ва тижоратӣ буда, аз ҷониби Анҷумани фарҳанги бостон (муассис Парвона Ҷамшедӣ) ба сифати моҳвора аз моҳи январ то моҳи августи соли 1997 дар матбааи аввалини шаҳри Душанбе якҷанд шумора нашр гардидааст. Дар ин нашрия, асосан, мавзӯҳои фарҳангӣ, сафарҳои Оғохонӣ 4 ба Бадахшон ва кумаку дастгириҳои ӯ инъикос гардидааст.

«**Ҷатри симин**» паёмномаи иттилоотӣ-таҳлилӣ мебошад, ки аз моҳи март соли 1998 тақрибан то аввали соли 2004 бо дастгирии Хазиначи Евразия бо маблағгузорию Оҷонсӣ оид ба Тараққиёти Байналмилалӣ Иёлоти Мутаҳидаи Амрико (И8АГО) мохе ду маротиба нашр гардидааст.

Чоп ва паҳши «Ҷатри симин» ба дӯши директори барнома Курбониддин Аламшоев буд. Ӯ нашрияро бо теъдоди 500 нусха ва формати А4, 10-12 саҳифа ба забони тоҷикӣ ва русӣ нашр намуда, дар байни мактабҳои вилоят, Донишгоҳи давлатии шаҳри Хоруғ ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба таври ройгон тақсим менамуд. Нашрия дар саҳифаҳои худ муҳимтарин ахбори иқтисодӣ ва иҷтимоиро дарҷ намуда, ба ин васила дар пурра гардонидани фазои иттилооти минтақа саҳм мегузошт.

«**Меҳри дунё**» замимаи ҳафтаномаи «Оилаи Суғдиён» буда, аз 1-уми августи соли 2009 дар шаҳри Хучанди вилояти Суғд бо формати А3 дар ҳаҷми 8 саҳифа чоп мешавад. Ҳафтанома бо сифати баланд нашр гардида, ахбори расмӣ, илмӣ, фарҳангӣ ва ҳаёти иқтисодии бадахшониёнро бо забони тоҷикӣ дастраси хонандагон мегардонад. Сардабири ҳафтанома Манучеҳр Мирсаидов кӯшиш менамояд, ки ҳарчи бештар зиндагиномаи оилаҳои намунавӣ ва ҳаёти соҳибқорони бадахшониро тачассум намояд.

«**Боми Ҷаҳон**» аввалин нашрияи хусусӣ дар ноҳияи Рӯшон, ки бо ташаббус ва дастгириҳои Иттиҳодияи ҷамъиятии «**Ҷамроз**» 25-уми июни соли 2006 ба сифати рӯзномаи иттилоотӣ, таҳлилӣ ва фарҳангӣ таъсис ёфтааст. Рӯзнома бо теъдоди 500 нусха моҳе як маротиба рӯйдодҳои илмӣ, фарҳангӣ ва адабиро аз ҳаёти сокинони ноҳияи Рӯшон бо забони тоҷикӣ ва русӣ чоп мекард. Он дар нашриёти «**Нодир**» бо формати А3 дар 8 саҳифа нашр мегардид. Сармуҳаррираш Нилуфари Мамадалӣ буд.

Тавре муаллифи «Таърихи Рӯшон» навиштааст: «**Боми Ҷаҳон**» дар тӯли фаъолият тавонист, ки масъалаҳои мубрами рӯзи қаламрави Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, таърихи диёр, фарҳанги бойи ниёгон, фарзонафарзандони Рӯшон, ҳаёти муҳочирону ҳамватанони дар хоричи кишвар, масъалаҳои ҳуқуқи инсон ва ғайраро ба таври ошкоро дар саҳифаҳои худ ҷой диҳад» [2, с.181].

«**Помир**» ҳафтаномаи ҷамъиятӣ-иттилоотӣ буда, бо ташаббуси Оҷонсии иттилоотии «Помир-Медиа» аз 11 март то 25 августи соли 2010 зиёда аз 25 шумора нашр гардидааст. Ҳафтаномаи мазкур маълумоти расмӣ, илмию фарҳангӣ, фалсафию таърихӣ ва навоариҳои дигари рӯзро бо забони тоҷикӣ ва русӣ манзури хонандагон мегардонд. Дар шумораҳои он дурдонаҳои маънавии халқ, аз қабилҳои «Азизхон, Нисо ва Кабудшоҳ»-и Лутфишои Додо, «Маҳрам Балво»-и Парвона Ҷамшед, «Аз Мавлоно Ёри Ванҷи то Барис Расо»-и Комил Бекзода ва ғайраҳо нашр шудаанд. Мухаррири ҳафтанома Курбониддин Аламшоев буд.

«**Анис**» - нахустин моҳвораи бачагона ва нашрияи Бунёди хайрияи Кӯдаконаи «Эҳё» буда, аз моҳи март соли 1999 дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст. Дар ҳаҷми сол нашрия 9 шумора ба таъби расида, баъдан ба сабаби мушкилии иқтисодӣ дар охири соли 1999 фаъолият қатъ гардид.

Ин рӯзнома маротибаи дуюм бо дастгирии иқтисодии «Агентии ИМА доир ба дастгирии инкишофи байналмилалӣ Осиеи Марказӣ» (ЮСАИД) ва Шӯрои байналхалқии илмӣ - тадқиқотии ИМА (АЙРЕКС) аз моҳи июни соли 2004 ба фаъолият оғоз намуда, бо формати А 3 дар ҳаҷми 4 саҳифа ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ бо теъдоди 1000 нусха нашр гардида, ба таври ройгон ба боғчаю мактаб ва китобхонаҳои шаҳри Хоруғ тақсим мешуд.

«**Мадина**» нашрияи иқтисодию фарҳангӣ ва иҷтимоии созмони ғайридавлатии занони ташаббусқори вилоят буда, аз моҳи январи соли 2002 ба фаъолият сар кард. Моҳномаи «Мадина» ба мавзӯҳои рӯзмарраи ҳаёти бонувону наврасон даст зада, ба забони тоҷикӣ ва русӣ нашр мегардид.

«**Импульс**» - нашрияи Маркази дастгирии ҷомеаи шаҳрвандии «Қалам» ВМКБ, ки аз моҳи феввали соли 2004 дар шакли варақаи

иттилоотӣ ва аз 1 феввали соли 2005 дар шакли рӯзнома бо андозаи А3 ба забони тоҷикӣ ва русӣ нашр мегардад. Рӯзнома бо дастгирии моддӣ ва техникӣ Фонди раёсати дар Тоҷикистон будаи ОБСЕ ба таъб мерасад.

Нашрияҳои соҳавӣ ва бисёртиража. Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон барои рушди матбуот дар кишвар заминаҳои иҷтимоиву ҳуқуқиро фароҳам овард. Дар фазои иттилоотии кишвар типҳои гуногуни нашрияҳои даврӣ зухур карда, шакл гирифтанд. Дар баробари ин соҳаҳо ва муассисаҳои гуногун нашрияҳои худро таъсис доданд. Дар ин самт соҳаи маориф ва муассисаҳои тобеи он пешсаф буда, мавқеи хос доранд. Ба ин манзур дар муассисаҳои таълимии ВМКБ низ нашрияҳои даврӣ таъсис дода шуданд.

Аввалин нашрияи марбут ба ин тип маҷаллаи «**Паёми Донишгоҳи Хоруғ**» нашрияи илмӣи Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев мебошад, ки аз 5 апрели соли 1994 чоп мешавад. Ин маҷалла аз ду бахш: гуманитарӣ ва илмҳои табиӣ иборат буда, маҳсули тадқиқоти олимони донишгоҳ, тадқиқотҳои илмӣ бахши Помири Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маводи гуногуни олимони хориҷи кишварро марбут ба Бадахшон нашр мекунад.

Нашрияи дигари Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев рӯзномаи «**Фурӯғи маърифат**» мебошад, ки аз моҳи сентябри соли 2007 бо андозаи А3 дар ҳаҷми 4 саҳифа ба таъб мерасад. Дар он паёму табриқоти маъмурияти донишгоҳ, ахбори расмӣ, пажӯҳишҳои оммавии омӯзгорон, нигоштаҳои шогирдонаи донишҷӯён инъикос мегардад. Аз оғози таъсиси рӯзнома то моҳи июни соли 2011 Шоири Халқии Тоҷикистон Хушқадам Курбонмамадов (Ширин Бунёд) сармуҳаррири рӯзнома будааст.

Нашрияи дигар «**Роҳнамои омӯзгор**» аст, ки ба сифати нашрияи Донишкадаи тақмили маълумоти касбии ба номи Тутишо Назаршоев аз 1 сентябри соли 1997 дар шакли варақаи иттилоотӣ-методӣ бо номи «Роҳнамо» ва баъдан «Мӯнис» моҳе як маротиба ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ ва андозаи А4 нашр мешавад. Он аз моҳи апрели соли 2008 «Роҳнамои омӯзгор» ном гирифта, бо кӯмаки Фонди Оғохон ва Бунёди Мадади Ҷамъияти Кушодаи Фонди Сорос дар Тоҷикистон ба таъб мерасад. Ҳадафи асосии ин маҷалла тақмили тахассусии омӯзгорони вилоят, тарғиби таҷрибаи пешқадами омӯзгорӣ мебошад.

Мувофиқи оинномаи донишкада «Роҳнамои омӯзгор» ҳар моҳ дар ҳаҷми 32 саҳифа, бо формати А3 ва аз ҳисоби сарпарастон бо теъдоди 450 нусха чоп гардида, ба идораву муассисаҳои соҳаи маорифи ҷумҳуриявӣ ва бархе аз макотиби минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ва водии Рашт фиристонда мешавад. Шумораҳои боқимонда ба идораву муассисаҳои соҳаи маориф, макотиб, китобхонаи вилоятӣ, Донишгоҳи давлатии Хоруғ, Донишгоҳи Осиеӣ Марказӣ ва дигар сохторҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳои вилоят дастрас мегардад. Сармуҳаррирони онро Шамсиддин Орумбеков, Афзалшо Шохнаврӯзов ва Шохзодаи Саидиброҳим ба дӯш доштанд.

«**Чароғи ҳидоят**» - моҳномаи иттилоотӣ - таълимӣи Донишгоҳи Осиеӣ Марказӣ буда, аз моҳи апрели соли 2004 то моҳи августи соли 2005 бо дастгирии Факултаи омӯзиши давомдори Донишгоҳи Осиеӣ

Марказӣ ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ бо формати А 4 нашр гардидааст. Мухаррираш Ҳоким Зулфиқоров буд.

Ин нашрияҳо дар маҷмӯъ дар пешбурди ҳаёти сиёсӣ иқтисодӣ, фарҳангӣ ва илму маорифи минтақа ва ҳамзамон кишвар нақши босазо гузоштаанд. Рӯзномаҳои маҳаллӣ дар тӯли фаъолияти худ баҳри ободии диёр ва ҳаёти осоиштаи мардум, тарғиби ваҳдат ва дастовардҳои замони истиқлолият хизмати босазо карданд.

Имрӯз дар матбуоти Бадахшон гурӯҳи калони рӯзноманигорони хушсалиқа машғули фаъолиятанд, ки бо маҳорати баланди касбӣ, ҷаҳонбинии васеъ ва огоҳ аз меъёрҳои қонунгузори кишвар баҳри мустақкам кардани пояҳои соҳибистиклолӣ, истеҳсоми ваҳдати миллӣ ва огоҳии мардум аз воқеияти сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ рисолати хешро софдилона иҷро мекунанд. Онҳо анъанаҳои неки рӯзноманигорони наслҳои гузаштаре идома дода, мактаби хоси худро ба шакл мебардоранд ва дар ин рӯҳия насли нави рӯзноманигоронро тарбия мекунанд.

Сарвари давлат дар суҳанронии худ ба шарафи Рӯзи матбуоти миллӣ дар бобати нақши матбуот ва хизмати софдилонаи ВАО-и кишвар ин нуктаро назди аҳли қалам бо ифтихор баён намуда буданд: «Матбуоти тоҷик, сарфи назар аз шакли моликият, дар даврони истиқлол тадричан рушду такомул ёфта имрӯз ба Тоҷикистон ва мардуми он софдилона ва содиқона хизмат менамояд.

Дар замони соҳибистиклолӣ дар мамлақати мо барои пешрафт ва фаъолияти озодонаи воситаҳои ахбори омма тамоми заминаҳои ҳуқуқӣ фароҳам оварда шуданд ва пайваста такмил дода мешаванд» [1, с.11].

Фароҳам шудани заминаҳои ҳуқуқӣ ва техникӣ иқтисодӣ ба пешрафти қори матбуоти даврии Бадахшон низ таъсир расонд. Имрӯз бо вучуди мушкilotи моддиву техникӣ тамоми нашрияҳои даврии ин минтақаи дурдаст чоп мешаванд ва дастраси хонандагон мегарданд. Матбуоти даврии ин минтақа дар қатори матбуоти даврии умумичумхуриявӣ дар инъикоси дастури супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, татбиқи сиёсати ҳукумати Тоҷикистон, раванди ободкорӣҳои кишвар, иҷрои қарору дастуроти мақомоти ҳокимиятҳои маҳаллӣ ва ба ин васила қавӣ намудани иртиботи мардум бо ҳукуматҳо ва баланд бардоштани маърифати сокинон нақш мегузоранд.

Адабиёт

1. Суҳанронии Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба 100-солагии матбуоти тоҷик // Ҷашни фархундаи матбуоти тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 2012. – С.3–20.
2. Бахтиёрӣ, М. Таърихи Рӯшон. – Душанбе: Илм, 2013.– С.177-181.
3. Масов Р., Пирумшоев, Ҳ. Файзи истиқлол дар Боми Ҷаҳон / Ҳ. Пирумшоев, Р. Масов. – Душанбе: Дониш, 2011. – 412 с.
4. Муродов, М. Б. Истиқлолият ва рушди матбуоти даврӣ / М.Б. Муродов.– Душанбе: Аржанг, 2017. – 220 с.
5. Муродов, М., Қутбиддинов, А., Ҷумъаев, М., Исоев, Қ. Матбуоти маҳаллии Тоҷикистон / М. Муродов ва диг. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 200 с.

6. Шерғозиев, М. Аз таърихи матбуот дар Бадахшон / М. Шерғозиев // Бадахшони советӣ. – 1961. – 31 август.

Муродов М.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ ГОРНО БАДАХШАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ ОБЛАСТИ

Местная печать как неотделяемая часть периодической печати имеет общие и отличительные черты. Возникновение периодической печати в Таджикистане в основном относится к первой половине 30-гг. прошлого века. В Горно Бадахшанской автономной области первая областная газета начала издаваться в 1931 году под названием «Бадахшони Сурх» («Красный Бадахшан»). Газета стала предпосылкой появления других районных газет в ГБАО.

В данной статье рассматривается краткая история периодической печати ГБАО. Местные газеты в Бадахшанской области развивались неоднозначно. Газеты «Бадахшан», «Ватан», «Маърифати Шугнон» ва «Сарыкол» в период своего существования только изменили название, а газеты «Паёми Ванч», «Пайгоми Рушон», «Зиндаги» ва «Шохдара» в связи с объединением районов на некоторое время прекратили свою деятельность.

Самой молодой официальной газетой области периода независимости Таджикистана была газета «Оинаи зиндаги», которая начала издаваться с 25 июня 1999 года.

В первые годы независимости республики в Бадахшане также издавались несколько общественных и частных газет, в том числе «Фарханги Бадахшон», «Боми Чахон», «Мадина», «Мехри дунё», «Помир» и др.. К сожалению выпуск этих газет продолжался недолго, от шести месяцев («Боми Чахон») до 6-и лет («Чатри симин»). Периодические издания ГБАО несмотря на различные трудности в целом выполняют свои функции и играют важную роль в освещении общественной и культурной жизни региона.

Ключевые слова: периодическая печать, газета, история печати, анализ, рассмотрение, местное издание, деятельность, роль, редакция газеты.

Murodov M.

HISTORICAL EXCURSUS IN THE HISTORY OF PERIODICAL PRESS OF THE BADAKHSAN AUTONOMOUS REGION

The local press as a part of periodical press has its distinctive features. The establishment of this type of press in Tajikistan mainly appeared in the first half of the 1930's. In particular, in Mountainous Badakhshan region the first regional newspaper titled «Badakhshani Surkh» («Red Badakhshan») was published in 1931. This newspaper was a basis for the emergence of other regional press. This article discusses the brief history of the periodical press in Mountainous Badakhshan region of Tajikistan.

Local newspapers in the Badakhshan region developed in a spiral way. As newspaper «Badakhshan», «Vatan», «Ma'rifati Shugnon» and «Sarikol» in the period of their existence, only changed the name, but the newspapers «Payomi Vanj», «Payomi Rushon», «Zindagi» and «Sokhdara» due to reunion of the districts for some time ceased their activities.

The newest official newspaper in this region is the «Oinai zindagi» as a publication of the People's deputies and the government of the Khorog city, which publishes since June 25, 1999.

In the first years of independence, several public and private newspapers were published in Badakhshan, including «Farhangi Badakhshon», «Bomi Jahan», «Madina», «Mehri dunya», «Pamir» and etc. Unfortunately, the release of these newspapers did not last long, out of six months («Bomi Jahon») to 6 years («Chatri simin»). In spite of this situation local newspapers play an important role in the reflection of social and cultural life and growing levels of culture of population of the region.

Keywords: Badakhshan, periodicals, newspaper, creation, reflection, analysis, review, local publication, activity, role, setting.

ТДУ 002+9Точик+002.702.36+07+001.2

Чумъаев М.

**АЗ «КОЛХОЗЧӢ» ТО «ПАӢМИ ИСТАРАВШАН»
(Чанд андеша перомунӣ наириӣ «ПаӢми Истаравшан»-и шаҳри
Истаравшан)**

Дар мақола доир ба наириӣ «ПаӢми Истаравшан»-и шаҳри Истаравшан ва роҳи тайкардаи он сухан меравад. Муаллифи мақола дар истинод ба асарҳои муҳаққиқони соҳаи журналистикаи тоҷик солҳои 30-юми асри ХХ-ро давраи пайдоиши матбуоти маҳаллии тоҷик номида, таъкид меорад, ки маҳз дар ҳамин давра бисёр шаҳру навоҳӣ ва вилоятҳои ҷумҳурии соҳиби наириҳои худ гардиданд ва пайдоиши наириӣ «ПаӢми Истаравшан» низ ба ҳамин давра рост меояд. Сабабу омилҳои пайдоиши наириҳои маҳаллӣ, аз ҷумла «ПаӢми Истаравшан» зикр гардида, дар бораи ин наириӣ маълумотномаи таърихӣ пешниҳод шудааст. Мавриди зикр аст, ки то таъсиси рӯзнома дар Истаравшан шаҳрҳои Хучанд, Конибодом, Исфара соҳиби наириҳои худ гардида, таҷрибаи беитар аз дусола доштанд. Азбаски Истаравшан яке аз шаҳрҳои мутамаддини Осӣи Миёна ба ҳисоб мерафт, барои таъсиси рӯзнома дар ин ҷо шароити имконият мавҷуд буд. Мо дар бораи таърихи ташаккули наириӣ ва марҳилаҳои инкишофи он ба таври мухтасар маълумот дода, ба натиҷае расидем, ки солҳои 70-уму 80-уми асри ХХ давраи авҷи тараққиёти наириӣ мебошад. Дар ин давра чопи рӯзнома дар як ҳафта се маротиба сурат гирифта, адади наири он ба зиёда аз 11000 нусха расидааст. Зимни таҳлили масъала, на танҳо ба фаъолияти сармуҳаррирони наириӣ ва нақши онҳо дар пешбурди кори он, балки тавассути таҳлили маълумоти аз пурсиши сотсиологӣ бо ҳайати кормандони эҷодии рӯзнома ҳосилшуда ба ҳолати имрӯзаи наириӣ низ эътибор дода шуд. Дар ин замина таъкид бояд кард, ки кормандони наириӣ ба хотири эҳтироми шахсияти муассис ба саволҳои пурсишнома ниҳоят эҳтиёткорона ва ба таври умумӣ посух додаанд. Имрӯз наириӣ ба дастгирии молиявии Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшан ва соҳибкорони шаҳр ниёз дорад. Таҳқиқ нишон дод, ки бо

вучуди душвориву мушкилот нашрия дар давраҳои гуногун ба рӯҳия давру замон ва талаботи айём мвофиқ гардида, ҳамеша ҳамқадами давру замон будааст.

Калидвожа: *муҳаққиқ, таърих, таъсис, матбуот, матбуоти маҳаллӣ, марҳила, имконият, нашрия, чома, маълумот, ҳаёт, сохти нав, шахр, ноҳия.*

Оғози матлаб

Муҳаққиқон таърихи матбуоти даврии тоҷикро ба се марҳила – давраи пеш аз инқилоб, даврони шӯравӣ ва замони истиқлолият ҷудо кардаанд [6, с. 34]. Ба таври мухтасар марҳилаи аввалро замони пайдоиши матбуоти тоҷикӣ дар Осиёи Миёна, марҳилаи дуюмро давраи таъсис, рушду такомули матбуоти даврӣ дар қаламрави феълӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва марҳилаи сеюмро замони соҳиб шудани матбуоти даврӣ ба вижагиҳои нави миллӣ номидан мумкин аст [15, с. 5 – 6]. Албатта, ҳар як марҳилаи ташаккули матбуоти даврии тоҷик боз ба марҳилаҳои хурд тақсим мешавад, дар ин бора низ назарияпардозони журналистика даҳлат намуда, вижагиҳои ҳар давраро номбар кардаанд [14]. Махсусан, солҳои 30-юми асри ХХ-ро метавон давраи пайдоиши матбуоти маҳаллии тоҷик номид. Маҳз дар ҳамина давра бисёр шахру навоҳӣ ва вилоятҳои ҷумҳурӣ соҳиби нашрияҳои худ гардиданд [1, с. 47; 2, с. 13].

Муҳаққиқони таърихи матбуот пайдоиши нахустин нашрияҳои даврии маҳаллиро дар Шимоли Тоҷикистон арзёбӣ намудаанд, ки ин ба чанд омил вобаста мебошад. Аввалан, дар Шимоли Тоҷикистон барои таъсиси рӯзномаҳои маҳаллӣ назар ба дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ шароити моддию техникӣ беҳтар ва имконоти мусоидтар мавҷуд буд. Сониян, шахрҳое, ки дар ин минтақа вучуд доштанд, ҳанӯз дар нимаи дуюми асри XIX аз тарафи Россияи подшоҳӣ истило гардида буданд. Дар ин шахрҳо дар баробари корхонаҳои саноатӣ мактабҳои маҳаллии русӣ ташкил карда шуда буд ва шубҳае нест, ки таълимгирандагони ин мактабҳо бо рӯзномаҳое, ки бо ҳар роҳ аз қаламрави Россия ворид мегардиданд, шинос буданд. Қисми зиёди таълимгирандагони ин мактабҳо матбуотро унсури пешқадами чома ҳисобида, дар дил орзуи бо рӯзномаҳо ҳамкорӣ кардан доштанд. Ин гуна шахсон баъдан дар ташкили нашрияҳои даврии маҳаллӣ саҳми арзанда гузоштанд. Солисан, силсилақарорҳои Кумитаи марказии Ҳизби коммунист (болшевикӣ)-и Тоҷикистон «Дар бораи кори газетаҳои районҳои кишлоқӣ ва матбуоти поёнӣ», аз 18 январи соли 1931; «Дар бораи беҳтар намудани газетаҳои районӣ», аз 21 апрели соли 1931; «Дар бораи чораҳои ташкили газетаҳои районӣ», аз 7 апрели соли 1932 ба ташкили аввалин нашрияҳои маҳаллӣ дар шимоли ҷумҳурӣ тақони тоза бахшид [ниг.: 2, с. 13; 1, с. 47]. Аз қаламрави ин минтақа гузаштани роҳи оҳан ва иртиботи беҳтар доштани он бо калонтарин шахрҳои Осиёи Миёна низ омилҳои дигари пайдоиши матбуоти маҳаллӣ дар қаламрави феълӣ вилояти Суғд мебошад. Ба ақидаи муҳаққиқ Замира Сатторова дар маҷмӯъ аз солҳои 30-юм то солҳои 50-уми асри ХХ дар Шимоли Тоҷикистон 16 нашрияи даврии вилоятӣ, шахрӣ ва ноҳиявӣ ба таъбиқ мерасид, ки дар инъикоси тамоми ҷанбаҳои ҳаёти иҷтимоии мардум ва проблемаҳои мухталиф саҳми арзанда мегузоштанд [14, с. 12]. «Паёми Истаравшан» низ аз ҷумлаи

нашрияҳои маҳаллие мебошад, ки аввали солҳои сиёми асри гузашта таъсис дода шуд.

Маълумотномаи таърихӣ ва заминаҳои пайдоиши нашрия

Истаравшан яке аз шаҳрҳои қадимаи Осиёи Марказ ба ҳисоб меравад, ки таърихи беш аз 2500-сола дорад. Дар сарчашмаҳои таърихӣ ин шаҳр бо номҳои Курушкада ё Киропол ёд мешавад. Мувофиқи маълумотҳо он дар асри VI-и пеш аз мелод ба шарафи шоҳи давлати Ҳахоманишиҳо, муаллифи аввалин «Эълумияи ҳуқуқи инсон» Куруши Кабир (Великий Кир) бунёд гардидааст [4]. Баъдтар ин шаҳр Уструшана ё Истаравшан ном гирифта, дар замони салтанати темуриҳо (дар асри XV), Ёротеппа номида мешавад [3].

Моҳи октябри соли 1866 шаҳри Истаравшан аз тарафи қушунҳои Россияи подшоҳӣ истило ва соли 1887 ба вилояти Самарқанд ҳамроҳ карда шуд. Аз замони қадим дар шаҳри Истаравшан хунармандӣ ва тичорат тараққӣ карда буд. Пас аз истилои Россияи подшоҳӣ дар ин ҷо корхонаҳои саноатӣ низ бунёд гардиданд. Аз ҷумла, соли 1882 дар ин шаҳр аз тарафи яке аз сарватмандони маҳаллӣ корхонаи истехсоли хишт ва соли 1885 аз ҷониби Степанов ном сарватманди рус корхонаи шаробпазӣ бунёд карда мешавад. То соли 1871 дар шаҳр 4 мадраса ва 19 мактаб амал мекардааст ва дар онҳо 477 нафар таҳсили илм мекардаанд, ки асосан, фарзандони тоҷирону амалдорони маҳаллӣ ва сарватмандон будаанд. Соли 1875 аз шаҳри Тошканд ба Истаравшан хати телеграф кашида мешавад. Соли 1888 дар мактаби русии маҳаллии шаҳр 17 нафар писарбачагон таҳсил мекардаанд. Баъдтар мактаби занона низ кушода мешавад. Аз соли 1898 дар Истаравшан нуқтаи қабули беморон, дорухона ва беморхонаи хурди ҳарбӣ амал мекард. Мувофиқи баъзе маълумотҳо соли 1908 китобхонаи ҷамъиятӣ низ вучуд доштааст. Умуман, дар охири асри XIX ва ибтидои асри XX бо таъсири қувваҳои пешқадами ҷомеа дар ҳаёти фарҳангиву маданӣ ва тарзи зиндагонии мардуми шаҳр тағйироти ҷидди ба амал омад.

Пас аз ташкили сохти шӯравӣ мактабҳои типӣ нав кушода шуда, беморхонаҳои ҳозиразамон ба хизмати мардум шурӯъ карданд. Аз ҷумла, соли 1919 дар 8 мактаби типӣ нав 315 нафар хонандагон ба таҳсил фаро гирифта шуда буданд. Аввалин мактаби даҳсола соли 1929 таъсис дода шуд. Соли 1920 дар беморхонаи ноҳиявии шаҳр 16 нафар табибону фелдшерҳо ва ходимони санитарӣ фаъолият мекарданд. Моҳи майи соли 1921 аввалин фойтунҳои «Ёрии таъҷилӣ» ба фаъолият шурӯъ намуданд, ки ба беморон дар манзили истиқоматиашон ёрии тиббӣ мерасонданд.

Соли 1929 дар ҳаёти иқисодиву иҷтимоӣ ва сиёсӣ фарҳангии шаҳри Истаравшан басо хотирмон мебошад. Дар ин сол дар шаҳр кинотеатр, истгоҳи барқӣ, меҳмонхона, клуби занона мактабҳои ҳафтсолаю ибтидоӣ ташкил карда шуд. Истгоҳи радиошунавонӣ ва телеграфу телефон ба кор даромад. Дар охири солҳои 20-ум ва аввали солҳои 30-юм дар Истаравшан ва деҳоти тобеи он колхозҳо ташкил карда шуд [3]. Ба иборае дар ин шаҳри қухан сохти нави сотсиалистӣ бомаром ба ҳаёти мардум ворид мегардид. Аммо барои тарғиби сохти нав ва комёбиву мувоффақиятҳои он, барои решакан кардани боқимондаҳои кӯҳнапарастӣ, ҳар чӣ зудтар амалӣ намудани нақшаву ниятҳо дар роҳи бунёди ҷомеаи нав, ҳамчунин барои тарбияи инсонӣ

нав дастгоҳи пуриктидори идеологӣ зарур буд. Бо ҳамин мақсад 1-уми майи соли 1932 дар шаҳри Истаравшан (он замон Ўротеппа) нашрияи маҳаллӣ бо номи «Колхозчӣ» таъсис дода шуд. Албатта, то ин дам 25-уми марти соли 1930 дар шаҳри Хучанд бо номи «Роҳи Колхозчӣ» (фёлан «Ҳақиқати Суғд»), 7-уми ноябри соли 1930 дар ноҳияи Спитамен бо номи «Қизил нишон» («Нишони сурх» – фёлан «Паёми Спитамен»), 26-уми феввали соли 1931 дар шаҳри Конибодом бо номи «Большевики Конибодом» (фёлан «Садои Конибодом») ва 24-уми апрели соли 1932 дар шаҳри Исфара бо номи «Коммунисти Исфара» (фёлан «Насими Исфара») нашрияҳои маҳаллӣ рӯйи чоп омада буданд [5, с. 213-214]. Ба ибораи дигар, то чопи шумораи аввали нашрияи «Колхозчӣ» барои таъсиси нашрияҳои маҳаллӣ таҷрибаи бештар аз дусола мавҷуд буд. Аз тарафи дигар, дар қиёс ба дигар ноҳияҳои дурдасти ҷумҳурӣ он замон дар шаҳри Истаравшан барои таъсиси рӯзнома шароиту имконияти бештар мавҷуд буд, зеро, аз як тараф, ин шаҳр натавонанд дар Тоҷикистон, балки дар тамоми Осиёи Миёна яке аз марказҳои илму фарҳанг ба ҳисоб мерафт дар он ҷо шахсони босаводу таҳсилдида зиёд буданд ва, аз тарафи дигар, ин шаҳр бо дигар марказҳои тамаддуни Осиёи Миёна, аз ҷумла бо Хучанду Тошканд дар иртиботи доимӣ қарор дошт.

Дар шароите, ки сохти нав бунёд мегардиду тарғиби тарзи нави ҳаёт ва коллективонидани хоҷагии деҳот аз масъалаҳои муҳим ба ҳисоб мерафт, «Колхозчӣ» ном гирифтани нашрия ҳам талаботи ҳамон замон буд. Дар рӯзи 1-уми май, ки дар даврони Ҳокимияти Шӯравӣ ҳамчун иди якдилии меҳнаткашонӣ тамоми дунё бо шукӯҳу шахомати хоса таҷлил мегардид, рӯйи чоп омадани нахустшумораи нашрия низ рамзӣ мебошад.

Аз таърихи ташаккули нашрия

«Паёми Истаравшан» нашрияи Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшани вилояти Суғд мебошад. Он аз 1 майи соли 1932 ба таъб мерасад. Дар ибтидои таъсис «Колхозчӣ» ном дошт ва бо қарори Кумитаи Марказии Ҳизби коммунисти Тоҷикистон дар шаҳри Ўротеппа ба таъб мерасид. Соли 1942 «Роҳи сотсиализм» ном гирифт. Азбаски дар он замон дар шаҳри Ўротеппа (фёлан Истаравшан) матбаа вучуд надошт, шумораи аввалини он дар матбааи рӯзномаи «Пролетари Хучанд» ба таъб расид. Баъдтар чопи нашрия дар матбааи ноҳияи Нов (фёлан Спитамен) ба роҳ монда шуд. Соли 1933 дар шаҳри Ўротеппа матбаа ташкил карда шуд ва имкони дар ин матбаа чоп кардани нашрия ба вучуд омад. Аз моҳи июли соли 1962 бо мақсади тарғиби ғояҳои коммунистӣ нашрия ба «Роҳи коммунизм» табдили ном кард ва то моҳи майи соли 1991 бо ҳамин ном нашр мешуд. Аз соли 1962 то соли 1966 ҳамчун нашрияи КМ ПК Тоҷикистон ва Совети вазирони РСФСР Тоҷикистон дар управленияи территориявии истеҳсолии колхозу совхозии Ўротеппа, ноҳияҳои Гонҷӣ, Зафаробод ва собиқ ноҳияҳои Шахристон, Калининобод ба таъб мерасид. Моҳи майи соли 1991 Кумитаи иҷроияи шаҳри Ўротеппа тибқи хоҳиши хонандагонӣ сершумори нашрия дар бораи «Паёми Истаравшан» номгузорӣ шудани нашрия қарор қабул кард ва аз ҳамон дам то имрӯз бо ҳамин ном ба таъб мерасад. Яке аз

собикадортарин нашрияҳои маҳаллӣ дар ҳудуди Тоҷикистони имрӯза ба ҳисоб меравад.

Аз давраи таъсис то имрӯз бо ду забон – тоҷикӣ ва ўзбекӣ нашр мешавад. То солҳои наздик як саҳифаи он (баъзан саҳифаи дуум, баъзан саҳифаи сеум ва баъзан саҳифаи чорум) пурра бо забони ўзбекӣ буд. Айни замон дар нашрия мувофиқи имконият бо забони ўзбекӣ (баъзан ним саҳифа ва баъзан аз он камтар) мавод чоп мешавад.

Аз соли аввали таъсис то ба имрӯз нашрия дар қоғази андозааш А 3 дар ҳаҷми 4 саҳифа чоп мешавад. Давраи авҷи фаъолияти нашрия солҳои 1960-1980 ба ҳисоб меравад. Соли 1978 адади наشري он 11300 нусхари ташкил меод, соли 1982 он қариб 100 нусха қоҳиш ёфта ба 10316 нусха расид. Соли 1990 10022 нусха ба таъб мерасид. Соли 1996 теъдоди он то 2000 нусха кам шуд. Соли 2000-ум 1650 нусхари ташкил меод.

Дар солҳои 70-уму 80-уми асри гузашта нашрия дар як ҳафта се маротиба маъмулан дар рӯзҳои сешанбеу панҷшанбе ва шанбе ба таъб мерасид. Дар соли 1994 бо сабаби мушкилоти мавҷуда наشري он ҳафтае ду маротиба дар рӯзҳои чоршанбеу шанбе ба роҳ монда шудааст.

Мувофиқи маълумоти яке аз собикадорони нашрия Мирзомурад Ҳошимзода, ки зиёда аз 20 сол сарвари хайати эҷодии рӯзномаро ба уҳда доштааст, муҳаррири аввалини он Сайфулло Қурбонӣ (Ваҳдӣ) буд [7]. Баъдан то солҳои 60-уми асри гузашта М. Каримов, Шодӣ Орифов, Фозил Бобочонов, Маҳкам Юлдошев, Нуъмон Ёқубов, Миррофӣ Мирфозилов, Раҳим Солиев дар нашрия муҳаррирӣ намуда дар пешрафту ташаккули он саҳми арзанда гузоштаанд. Аз соли 1962 то соли 1983 Раҳим Ҳайдаров сармуҳаррири нашрияро ба зимма дошт. Баъдан Норбой Рӯзиев, Мирзомурад Ҳошимзода, Неъматӣ Бобочон дар ин вазифа фаъолият намудаанд. Аз 18 майи соли 2015 ин вазифаро Азимов Уктам (Уктами Нурулло) иҷро менамояд.

Дар солҳои аввали таъсис ва ташаккули нашрия журналистон ва эҷодкорони варзида Баҳриддин Азизӣ, Сухайлӣ Чавҳаризода, Ноил Шерзода, Лутфӣ Обидхоҷаев, Сайфулло Қурбонов (бо таҳаллуси Ваҳдӣ), Бақозода (бо таҳаллуси Ахтарӣ), Ҳабибулло Фозилӣ, Бобочон Фозилов, Маҳкам Ёулдошев, Сабур Ашӯров фаъолият намудаанд. Ҳамчунин дар солҳои мудҳиши Ҷанги Бузурги Ватанӣ ва давраи баъдичангии барқарорсозии хоҷагии халқ Солеҳ Аҳрорӣ, София Мираҳмадова, Отаҷон Додоев, Баҳодур Файзулло, Ҳазратқул Баротов, Муллоҷон Гадоев, Ато Акбарӣ, Раҳим Солиев, Исроил Иброҳим, Минҳоч Баҳриддинов, Нуъмон Ёқубов, Исрол Иброҳим, Турдӣ Аминҷонов ҳамчун қаламкашони фаъол мунтазам бо нигоштаҳои худ мардумро ба ҳимояи Ватан, ҳамдилӣ, ваҳдату дӯстӣ ва ба меҳнати созандаву бунёдкорона даъват намудаанд. Дар баробари ин Раҳим Ҳайдаров, Абдуҳафиз Ғафуров, Барот Муродов, Самеъ Собиров, Солеҳбой Худойбердиев, Мухтор Холмуҳаммадов, Норбой Рӯзиев, Неъматӣ Бобочон, Наимҷон Назирӣ, Бақо Шарифов, Субҳон Мухторов, Расул Носиров, Мансур Маъруфов, Нуриддин Ҷамол, Баҳроми Юсуфзод, Сайфулло Маҳкамов ва Қайюм Зиё, Ҳикматуллоҳи Насруллоҳ, Илҳом Юлдошев барин қаламкашони чирадаст барои бою

рангин ва хонданбоб гардидани нашрия дар солҳои гуногун заҳмат кашидаанд.

Сармуҳаррир Уктам Азимов (Уктами Нурулло) ва як нафар корманди эҷодии он – Султон Ҳочибоев узви Иттифоқи журналистони Тоҷикистон буда, барои хизматҳои шоёншон бо нишони сарисинагии «Аълочии матбуоти Тоҷикистон» сарфароз гардонида шудаанд. Инчунин Нуринисо Додочонова бо нишонҳои сарисинагии «Аълочии матбуоти Тоҷикистон» ва «Аълочии фарҳанги Тоҷикистон» қадрдонӣ карда шудааст.

Нашрия имрӯз бо шиори «Халқ сарчашмаи ягонаи ҳокимияти давлатист» ҳафтае як маротиба, бо забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ нашр мешавад. Адади наشري он мувофиқи имконият сол то сол меафзояд. Масалан, дар соли 2014 адади наشري он 2750 нусхара ташкил меод, соли 2015 он ба 3150 нусха расид. Дар соли 2016 нашрия 4150 нусха ба таъб мерасид. Яъне дар давоми се сол адади наشري он аз 400 то 1000 нусха зиёд шудааст, ки дар муқоиса бо теъдоди дигар нашрияҳои шахриву ноҳиявии вилояти Суғд нишондоди баландтарин мебошад. Дар соли 2017 адади наشري «Паёми Истаравшан» камтар шуда 3200 нусхара ташкил меод.

Дар пешбурди кори идораи нашрия 10 нафар корманд, аз ҷумла 4 нафар корманди эҷодӣ ва 6 нафар корманди техникӣ саҳмгузор мебошанд. Нашрия аз 10 октябри соли 2014 таҳти рақами 0050/рз дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст. Саҳифабандӣ ва ороиши наشري дар идораи он анҷом дода мешавад. Дар ҶДММ «Матбуоти Ёротеппа»-и шаҳри Истаравшан чоп мешавад.

Синни миёнаи кормандони имрӯзаи наشري 32-сола аст. Ба ибораи дигар, синни кормандони наشري дар байни дигар наشريҳои маҳаллии ҷумҳурӣ аз ҳама ҷавон мебошад, ки ин худ баёнгари мавҷуд будани шароити хуби корӣ ва ғамхориву тавачҷуҳи Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшан нисбат ба кормандон ба ҳисоб меравад.

Суроғаи наشري: шаҳри Истаравшан, кӯчаи Ленин Спитамен, 96.

Email: paymistaravshan@mail.ru

Мухтасар дар бораи давраҳои фаъолияти наشري

Фаъолияти 85-солаи наشري «Паёми Истаравшан»-ро шартан ба 5 давра тақсим кардан мумкин аст:

1. Аз соли 1932 то соли 1941;
2. Аз соли 1941 то соли 1945;
3. Аз соли 1945 то нимаи дуюми солҳои 50-уми асри ХХ;
4. Аз нимаи дуюми солҳои 50-уми асри ХХ то соли 1991;
5. Аз соли 1991 то ба имрӯз.

Азбаски дӯхта (подшивка)-ҳои комили наشري ҳам дар идораи наشري, ҳам дар бойгонии Хонаи китоби Тоҷикистон ва дар Муассисаи давлатии Китобхонаи миллии Тоҷикистон вучуд надорад, дар бораи давраҳои фаъолияти наشري ба таври мушаххас сухан рондан душвор аст, аммо, ба таври умум, давраи аввалро метавон замони таъсису қомат рост кардани наشري ва тарғиби тарзи нави ҳаёт метавон номид. Табиист, ки дар ин давра наشري ба монанди тамоми наشريҳои маҳаллӣ аз кадрҳои эҷодиву техникӣ танқисӣ мекашид. Давраи дуюми фаъолияти наشري дар солҳои Ҷанги Бузурги

Ватанӣ мебошад. Дар ин давра як зумра кормандони он ба фронт сафарбар мегарданд. Фаъолияти нашрия ба таври номунтазам сурат мегирад. Тарғиби ғояҳои ватандӯстӣ ва сафарбар намудани тамоми неру барои таъмини ғалаба ба фашизм Олмон аз хусусиятҳои хоси ин давраи фаъолияти нашрия ба ҳисоб меравад. Дар давраи сеюм дар саҳифаҳои нашрия барқарорсозии хочагии халқ дар замони баъд аз Чанги Бузурги Ватанӣ ва тарғиби ҳаёти ошошта афзалият пайдо менамояд. Давраи чоруми фаъолияти нашрия замони нисбатан дарозро дар бар мегирад. Ин давраи нашъунамои ҳамаҷониба ва авҷи фаъолияти нашрия мебошад, ки чопи нашрия дар як ҳафта то ба се маротиба ба роҳ монда шуда, адади нашри он ба зиёда аз 11000 расид.

Дар бораи давраи панҷуми «Паёми Истаравшан» ҳаминро гуфтан лозим аст, ки бо сабаби душвориҳои солҳои аввали Истиқлолияти давлатӣ нашрия ба мушкилиҳои нав рӯ ба рӯ шуд. Дар ибтидои солҳои 90-уми асри ХХ адади нашри он бештар аз 10000 нусхоро ташкил меод, дар соли 1996 он то ба 2000 нусха поён фаромад. Соли 2000-ум адади нашри рӯзнома аз ин ҳам камтар шуда 1650 нусхоро ташкил дод. Пас аз соли 2000-ум бо бештар гардидани вазъи сиёсӣ иқсоии ҷумҳурӣ фаъолияти нашрияи «Паёми Истаравшан» низ тадричан рӯ ба беҳбудӣ овард. Ҳуруфчиниву саҳифабандӣ, бандубаст ва ороишу дизайни нашрия низ маҳз дар ҳамин давра тавассути техникаи компютери ҳозиразамон ба роҳ монда шуд. Идораи нашрия бо шабакаи байналмиллалии Интернет пайваст ва сифати он нисбатан бештар гардид. Нашрия соҳиби почтаи электронӣ шуд. Аммо афзоиши миқдори он дар даҳсолаи аввали баъди соли 2000-ум низ суст ба назар мерасад. Танҳо соли 2014 адади нашри «Паёми Истаравшан» ба 2750 нусха расид. Дар ду соли минбаъда тамоюли нисбатан бештари афзоиши адади нашрия ба назар мерасад. Дар солҳои 2015 ва 2016 адади нашри он мутаносибан 3150 ва 4150 нусхоро ташкил медиҳад, вале дар соли 2017 боз қариб 1000 нусха кам шуда ба 3200 нусха расидааст. Рақамҳо нишон медиҳанд, ки то ҳанӯз номуназамӣ дар адади нашри «Паёми Истаравшан» ба назар мерасад.

Нақши нашрия дар тарбияи аҳли адаб

«Паёми Истаравшан» яке аз рӯзномаҳои маҳаллии куҳантарин дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, идораи рӯзнома, барои аҳли қалами ин диёр даргоҳи муқаддас ба шумор меравад. Ин рӯзнома дар давоми мавҷудияти худ ба мактаби бузурги тарбияи аҳли қалам табдил ёфтааст. Як зумра адибони маъруф ва, умуман, аҳли қалам фаъолияти худро дар ҳамин даргоҳ оғоз намуда, баъдан дар рушду нумӯи матбуоти миллӣ ва адабиёт саҳми арзанда гузоштаанд. Қобили тазаккур аст, ки чандин нафар аз дастпарварони нашрия то дараҷаи адибони баркамол ташаккул ёфта, узви Иттифоқи нависандагони ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон гардидаанд. Аз ҷумла, адибони шинохта Лутфӣ Обидхоҷаев, Суҳайлӣ Ҷавҳаризода, Баҳриддин Азизӣ, Ноил Шерзода, Баҳодур Файзуллоев, Султон Ҳоҷибоев, Ҷамшед Примов, Мирзомурод Ҳошимзода, қадамҳои нахустини фаъолияти эҷодии худро дар «Паёми Истаравшан» оғоз намуда то ба дараҷаи адибони писандидаи мардум ба камол расидаанд. Ҳамзамон нахустин ҷаҷомаҳои ҳомаи Шоири халқии Тоҷикистон, барандаи Ҷоизаи давлатии ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ Саидали

Маъмур, Корманди шоистаи Тоҷикистон Наимҷон Назирӣ, барандаи Ҷоизаи адабии ба номи Раҳим Ҷалил Неъматӣ Бобоҷон, дорандаи нишони «Сухан» Раъноӣ Зоирдухт маҳз дар рӯзнамаи «Паёми Истаравшан» ба таъб расидаанд.

Аз натиҷаи пурсиши сотсиологӣ

Зимни як сафари хидматӣ тавассути пурсишнома (анкета) дар байни 3 нафар кормандони эҷодии нашрияи «Паёми Истаравшан» ва сармуҳаррири нашрияи пурсиши сотсиологӣ анҷом дода шуд, ки натиҷаи ин пурсиш то андозае вазъи кунунии нашрия ва дурнамои онро муайян менамояд. Пурсишномае, ки барои кормандон омода гардид, аз 13 савол ва пурсишномаи сармуҳаррир аз 14 савол иборат буд, ки муҳимтарин нуктаҳои онро зикр менамоем. Зимни пурсиш маълум гардид, ки сармуҳаррири нашрия таҳсилоти олиӣ иқтисодӣ дорад. Аз байни се нафар кормандони эҷодӣ ду нафарашон соҳиби таҳсилоти олиӣ филологӣ (1 нафар муаллими забон ва адабиёти тоҷик ва 1 нафар муаллими забон ва адабиёти ўзбек) мебошанд. Як нафари дигар таҳсилоти худро филолог-журналист навиштааст.

Ба саволи «Дар иҷрои вазифаи касбӣ ба кӣ таъя мекунад?» сармуҳаррири нашрия посух додааст, ки дар иҷрои вазифа бештар ба масъулиятшиносӣ таъя намуда, барои амалӣ гаштани сиёсати хирадмандонаи пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон кӯшиш ба харҷ медиҳад [9]. Аз ҷавобҳои сармуҳаррири нашрия ба дигар саволҳои пурсишнома чунин хулоса баровардан мумкин аст, ки дар шароити бозори иқисодӣ ба омилҳое, ки манфиатовар мебошанд, таъя мекунад ва нашрияи вобаста ба талаботи замони мавод ба таъб мерасонад. Ба ақидаи ӯ паст гардидани фарҳанги ҷомеа ба таназзули касбияти рӯзноманигор набояд таъсир расонад, зеро рӯзноманигор бояд таблиғгар бошад ва кӯшиш намояд, ки дар ин самт дар байни халқ қорҳои фаҳмондадиҳӣ анҷом диҳад. Рӯзноманигор манфиати тамоми қишрҳои аҳолиро ба эътибор гирифта мавод таъя намояд. Таъкид карда мешавад, ки дар нашрияи «Паёми Истаравшан» зимни ҷопи мавод ба фаъолияти созандаи соҳибкорон ва манфиати шахсоне, ки ба матбуот тавачҷӯх доранд, аҳамият дода мешавад. Ба аҳолии шаҳру деҳоти Истаравшан воқеаву ҳодисаҳои шаҳру вилоят, ҷумҳурӣ ва рӯйдодҳои муҳимтарини олам аз вазифаҳои асосии нашрия арзёбӣ карда мешавад. Ба андешаи сармуҳаррири нашрия хонанда бештар маводеро интизор аст, ки фарогири мавзӯҳои гуногун ва дарди ҷомеа бошанд. Номбурда дар шароити рушди васоити электронии ахбор мавҷуд будани матбуоти маҳаллиро зарур ва бидуни матбуоти даврӣ ё ҷопӣ пешрафти ҷомеаро тасаввур кардан ғайриимкон ҳисобида, дар баробари васоити электронии ахбор нақши матбуотро муҳим медонад. Касбияти кормандони эҷодии баланд арзёбӣ менамояд. Ҳангоми қабули ҷавонон ба қор низ, пеш аз ҳама, ба касбият, масъулият нисбат ба вазифа ва интизоми намунавӣ ба инобат гирифта мешавад. Истифода аз шабакаи Интернет ва почтаи электронӣ ҳамчун омилҳои таъсири технологияи инноватсионӣ ба нашрия доништа мешавад, ки ин ханӯз қофӣ нест, зеро дар шароити кунунӣ бояд нашрия ақаллан нусхаи электронии худро дар Интернет дошта бошад. Аз посухи сармуҳаррири «Паёми Истаравшан» бармеояд, ки барои ҷопи нашрия аз имкониятҳои сармоия иловагӣ истифода бурда мешавад, аммо ӯ чунин имкониятҳоро ном набурдааст.

Омили рушди нашрияҳои маҳаллӣ дар ҷалби бештари мардум ба обуна ва таваҷҷуҳ намудан ба технологияи замонавӣ доништа шудааст. Дар васоити ахбори омма фаъолият кардани журналистони касбӣ муҳим доништа мешавад [9].

Кормандони эҷодии нашрия дар пурсишнома таъкид доштаанд, ки дар иҷрои вазифа ба сиёсати давлат, талаботи давру замон, ба ақлу хирад ва дониши худ, ба суҳанони донишмандони гузашта [10], ба донишу ҷаҳонбинии худ [9], ба донишу масъулияти иҷрои вазифаи бадӯштошта таъя карда, намехоҳанд, боварие, ки дигарон ба онҳо доранд, аз бемасъулиятӣ коста гардад [12]. Онҳо ба ҳақиқат таъя кардан, хизмат ба халқу Ватан [10], ба таърифу тавсифи барзиёд роҳ надодан, ба эҳсосот дода нашудан, дар асоси фақу рақамҳо омода кардани мавод, танқиди камбудихо бо пешниҳоди созанда [11], боинтизому масъулиятнок будан ва иҷрои дастуру супоришҳои Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшанро [12] усули кори худ доништаанд.

Фаъолияти эҷодии кормандони нашрия дар заминаи пайваста омӯхтан [10] ва дар таъя ба манбаъҳои дақиқ [12] ба роҳ монда шудааст. Онҳо дар навиштаҳои хуб бештар ба мавзӯҳои сиёсиву иҷтимоӣ ва идеологӣ [11], инчунин ба дигар мавзӯҳои рӯзмарра таваҷҷуҳ зоҳир намуда, дар бораи шахсҳои маҳбӯб, кирдору рафтори писандида низ мавод омода менамоянд [12] ва дар ин самт ба мушоҳидаҳои шахсӣ ва таҳлили фақу рақамҳои бадастомада [11], ошкор намудани камбудихо таъя менамоянд. Кӯшиш мекунанд, ки фақу рақамҳо аз манбаъҳои муътамад ба даст оварда шаванд. Ба андешаи кормандони эҷодии «Паёми Истаравшан» хонанда аз нашрия бештар ба «дарди дили худ даво меҷӯяд», аз ин рӯ навиштаҳо бояд бештар ба мавзӯоти доғи рӯз бахшида шаванд ва дар онҳо ҳақиқат инъикос ёбад [10]. Хонандаи имрӯза бештар ахбори фавриву кӯтохро мутолиа менамояд, ба хондани маводи ҳаҷман қалон ҳавсала надорад, аз суҳанони расмиву обшуста дилгир шудааст [11]. Ё аз саҳифаҳои нашрия ҳақиқатро меҷӯяд ва ба саволҳои хеш посух мехоҳад [12].

Шароити эҷод дар ҷойи қор аз тарафи корманони эҷодии нашрия хуб арзёбӣ гардидааст. Онҳо дар пурсишнома таъкид намудаанд, ки барои эҷод ҳамаи шароит муҳайё [11] ва фазои мусоиди қорӣ мавҷуд аст, ҳар як корманд бо мизу қурсӣ ва компютер таъмин мебошад, дастрасӣ ба Интернет вучуд дорад. Матбуоти ҷумҳуриявӣ вилоятӣ саривақт дастрас қарда мешавад [12]. Таъкид қарда мешавад, ки ҳарчанд ҳавасмандкунӣ дар шакли ҳаққи қалам ва муқофотпулӣ ба роҳ монда шудааст, вале миқдори ҳаққи қалам на ба андозаи заҳмати эҷодии кормандон мебошад [11]. Аз саривақт пардохт гардидани музди меҳнат ихзори қаноатмандӣ қарда мешавад, аммо аз рӯи қадом сифатҳо пардохта гардидани он дар пурсишномаҳо зикр нашудааст [10; 11; 12].

Дар бораи истифода бурдан аз омилҳои инноватсионӣ, аз ҷумла истифода аз Интернет таъкид қарда шудааст, ки, азбаски тобеи Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшан мебошад, кормандон дар фаъолияти худ бештар аз сомонаҳои расмии кишвар истифода мебаранд [11]. Кормандони идораи нашрияи «Паёми Истаравшан» хондан, таҷриба андӯхтан, меҳнат қардан [10], мутолиаи матбуоти даврӣ [11], адабиёти бадеӣ, илмӣ, илмию оммавӣ ва хондани адабиёти дастуриро [12] сарчашмаи омӯзиши худ арзёбӣ намуда, дар ин самт мулоқот бо намояндагони касбу қори гуногунро низ муҳим

хисобидаанд. Ба ақидаи онҳо дар нашрия бештар ба мавзӯҳои кишоварзӣ, саноат, сохтмон, ободонӣ, истифодаи сарфакоронаи об, тарбияи ҷавонон, пешрафти фарҳангу маънавиёт [10], ободкориву созандагӣ, тарғиби тарзи ҳаёти солим [12] афзалият дода шуда, барои мубориза бурдан бар зидди зухуроти номатлуби ҷомеа мавод ҷоп карда мешавад [10], ки ин ҳама аз сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бармеояд [11].

Кормандони эҷодии «Паёми Истаравшан» аз шаклу мазмуни нашрияҳои маҳаллӣ қаноатманд нестанд. Онҳо бар он ақида мебошанд, ки шаклу мазмуни рӯзномаҳои маҳаллӣ ба талаботи замони ҷавобгӯ нест, баъзе нашрияҳои маҳаллӣ ҳанӯз аз қолаби замони шӯравӣ берун нарафтаанд. Онҳо ахборро ба хонанда саривақт дастрас карда наметавонанд, ки дар натиҷа хабар аҳамияти иттилоотиашро гум мекунад [11]. Ба талаботи хонандаи имрӯза ҷавобгӯ будани шаклу мазмуни матбуоти маҳаллӣ, дардҳои ҷомеаро инъикос намудани он ва маводи ҷолибу хонданбоб пешниҳод намудан ба хонанда таъкид карда мешавад [12]. Ба ақидаи эшон шаклу мазмуни нашрияҳои маҳаллӣ бояд такмил дода шавад, проблемаҳо тарзе бояд инъикос карда шаванд, ки хонанда ҳар шумораи нашрияи маҳаллиро бесаброна интизор шавад [10].

Ба мардум, махсусан ба ҷавонон омӯзонидани фарҳанги рӯзномаҳои маҳаллӣ, бо сифати баланду бо мазмуни таъсирбахш ҷоп кардани нашрияҳо [10], дастгирии молиявӣ, дар идораи нашрияҳои маҳаллӣ ба кор ҷалб намудани кадрҳои баландихтисоси соҳаи журналистика ва сарсупурдагони ин касб, фароҳам овардани шароити хуби корӣ ба кормандони эҷодиву техникаи нашрияҳои маҳаллӣ, иртиботи қавӣ бо матбуоти ҷумҳуриявӣ ва вилоятӣ ва нашрияҳои шаҳру ноҳияҳои дигар [12] аз ҷумлаи пешниҳодҳои мебошанд, ки инкишофи минбаъдаи нашрияҳои маҳаллиро таъмин менамоянд. Дар ин замина дар як ҳафта на як, балки ду-се маротиба ба роҳ мондаи ҷопи нашрияҳои маҳаллӣ, дуруст ба роҳ мондани технологияи дастрас намудани иттилои тоза, даст кашидан аз навиштани маводи қолабӣ, риояи талаботи жанрҳои журналистика ва таҷдиди фаъолияти хизматрасонии почта ба мақсад мувофиқ арзёбӣ карда мешавад [11].

Аз натиҷаи пурсиши сотсиологӣ аён аст, ки сармуҳаррир ва кормандони нашрия ба хотири эҳтироми шахсияти муассис ба саволҳои пурсишнома ниҳоят эҳтиёткорона посух додаанд. Ҷавоб ба саволҳои дар бисёр ҳолатҳо мушаххас нестанд дар посухҳо бештар суҳанҳои умумӣ ба назар мерасад. Ҳол он ки муассиси нашрия Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшан мебошаду нашрия асосан тарғибгари сиёсати ҳокимияти маҳаллӣ дар байни мардуми шаҳру деҳоти Истаравшан ба ҳисоб меравад. Ба ибораи дигар, нашрия як навъ миёнраве аст дар байни Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшан ва мардуми шаҳру деҳоти он. Аз ин рӯ дастгирии молиявӣ ва нашрия, пеш аз ҳама, вазифаи Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшан мебошад.

Ба ҷойи охиросухан

Аз назари иҷмолӣ ба фаъолияти беш аз 80-солаи нашрияи «Паёми Истаравшан» метавон хулоса кард, ки роҳи тайкардаи ин нашрия пурмоненаву пурпечуб будааст. Бо ин вучуд дар давраҳои гуногуни мавҷудияти худ нашрия, вобаста ба ҳар давраи замони талаботи айём

чавобгӯ будааст. Ба ин маънӣ, гуфтан мумкин аст, ки нашрия ҳамеша ҳамқадами давру замон мебошад. Кормандони эҷодиву техникий он дар ҳар давру замон кӯшиш ба харҷ додаанд, ки вобаста ба имконият талаботи хонандагони сершумори худро қонеъ гардонанд. Проблемаву мушкилоти дар ҳаёти мардум мавҷудбударо инъикос намуда, роҳи ҳалли онҳоро нишон диҳанд ё дар ҳалли онҳо мусоидат намоянд ва дар таъмини некуаҳволии зиндагии сокинони шаҳру деҳоти Истаравшан ҳиссагузор бошанд. Аз ин ҷиҳат онро оинаи рӯзгори мардуми шаҳру ноҳияи Истаравшан номидан мумкин аст.

Азбаски Истаравшан минтақаи сарҳадии ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад, нашрияи «Паёми Истаравшан» барои рӯйдодҳои тозаи дохили ҷумҳуриро саривақт ба мардуми шаҳр ва деҳоти он расондан, ҳамчунин дар таъмини амнияти иттилоотии ҷумҳурӣ низ саҳми арзанда гузошта метавонад. Кормандони эҷодиву техникий нашрия дар ин ҷода бо дарки масъулияти баланд заҳмат кашида, барои дар амал татбиқ намудани намудани сиёсати созандаи давлат ва ҳукумати ҷумҳурӣ, тарғиби ғояҳои ватандӯстӣ вазифаи худро содиқона иҷро менамоянд. Бо боварӣ гуфта метавон, ки, агар Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Истаравшан ва соҳибкорони шаҳр нашрияро дастгирӣ намоянд, фаъолияти он боз ҳам беҳтару хубтар хоҳад гашт. Хушбахтона, ба монанди аксар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ дар шаҳри Истаравшан мушкилоти ҷопи рӯзнома вучуд надорад. ҚДММ «Матбуоти Ёротеппа»-и шаҳри Истаравшан бо таҷҳизоти нисбатан нави ҷопӣ таъмин мебошад ва дар он на танҳо «Паёми Истаравшан», балки нашрияҳои «Зарбдор»-и ноҳияи Зафаробод ва «Чашмаи Шаҳристон»-и ноҳияи Шаҳристон низ ба таъби мерасанд.

Адабиёт

1. Азимов А. Марзи сухан: маҷмӯаи мақолаҳо / А. Азимов. – Душанбе: Дониш, 2008. – 80 с.
2. Маъмурзода Н. Журналистикаи Хатлон: вазъият тамоюлҳо ва дурнамои рушд: маҷмӯаи мақолаҳо / Н. Маъмурзода. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 205 с.
3. Истаравшан [Манбаи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: www.tajikistan.orexca.com.
4. Истаравшан (города Таджикистана) [Манбаи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: www.wikipedia.org.
5. Муродӣ М., Ғоибов С. Аз ташаккул ва инкишофи нашрияҳои даврии водии Зарафшон / М. Муродов, С. Ғоибов // Осор / мурадтиб Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2017. – Ҷ. IV. – С. 206 – 260.
6. Муродов М. Истиқлол ва матбуот // Муродов М. Баъзе масъалаҳои журналистика ва ҳаҷви публицистӣ. – Душанбе: Деваштич, 2005. – С. 34 – 40.
7. Назруллоҳ Ҳ. Тантанаи «9000»-умин шумора / Ҳ. Назруллоҳ // Садои мардум, 2013. – 11 март.
8. Паёмбар: маҷмӯаи мақолаҳо ба муносибати 70-солагии рӯзномаи «Паёми Истаравшан». – Истаравшан, 2003. – 72 с.
9. Пурсишномаи № 1.1 // Бойгонии муаллиф.
10. Пурсишномаи № 1.2 // Бойгонии муаллиф.
11. Пурсишномаи № 1.3 // Бойгонии муаллиф.

12. Пурсишномаи № 1.4 // Бойгонии муаллиф.
13. Раҳоварди қалам: маҷмӯа ба ифтихори 80-солагии «Паёми Истаравшан». – Истаравшан, 2012. – 224 с.
14. Сатторова З. А. Освещение социально-политических вопросов в региональной прессе Таджикистана (на примере газеты «Хакикати Сугд» 1991-2015гг.). Авт. дис. канд. фил. наук / З. А. Сатторова. – Душанбе, 2017. – 24 с.
15. Суханронии Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба 100-солагии матбуоти тоҷик // Ҷашни фархундаи матбуоти тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 2012. – С. 3 – 20.
16. Усмонов И., Давронов Д. Таърихи журналистикаи тоҷик: китоби дарсӣ барои донишҷӯёни факултети журналистика / И. Усмонов, Д. Давронов. – Душанбе, 2008. – 280 с.
17. Ҳасан С. Ҳамнавои зиндагӣ: рисола бахшида ба 70-солагии аз худ кардани заминҳои водии Вахш ва 70-солагии рӯзномаи «Ҳақиқати Чилликӯл» / С. Ҳасан. – Қӯрғонтеппа, 2003. – 44 с.
18. Ҷумъаев М. О. Ҳамқадами Мирзочӯл / М. Ҷумъаев // Паёмномаи фарҳанг. – Душанбе, 2017. – № 2 (38). – С. 32 – 37.
19. Ҷумъаев М. Инъикосгари ҳаёти ноҳия (ба истикболи 50-солагии нашрияти «Зарбдор»-и ноҳияи Зафаробод) / М. Ҷумъаев // Осор / Мураттиб Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2017. – Ҷ. IV. – С. 261 – 280.
20. Ҷумъаев М. О. Аз кӯхистон то ҷӯлистон (чанд андеша перомуни нашрияти «Машғал»-и ноҳияи Мастҷох) / М. Ҷумъаев // Паёмномаи фарҳанг. – Душанбе, 2017. – № 4 (40). – С. 32 – 37.

Джумаев М.

ОТ «КОЛХОЗЧИ» ДО «ПАЁМИ ИСТАРАВШАН»

(Размышления о периодическом издании «Паёми Истаравшан» города Истаравшан)

В статье анализируется история и пути развития периодического издания «Паёми Истаравшан» города Истаравшан. Автор статьи на основе исследования в сфере таджикской журналистики считает, что начало региональной журналистики приходится на 30-ые годы XX века и подчеркивает, что именно в это время многие города и районы стали владельцами своих периодических изданий. Появление «Паёми Истаравшан» тоже приходится именно в это время. В статье обоснованы и перечислены факторы появления газеты «Паёми Истаравшан», приведены исторические факты. До появления «Паёми Истаравшан» уже в Ходжанде, Канибадаме, Исфаре периодическая печать уже существовала более чем два года. Так как Истаравшан был историческим промышленным городом в Средней Азии, не трудно была организовать здесь печать. Исследуя историю развития «Паёми Истаравшан» автор придет к такому мнению, что кульминация развития газеты приходится на 60-70-е годы XX века. В этих периодах газета выпускалась три раза в неделю, тираж составлял более чем 11000 экземпляров. Вовремя анализа вопроса были учтены не только заслуги главных редакторов, а по результатам соцопроса был выявлены и заслуги сотрудников газеты в настоящее время. На основе этого уместно подчеркнуть, что респонденты ответили на вопросах с осторожностью, в целях уважительного отношения к

руководителям района. Сегодня издание нуждается в поддержку местного районного хукумата г. Истаравшан и добровольных предпринимателей. Анализ выявил, что издание могло отразить дух времени и шагнуло рядом с временем.

Ключевые слова: исследователь, история, появление, организация, печать, местная печать, эапы, возможность, общество, возможность, жизнь, информация, город, район.

Jumaev M.

**С "KOLHOZCHI" to "PAYOMI ISTAURASHAN"
(Flushing about the periodical "Paemi Istaravshan" of the city of
Istaravshan)**

The article analyzes the history and development of the periodical "Paemi Istaravshan" of Istaravshan. The author of the article on the basis of research in the field of Tajik journalism believes that the beginning of regional journalism falls on the 30th years of the twentieth century and emphasizes that it was at this time that many cities and districts became owners of their periodicals. The appearance of "Paemi Istaravshan" also falls at this time. The article substantiates and lists the factors of appearance of the newspaper "Paemi Istarsvshan", historical facts are listed. Before the advent of "Paemi Istaravshan" already in Khojend, Kanibadam, Isfara, the periodical press already existed for more than two years. Since Istaravshan was a historical industrial city in Central Asia, it was not difficult to organize a seal here. Investigating the development history of "Paemi Istaravshan", the author will come to this opinion, that the culmination of the development of the newspaper will occur in the 60-70s of the 20th century. In these periods the newspaper was published three times a week, with a circulation of more than 11,000 copies. During the analysis of the issue, not only the merits of the chief editors were taken into account, but according to the results of the poll, the merits of the newspaper's employees were also revealed at the present time. On the basis of this, it is appropriate to emphasize that the respondents responded to the questions with consistency, in order to respect the heads of the district. Today, the publication needs support from the local district hukumat of Istaravshan and voluntary entrepreneurs. The analysis revealed that the production could reflect the spirit of the times and stepped alongside the time.

Keywords: researcher, history, appearance, organization, seal, local seal, eapy, opportunity, society, possible, life, information, city, district.

ТДУ 008точик+011/016+001(092)+398.33

Раҳимӣ Д.

РОҲНАМОИ НАВРӮЗШИНОСӢ*(тақриз ба силсиладастурҳои библиографии «Наврӯз»)*

Чашни Наврӯз ҳарчанд аз даврони қадим марзҳоро убур намуда, ба фарҳанги як қатор кишварҳои минтақа ва берун аз он роҳ ёфт, аммо дар оғози садаи XXI ба таври расмӣ аз ҷониби созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ тасдиқу тасвиб шуд. Дар таърихи 23-юми феврале соли 2010 дар ҷаласаи 64-уми ассамблеяи генералии Созмони Милали Муттаҳид қатъномаи «Рӯзи ҷаҳонии Наврӯз» ба тасвиб расид. Он бо пешниҳоди кишварҳои Тоҷикистон, Афғонистон, Озарбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркия, Туркменистон ва Эрон мавриди баррасӣ қарор ва тасвиб ёфт. Дар қатънома гуфта мешавад, ки ҳамасола дар тамоми ҷаҳон 21-уми март ҳамчун Рӯзи байналмилалии Наврӯз таҷлил гардад. Аз кишварҳои ҳавзаи Наврӯз даъват карда мешавад, ки ҳамасола онро бошукӯҳ чашн гирифта, дар густариш ва рушду таблиғи суннатҳои Наврӯз саҳмгузор бошанд. Муассисаҳои илмии кишварҳои мазкур бояд таърих, одобу русум ва анъаноти неки Наврӯзро таҳқиқ карда, ба ҷомеаи ҷаҳонӣ муаррифи намоянд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҷлилу шукӯҳи Наврӯз сол ба сол меафзояд ва омӯзишу пажӯҳиши ҷанбаҳои мухталифи ин чашн равнақ меёбад. Аз байни ҷумҳуриҳои ҳавзаи Наврӯз танҳо ду-се кишвар китоби библиографии манобеи Наврӯзро тартиб дода, ба таъб расонидаанд. Ин кор, хушбахтона, дар Тоҷикистон бо чидду ҷаҳд ва ҳисси миллатдӯстию фарҳангпарварӣ пеш меравад.

Соли 2012 бо саъю кӯшиши Ш. Комилзода асари библиографии «Наврӯз» мураттаб гашта, аз ҷоп баромад. Китобномаи мазкур аз пешгуфтор, мақолаи муқаддимаӣ оид ба Наврӯзи тоҷикон ва 8 бахш таркиб ёфта, осори марбут ба Наврӯзро шурӯъ аз даврони Шӯравӣ то ба соли 2011 дар бар гирифтааст. Боби якуми он ба суҳанронҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар чашнҳои Наврӯз бахшида шудааст. Дар бахши дувум адабиёт оид ба Наврӯз ва наврӯзшиносӣ ба забони тоҷикӣ, дар бахшҳои баъдӣ адабиёт оид ба Наврӯз ва наврӯзшиносӣ ба забонҳои русӣ, ўзбекӣ, озарӣ, инчунин ба забонҳои хориҷӣ ва манобеи электронӣ зикр гаштаанд. Бахши ҳаштумро кӯмакфехристонҳои алифбоии асарҳо ва фехристи ашхос ё муаллифон ташкил додааст. Китобнома 1894 адад асари марбут ба Наврӯз аз он ҷумла, монографияҳо, маҷмӯаҳо, мақолаҳои илмӣ, мақолаҳои илмӣ-оммавӣ,

гузоришҳои чопшуда, матолиби хабарӣ ва шеърҳои наврӯзиро фаро гирифтааст.

Баъд аз як сол китобномаи дуҷуми осори чопшудаи марбут ба Наврӯз бо унвони «Наврӯзнома» (Феҳристи адабиёт) мунташир гашт. Китобномаи мазкур адабиёти бахшида ба Наврӯзро, ки дар байни солҳои 2011-2013 ба таъб расидаанд, дар бар мегирад. Мураттиби он низ Ш. Комилзода буда, осоре, ки аз китоби яқум берун мондаанд, ба китоби дувум ҳамроҳ кардааст. Дар маҷмӯъ дар ин китобнома 853 адад асари наврӯзӣ ба қайд гирифта шуда, ба феҳрист ворид гардидаанд.

Маълум мешавад, ки дар давоми ду сол шумораи китобу мақолаҳо ва асарҳои манзуми бадеии наврӯзӣ хеле афзудааст. Ин ҳам таъсири илҳомбахши ҷаҳони шудани Наврӯз мебошад.

Соли 2017 шумораи сеҷуми феҳристи адабиёт бо унвони «Наврӯз» (Мураттиб Ш.Комилзода) интишор шуд. Китобномаи сеҷум идомаи феҳристҳои қаблӣ буда, бо мақсади баланд бардоштани сатҳи дониши мардум ва муаррифию тавсияи адабиёти марбут ба Наврӯз ва суннатҳои он таҳия гаштааст. Феҳрист аз пешгуфтор, 4 қисм ва кӯмакфеҳристҳо иборат буда, 1382 адад таълифоти илмию оммавӣ, публитсистӣ ва бадеиро ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ, ки дар байни солҳои 2013 – 2017 чоп шудаанд, фаро гирифтааст. Ба китобномаи мазкур баъзе китобу мақолаҳои муҳими марбут ба Наврӯз, ки дар давоми солҳои 1992-2012 ба таъб расидаанд, иловатан ворид шудаанд.

Гирдоварии мавод барои тартиб додани шумораи чоруми силсилаи библиографии «Наврӯз» идома дорад. Воқеан ҳар шахсе, ки ба омӯзиш ва таҳқиқи Наврӯз ва расму ойинҳои марбути он камар мекӯшад, дастурҳои библиографии мазкур барои ӯ роҳнамои арзишманд ба шумор меравад.

ТДУ 37 тоҷик+001 (092)+008+398+001+002+011/016
Ҳасанова Р.

ДАСТОВАРДҲОИ ПИТФИ ДАР ТЎЛИ 20 СОЛ

(Тақриз ба китоби Таҳқиқи фарҳанги миллӣ дар осори олимони ПИТФИ: китобнома / мураттибон ва муаллифони мақолаи муқаддимавӣ: Ш. Комилзода, Ф. Шарифзода; муҳаррир: М. Ақобирова. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 296 с.)

Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд ПИТФИ) зодаи замони истиқлол буда, соли 1997 таъсис ёфтааст ва айни ҳол дар ҷумҳурӣ ягона муассисае маҳсуб меёбад, ки дар тӯли мавҷудияти хеш доир ба масоили

мубрами илмҳои фарҳангшиносӣ ва иттилоотшиносӣ пажӯҳишу таҳқиқотҳои хосро ба роҳ мондааст.

Ба ифтихори 20-солагии таъсисёбии Пажӯҳишгоҳ китобномае таҳти унвони «**Таҳқиқи фарҳанги миллӣ дар осори олимони ПИТФИ**» ба таъ расид. Китобнома аз қисмҳои «Пешгуфтор», «Нақши ПИТФИ дар ташкил ва баргузори таҳқиқотҳои илмӣ дар соҳаҳои фарҳангу ҳунар ва иттилоот», «Номгӯи осори нашркардаи ПИТФИ дар солҳои 1997-2017», «Кумакфехристи алифбӯи асарҳо» ва «Кумакфехристи ашхос» иборат буда, маҳсули чопии дар солҳои 1997-2017 интишорёфтаи муассисаро дар бар гирифтааст.

Мақолаи муқаддимагии «Нақши ПИТФИ дар ташкил ва баргузори таҳқиқотҳои илмӣ дар соҳаҳои фарҳангу ҳунар ва иттилоот» аҳамияти бузурги таърихӣ дорад. Дар ҳаҷми беш аз ду ҷузъи чопӣ фароҳам гардидани ин мақола имкон медиҳад, ки хонанда зина ба зина ба фаъолияти гуногунпаҳлуи Пажӯҳишгоҳ ошно гардад. Яъне тамоми бахшҳои амаливу назарии таҳқиқоти ПИТФИ дар маркази тавачҷуҳи муаллифони китобнома қарор гирифтааст. Дар он фаъолияти 20-солаи муассиса муҳтасаран, вале бо тамоми ҷузъиёташ баррасӣ гардидааст. Ин қисмат бо он арзишманд аст, ки хонанда дар бораи таъсиси ПИТФИ ва саҳми олимону ашхоси маълум дар нуфуз пайдо кардани ин муассиса маълумоти заруриро пайдо карда метавонад.

Мураттибон ба якҷанд сарчашмаву манбаъ тақия намуда, барои хонанда роҳнамои муфидеро дар шинохти натиҷаи заҳматҳои мутахассисону муҳаққиқони соҳаи фарҳанг таҳия намудаанд. Китобнома аз рӯи низоми маълуми таҳияи асарҳои библиографӣ таҳия шудааст, ки чун як сарчашмаи маълумоти иттилоот аз манфиат ҳолӣ нест.

Дар китобнома фаъолияти илмӣ-таҳқиқоти ПИТФИ ба ду қисм ҷудо карда шудааст. Ин нуқта низ дар мақолаи муқаддимаӣ ба таври возеҳ баён гардида, аз ҷумла омадааст: «Фаъолияти илмӣ-таҳқиқоти ПИТФИ-ро ба ду давра тақсим намудан мумкин аст. Давраи якум солҳои 1997-2007 ва давраи дуюм солҳои 2008-2017-ро ташкил медиҳад». Давраи аввали фаъолияти ПИТФИ сарфи назар аз мушкилоти маънавию молиявӣ ҷомеа дастоварду поягузориҳои хосро соҳиб гардид. Фаъолияти давраи аввали ПИТФИ самарабахш буд ва олимону мутахассисони алоҳида бо таълифоти мушаххас нақши ҷашмрасеро дар поягузориҳои самтҳои таҳқиқӣ гузоштаанд. Ҷунонҷӣ самтҳои «Таърих, назария ва методологияи фарҳангшиносӣ», «Таърих, назария ва амалияи мусиқии анъанавию касбӣ», «Таърих, назария ва рушди санъати театрӣ ва драматургия», «Таърих, назария ва амалияи фаъолияти китобдорӣ», «Таърих, назария ва амалияи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ», «Рақс ва рақсшиносӣ», «Кино ва киношиносӣ», «Сирк ва сиркшиносӣ», «Саъати тасвирӣ», «Фарҳангу ҳунари тоҷик дар ҷаҳони таҳаввулпазир», «Моделҳои нави муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ», «Ниёзҳои фарҳангии ҷомеа», «Мониторинги иттилоотии соҳаи фарҳангу ҳунар», «Санъати милии тоҷик», «Вазъият ва проблемаҳои васоити ахбори умум», «Ҳифзи мероси фарҳанги моддӣ ва ғайримоддӣ миллӣ» ва амсоли он зикр

карда мешаванд, ки дар доираву қолаби онҳо асарҳову китобҳову таълифоти зиёде сурат гирифтаанд.

Давраи дуҷоми фаъолияти ПИТФИ давоми мантиқии поягузориҳо аз давраи аввал ба шумор меравад. Давраи дуҷум бевосита неру пайдо намудани самтҳои мавзӯию таҳқиқии ин маркази илмиву пажӯҳиширо собит менамояд.

Навиштаҷоти библиографӣ дар китобномаи мазкур мутобиқ ба талаботи стандарти маъмул гурӯҳбандӣ карда шудааст. Аз рӯи тартиби солҳо ҷо ба ҷо гузоштани таълифоту осори олимону пажӯҳишгарон мавриди таъкиди хос буда метавонад. Дар китобнома хунари хоси мутахассисон ба назар мерасад. Маҷмӯи факту рақамҳои зиёди фарогир дар бораи ҳар як асар ба хонанда хулоса бахшида метавонад, ки заҳмати бистсолаи олимони ин даргоҳ қобили таваҷҷӯҳанд.

Кумакфехристи алифбоии асарҳо ва кумакфехристи ашхос барои дарки амиқтари мавзӯҳо ва муаллифони алоҳидаи асарҳо мусоидат менамояд. Хеле хуб аст, ки китобномаҳо чун як хазинаи маълумотӣ барои аксари соҳаҳо зарур мебошанд. Махсусан барои соҳаи фарҳанг таълифи чунин асарҳо манфиати калон дорад. Онро ба сифати як роҳнамои беминнат дар имрӯзу оянда истифода карда метавонанд. Ин хазинаи роҳнамо бо хосият ва арзиши баланди худ чун як асари мондагор гувоҳи заҳмату эҷоди пажӯҳишгарон дар як қисмати муайяни таърихӣ ба шумор рафта дар оянда барои боз ҳам чуқуртар омӯхтани таъриху фаъолияти ин боргоҳи илму маърифат заминаи хуби илмӣ шуда, барои муҳаққиқони ҷавон калиди дарҳои баста шуда метавонад.

Хуб мешуд дар оянда доир ба давраҳои алоҳидаи фаъолияти ПИТФИ бо дарназардошти дастовардҳои илмӣ ҳар як бахшу шӯъбаҳои муассиса таълифи чунин китобномаҳо ба роҳ монда шавад, зеро он бо гузашти замон ҳамчун як сарчашмаи муҳими таърихӣ аҳамият пайдо менамояд.

ТДУ 002.01+002.2(575.3)+02+021+025.5

Комилов М.,
Бутаева Г.**ҲАМОШИ ИЛМӢ ОИД БА БАЛАНД БАРДОШТАНИ
НУФУЗИ КИТОБХОНАҲОИ КИШВАР**

Дар санаи 4 ва 5 майи соли 2018 бо ташаббуси Китобхонаи давлатии патентию техникии Муассисаи давлатии «Маркази миллии патенту иттилоот»-и Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон шашумин конфронси ҷумҳуриявӣ «Сарватҳои иттилоотии китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши онҳо дар рушди иқтисодиёт, инноватсия ва маърифати ҷомеа» баргузор гардид.

Дар кори конфронс беш аз 100 нафар директорони китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳо, вилоятҳои ҷумҳурӣ, инчунин мудирони китобхонаҳои илмии донишгоҳу донишқадаҳои ҷумҳурӣ ширкат варзиданд.

Конфронс ба масъалаҳои муайяну мушаххас намудани фаъолияти китобдорӣ дар раванди шаклгирии фарҳанги хизматрасонӣ ва баланд бардоштани нуфузи китобхонаҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, нақши китобхонаҳо дар ташаккули маънавии ҷомеаи муосир равшанӣ андохта, имкон фароҳам овард, ки масоили дурнамои рушди китобхонаҳо дар самти ҷорӣ намудани низоми хизматрасониҳои нав бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ, манобеи электронӣ, андешидани чораҳо вобаста ба баланд бардоштани фарҳанги хизматрасонӣ, нуфузи китобхона, касби китобдорӣ, савияи дониш ва такмили ихтисоси кормандони китобхонаҳо, маданияти муошират, санъати баланди қабули хонандагон – истифодабарандагони китобхона, ҷустуҷӯи босифат ва очилии сарватҳои иттилоотӣ, тарғибу ташвиқи соҳа дар байни наврасону ҷавонон, ташкили захираҳои электронӣ бо истифода аз фондҳои ҷопӣ, манобеи электронии китобхонаҳо ва марказҳои иттилоотӣ, таъмини дастбӯии хонандагон ба сарчашмаҳои пуррамаънӣ интернетӣ, таъмини талабу дархости ҷомеа бо адабиёти ниёзи хониш, мавриди баррасӣ қарор гиранд.

Дар гузоришҳои кормандони китобхонаҳои ҷумҳурӣ, роҷеъ ба масоили ташаккули фарҳанги хизматрасонӣ ва баланд бардоштани нуфузи фаъолияти китобхонаҳо дар ҷомеаи муосир тавачҷуҳи хосса зоҳир карда шуда, пешниҳодҳои ҷолиб перомунӣ мувофиқу мутобиқ намудани самтҳои афзалиятноки фаъолияти китобхонаҳо ба тақозои даврони истиқлол ва вижагиҳои ҷомеаи иттилоотӣ баён ёфтанд.

Дар охири ҳамоиш аз ҷониби иштирокчиёни конфронс чунин тавсияномаҳо пешниҳод шуданд:

- сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти баланд бардоштани сатҳи маънавии ҷомеа тавассути ҷалби аҳоли ба китобхониву донишандӯзӣ, ҳамчун барномаи амал мавриди истифода қарор дода шавад;

- бо дарназардошти рушди ҷомеаи муосир мазмуни санадҳои ҳуқуқии амалкунанда такмил дода шуда, санадҳои нави меъёрӣ-ҳуқуқӣ доир ба соҳаи китобдорӣ таҳия карда шаванд;

- барои хубу ҳамаҷониба роҳандозӣ намудани фаъолияти китобдорӣ ба китобхонаҳои музофотӣ мустақилияти молиявӣ дода шавад;

- китобхонаҳои деҳот бо биноҳои наву замонавӣ бо тарҳи ягонаи меъморӣ таъмин карда шаванд;

- фонди китобхонаҳои мамлакат ҳарчи бештар бо адабиёти тозанаشر ба забони тоҷикӣ такмил дода шаванд;

- нашри мунтазами китобҳои электронӣ дар радифи китобҳои ҷопӣ тибқи нақшаи мавзӯии нашриётҳо ба роҳ монда шавад;

- барои таъмин намудани китобхонаҳои мамлакат бо асноди коргузори таҳассусӣ (дафтари бақайдгирии китобҳо, дафтарчаи (формуляр) хониш, рӯзномаи китобдор ва ғайраҳо) нашри стандартӣ асноди мазкур ба роҳ монда шавад;

- дастурамали либосҳои тавсиявӣ барои кормандони китобхонаҳои мамлакат таҳия карда шавад;

- барои баланд бардоштани сатҳи фарҳанги иттилоотии хонандагон ва ҷалби ҳарчи бештару бештари онҳо ба донишандӯзӣ дар ҳамаи зинаҳои таҳсилотӣ ба таври ҳатмӣ таълими фанни «Асосҳои дониши китобдорӣ-библиографӣ» ҷорӣ карда шавад;

- барои такмили дониши назарӣ ва амалии китобдорон нашри маҷаллаи илмӣ-оммавии «Китобхонашиносӣ ва библиографишиносӣ тоҷик» (дар як сол 12 шумора), маҷаллаи фарҳангӣ-маърифатии «Китобдор» (дар як сол 6 шумора) ва ҳафтаномаи «Паёми китобдор» бо ҷалби олимону коршиносони соҳа дар назди Китобхонаи миллии Тоҷикистон таъсис дода шаванд;

- барои такмили дониши таҳассусии кормандони китобхонаҳо, ки ихтисоси китобдорӣ надоранд, дар назди Китобхонаи миллии Тоҷикистон курси 2-солаи таҳсилоти китобдорӣ, таъсис дода шавад;

- дар назди факултаи китобдорӣ ва иттилоотшиносии Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода курси кутоҳмуддати такмили ихтисоси кормандони китобхонаҳои ҷумҳурӣ таъсис дода шавад;

- дар назди Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ ва Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи М. Назаршоев шуъбаҳои рӯзона ва ғоибонаи факултаи китобдорӣ ташкил карда шавад.

Маводи конференси баргузоршуда таҳти унвони «**Нақши китобхонаҳои ҷумҳурӣ дар ташаккули маънавии ҷомеаи муосир**» ҷоп шуд, ки барои омӯзиши масоили марбут ба фаъолияти китобхонаҳои мамлакат дар самти мувофиқу мутобиқ намудани фаъолияти китобдорӣ-иттилоотӣ ба вигағҳои ҷомеаи иттилоотӣ ва омӯзиши таҷрибаи муфиди китобдорӣ ба кормандони китобхонаҳо ва устодону донишҷӯён кӯмак хоҳад расонд.

ТДУ 37 тоҷик+008+374.29+9 тоҷик+39 тоҷик

Тагай У.

ОЗМУНИ УМУМИҶУМҲУРИЯВИИ «ГУЛЗОРИ МАЪРИ- ФАТ»

Тибқи Фармоиши Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.02. 2018 таҳти № 43 дар бораи баргузории озмуни ҷумҳуриявии боғҳои фарҳангу фароғатӣ «Гулзори маърифат» бахшида ба ҷашни 27-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳру ноҳияҳои мамлакат даври аввали озмун гузаронида шуд. Дар вилоятҳо аз ҷониби Раёсати фарҳанг ғолибон муайян гардида, ҳуҷҷатҳои зарурӣ ба унвони Вазорати фарҳанг пешниҳод карда шуданд. Ҳамчунин дар шаҳру ноҳияҳои тобеи марказ фаъолияти боғҳои беҳтарин ва номенатсияҳои дар Фармоиш зикргардида аз ҷониби аъзоёни ҳакамони озмун якҷоя бо мутахассисон ва кормандони бахш ва шӯъбаҳои фарҳанг муайян карда шуд.

Масъулини тамоми боғҳои фарҳангӣ-фароғатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади иштирок дар ин чорабинии муҳими фарҳангӣ ва муаррифии сазовори муассисаҳои худ дар қори ташкилу фароғати шаҳрвандон, сабзу хуррам гардонидан ва ободонии боғҳо, роҳандозии чорабиниҳои гуногуни фарҳангӣ қорҳои зиёдро ба анҷом расониданд.

Дар рафти озмун зимни боздиду шиносӣ ва сафари хидмати аъзоёни ҳакамон аз санаи 16-апрел то 12-май соли 2018 аз вазъ, ҳолат ва фаъолияти боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ маълум гардид, ки муассисаҳои мазкур бо мақсади иҷрои дастуру супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақшаҳои ба тавсиб расида фаъолият намуда, дар ташкилӣ истироҳату фароғати шаҳрвандон қорҳои шоистаро иҷро карда истодаанд.

Дар даври дууми Озмун аъзоёни ҳакамонро сармутахассиси Раёсати рушди муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва ҳунарҳои мардумии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон *Мирзоалиев Нуралӣ*, сармутахассиси Раёсати фарҳангӣ мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Душанбе *Ҷӯраев Набиҷон* ва ходими калони илмии шӯъбаи фаъолияти йҷтимоӣ-фарҳангии Пажӯишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон *Умедаи Тагай* ташкил медоданд.

Дар ҷумҳурӣ 67 боғи фарҳангӣ-фароғатӣ амал мекунад, ки аз ин теъдод дар озмуни «Гулзори маърифат» 37 боғ ба рӯйхат гирифта шуд. Аз ҷумла: боғи фарҳангӣ-фароғатии «*Боғи Ғалаба*», боғи фарҳангӣ-фароғатии ба номи *А. Рӯдакӣ*, боғи фарҳангӣ-фароғатии «*Наврӯзгоҳ*», боғи «*Ҳайвонот*», боғи фарҳангӣ-фароғатии ба номи

Садриддин Айни, боғи *Хайём*, боғи *Ирам*, боғи *Парчами миллӣ*, боғи *Нишон*, боғи *Кӯли ҷавонон*, боғи *Ҷавонон*, боғи *Дӯстии халқҳо*, боғи фарҳанги-фароғатии шаҳри *Ҳисор*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Шаҳринав*, боғи фарҳангӣ-фароғатии шаҳри *Турсунзода*, боғи фарҳангӣ-фароғатии *Исмоили Сомони* шаҳри Ваҳдат, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Файзобод*, боғи фарҳангӣ-фароғатии шаҳри *Рогун*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Нуробод*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Раит*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи Тоҷикобод, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Лахш*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Сангвор*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Абдурахмони Ҷомӣ*, боғи фарҳангӣ-фароғатии шаҳри *Бохтар*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Дангара*, боғи фарҳангӣ-фароғатии шаҳри *Кӯлоб*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Шаҳритӯс*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Қубодиён*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Носири Хусрав*, боғи марказии фарҳангӣ-фароғатии шаҳри *Пачакент*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ноҳияи *Спитамен*, боғи фарҳангӣ-фароғатии шаҳри *Исфара* ба номи *Сайфи Исфарангӣ*, боғи фарҳангӣ-фароғатии ба ном Садриддин Айнии шаҳри Бӯстон, боғи *Қамоли Хучандии* шаҳри Хучанд.

Ин боғҳо аз зумраи мавзёҳои мебошанд, ки ҳазорҳо нафар шаҳрвандон ҳамарӯза, бахусус дар рӯзҳои истироҳат ба он ҷойҳо омада, дар домани гулпӯш ва сабзу хуррами онҳо истироҳату фароғат мекунанд.

Дар ҷараёни сафари корӣ аз ҷониби ҳакамон аз боғҳои номбаршуда دیدан намуданд. Пас аз омӯзишу назарсанҷӣ доир ба ҳолат ва шароити боғҳои фарҳангӣ-фароғатии кишвар ғолибонро муайян хоҳанд кард.

МУАЛЛИФОН:

Амиров Р., номзади илмҳои педагогика, профессор, ноиби ректори ДДСФТ ба номи М. Турсунзода оид ба муносибатҳои байналхалқӣ.

Бобочонова М.М., директори Маркази захираҳои иттилоотии ООН, мудир кафедраи ЮНЕСКО «Муколамаи байнифарҳангҳо дар ҷаҳони муосир»-и Донишгоҳи Россияву Тоҷикистон (славянӣ), дипломат-мушовири дараҷаи I.

Бӯриев Қ.Б., номзади илмҳои таърих, директори Хонаи китоби Тоҷикистон.

Бутаева Г., директори Китобхонаи давлатии патентию техникӣ.

Зубайдов А., номзади илмҳои таърих, муовини директори ПИТФИ оид ба илм.

Исоев Қ., ходими илмии ПИТФИ.

Комилзода Ш., номзади илмҳои педагогӣ, директори ПИТФИ.

Комилов М., аспиранти Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониши АИ ҶТ.

Муллоаҳмад М., доктори илмҳои филологӣ, узви вобастаи АУ ҶТ.

Муродов М., доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудир шуъбаи ахбори омма ва таъбу нашри ПИТФИ.

Нурматзода Х., ходими илмии Осорхонаи миллии Тоҷикистон.

Холов М.Ш., номзади илмҳои физика ва математика, ходими пешбари илмии Маркази мероси фарҳангии тоҷикон.

Раҳимӣ Д., номзади илмҳои филология, муовини директори ПИТФИ оид ба корҳои методӣ.

Табаров Н., ходими илмии ПИТФИ.

Тағай У., ходими пешбари илмии ПИТФИ.

Холмуродов З., мудир бахши фарҳанги ғайримодии Маркази мероси фарҳангии тоҷикон.

Ҳасанова Р., ходими илмии ПИТФИ.

Ҷумъаев М.О. номзади илмҳои филология, ходими пешбари илмии ПИТФ

АВТОРЫ:

Амиров Р., кандидат педагогических наук, профессор, проректор по науке и международных отношений ТГИКИ им. М. Турсунзаде.

Бабаджанова М.М. директор Информационно-ресурсного Центра ООН, Зав. Кафедрой ЮНЕСКО «Межкультурный диалог в современном мире» Российско-Таджикский (Славянский) университет, дипломат – Советник I класса.

Буриев К., кандидат исторических наук, директор Дома книги Таджикистана.

Бутаева Г., директор Государственной патентно-технической библиотеки.

Джумаев М.О., кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник НИИКИ.

Зубайдов А., кандидат исторических наук, заместителя директора НИИКИ по науке.

Исоев К., научный сотрудник НИИКИ.

Комилзода Ш., кандидат педагогических наук, директор НИИКИ.

Комилов М., аспирант Института истории, археологии и этнографии им. А. Дониша АН РТ.

Муллоахмадов М., доктор филологических наук, Член корреспондент АН Р

Муродов М., доктор филологических наук, профессор, зав. отделом СМИ и издательского дела НИИКИ.

Нурматзода Х. научный сотрудник Национальная мезей Таджикистана.

Рахими Д., кандидат филологических наук, заместитель директора НИИКИ по методическим работ.

Табаров Н., научный сотрудник НИИКИ.

Тагай У., ведущий научный сотрудник НИИКИ.

Хасанова Р., научный сотрудник НИИКИ.

Холмуродов З., заведующий отдела сектора нематериальной культуры центра Культурного наследия таджиков.

AUTHORS:

Amirov R., candidate of pedagogical sciences, professor. Vice-rector on science and international relations of Tajik State Institute of Culture and Arts named after M. Tursunzoda,

Bobojonova M.M. Director of the Informational-resource Centre UN, Head of the Department of UNESCO “Cross-cultural dialogue in the modern world” in the Russian-Tajik Slavonic University.

Buriev K.B., candidate of historical sciences, associate professor. Director of the Book Chamber of Tajikistan.

Butayeva G., Director of the State patent and technical library.

Jumaev M.O., candidate of philological sciences, leading scientific worker at the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICl.

Komilzoda Sh., Candidate in pedagogical studies docent, Director of the Research Institute of Culture and Information.

Komilov M., Aspirant of the Institute of History, Archeology and Ethnography named after A. Donish, AS RT.

Murodov M., doctor of philological sciences. Mass Media and Publishing issues of the RICl.

Nurmatzoda H., Scientific worker of the National Museum of Tajikistan.

Rahimi D., Candidate of philological sciences, Deputy Director on methodical issues of the RICl.

Zubaydov A. Candidate of historical sciences, Deputy Director of the RICl.

Mulloahmadov M., doctor of philological sciences, Corresponding member of the Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan

Tabarov N., scientific worker of the RICl.

Tagay U., Senior researcher of the Department art studies of the RICl.

Khasanova R., scientific worker of the RICl.

Kholmurodov Z., Head of the Sector of safeguarding the intangible cultural heritage of the Centre for cultural heritage of Tajiks.

Kholov M., candidate of physics and mathematics, senior researcher of the Institute of History, Archeology and Ethnography named after A. Donish, AS RT.

МУНДАРИЧА

Фарҳангшиносӣ

Комилзода Ш., Исоев Қ. Нақши Пешвои миллат дар рушди фарҳанги миллӣ.....

Бобочонова М. М. 25 соли ҳамкориҳои пурмахсули Тоҷикистон бо ЮНЕСКО.....

Мероси фарҳангӣ

Амиров Р. Сиёсати давлатии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ.....

Муллоаҳмад М. Тавсифи ҳунар ва ҳунармандон дар осори Сайиди Насафӣ.....

Холмуродов З. Бозии савории бузқашӣ аз унсури мероси фарҳанги ғайримоддӣ

Холов М.Ш. Аз таърихи омӯзиши рисолаҳои касбу ҳунари анъанавии тоҷикон.....

Фаъолияти иҷтимоиву фарҳангӣ

Бӯриев К.Б. Ганҷинаи нодирӣ илми тоҷик.....

Нурматзода Х. Нақши осорхонаи миллии Тоҷикистон дар ҷамъоварӣ ва муаррифии соҳаи мусиқии миллӣ дар даврони истиқлолият

Табаров Н. Фаъолияти инноватсионии қаср ва хонаҳои фарҳанг

Санъатшиносӣ

Зубайдов А. Самтҳои ташаккули таҳаввули фаъолияти касбии

Ҳофизи мардумии Тоҷикистон Одина Ҳошимов.....

ВАО ва таъбу нашр

Муродов М. Сайри таърихӣ ба матбуоти даврии Вилояти Мухтори

Кӯҳистони Бадахшон.....

Ҷумъаев М. Аз «Колхозчӣ» то «Паёми Истаравшан».....

Танқид ва китобиёт

Раҳимӣ Д. Роҳнамои наврӯзшиносӣ.....

Ҳасанова Р. Дастовардҳои ПИТФИ дар тӯли 20 сол.....

Навидҳои фарҳангӣ

Комилов М., Бутаева Г. Ҳамоши илмӣ оид ба баланд бардоштани нуфузи китобхонаҳои кишвар.....

Тагай У. Озмуни умумичумхуриявӣ «Гулзоримаърифат».....

Муаллифон.....

СОДЕРЖАНИЕ

Культурология

- Комилзода Ш., Исоев К.** Роль Лидера нации в развитии культуры.....
- Бабаджанова М.М.** 25летплодотворного сотрудничества: Таджикистан и ЮНЕСКО.....

Культурное наследие

- Амиров Р.** Государственная политика Республики Таджикистан в области защиты историко-культурных памятников.....
- Муллоахмад М.** Воспевание ремесла и ремесленников в произведениях Сайидо Насафи.....
- Холмуродов З.** Конное состязание «Козлодрание» как элемент нематериального культурного наследия
- Холов М.Ш.** Из истории изучения цеховых уставов (рисаля) Традиционных ремёсел таджиков

Социально-культурная деятельность

- Бурiev К.Б.** Уникальное сокровище таджикской науки
- Нурматзода Х.** Роль национального музея Таджикистана в собирании, хранении и пропаганде национальных музыкальных инструментов в период независимости.....
- Табаров Н.** Инновационная деятельность дворцов и домов культуры

Искусствоведение

- Зубайдов А.** Пути формирования и развития профессиональной деятельности Народного хафиза Таджикистана Одина Хошимова.....

СМИ и издательское дело

- Муродов М.** Исторический экскурс в историю периодической печати Горно Бадахшанской Автономной Области.....
- Джумаев М.** От «Колхозчи» до «Паёми Истаравшан».....

Критика и библиография

- Рахими Д.** Путеводитель наврузоведения.....
- Хасанова Р.** Достижение НИИКИ в течение 20 лет.....

Новости культуры

- Комилов М., Бутаева Г.** Научная конференция посвященная популяризации деятельности библиотек страны.....
- Тагай У.** Республиканский конкурс “Гулзори маърифат”

CONTENTS

Cultural studies

Komilzoda Sh., Isoev K. Contribution of the Leader of Nation in Development of the national culture

Bobojonova M. 25 years of fruitful collaboration of the Tajikistan and UNESCO

Cultural heritage

Amirov R. State policy of the Republic of Tajikistan in protection of historical and cultural sites

Mulloahmad M. Description of folk crafts and craftsmen in the poetries of Sayido Nasafi

Kholmurodov Z. Tajik horse game "Goat-snatching" as an element of the intangible cultural heritage

Kholov M. On the history of studying the instruction books (risala) of traditional crafts of Tajiks

Social and cultural activities

Buriev K. Unique treasure of the Tajik science

Nurmatzoda H. The role of the National Museum of Tajikistan in the collection, conservation and propaganda of national musical instruments in the independence period

Tabarov N. Innovative activities of houses of culture

Art studies

Zubaidov A. Professional activity and life People Artist of Tajikistan Odina Hoshimov

Mass Media and publishing issues

Murodov M. Historical excursus in the history of periodical press of the Badakhshan Autonomous Region

Jumaev M. From "Kolkhozchi" to "Payomi Istaravshan»

Review and critiques

Rahimi D. An adviser to researchers of Navruz

Khasanova R.,

Culture news

Komilov M., Butaeva G. Scientific exhibition for increasing image of libraries of the country

Tagay U.

Authors

Ба таваччуҳи муаллифон

Дар маҷаллаи «Паёмномаи фарҳанг», асосан, мақолаҳои фарогирандаи таҳқиқотҳои илмӣ оид ба соҳаҳои фарҳанг, санъат, китобдорӣ, ахбори омма ва таъбу нашр, хунарҳои мардумӣ ва ғайра, ки дар худ навгонӣ доранд, ҷоп карда мешаванд.

Ҳангоми ирсоли мақолаҳо муаллифон бояд қоидаҳои зеринро ҷиддан риоя намојанд:

1. Ҳаҷми мақола яқҷоя бо расм, ҷадвал, диаграмма, графика ва матни анотатсия бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ набояд аз 10 саҳифаи ҷопи компютерӣ зиёд бошад;

2. Мақола бояд дар системаи Microsoft Word тайёр карда шавад. Дар баробари нусхаи ҷопии мақола бо файли зарурӣ, нусхаи электронии он низ пешниҳод карда мешавад. Дастнавис бояд дар компютер (тариқи Times New Roman Tj) бо риояи ҳарфҳои андозаи 14, формати А 4, фосилаи байни сатрҳо 1,5 см., ҳошияҳо: боло - 3 см., поён -2,5 см., ҷап – 3 см., рост- 2 см; дар як саҳифа 30 сатр ва дар як сатр 60 аломат ҳуруфчинӣ шуда бошад. Ҳамаи саҳифаҳо бояд рақамгузорӣ карда шаванд;

3. Ҷадвалҳои ба мақола алоқаманд, бояд дар матн бо рақамҳои лотинӣ зикр шаванд, номи ҷадвал баъд аз рақами гузошта оварда шавад;

4. Дар тарафи рости болои саҳифаи якуми мақола соҳаи илме, ки дар он мақола нашон дода мешавад, як сатр поён дар қисми ҷапи саҳифа ТДУ, дар сатри дигар насаб ва номи муаллиф бо зикри номи муассисаи пажӯҳишӣ ва ё таълимӣ, суроға e-mail ва рақами телефонҳо ва пас аз он дар маркази саҳифа унвони мақола ҷой дода мешавад. Баъд аз як фосила фишурдаи мақола бо забони асл ва калидвожаҳо, баъдан матни пурра, адабиёт ва пасон фишурдаҳо бо забонҳои русӣ (агар мақола русӣ бошад, ба забони тоҷикӣ) ва англисӣ бо калидвожаҳо (8-10 калима) оварда мешавад;

5. Рӯйхати адабиёт баъд аз матни мақола бо тартиби умумӣ зикр мешавад. Он бояд на камтар аз 6-8 номгӯи адабиёти асосиро дар бар гирад. Қоидаи тартиб додани рӯйхати адабиёт дар шакли насабу номи муаллиф, унвони асар, маҳалли нашр, нашриёт, соли нашр, ҷилд ва ё шумора, теъдоди умумии саҳифаҳо ва ё саҳифаҳои мақола бояд риоя шавад. Иқтибосҳо дар матн бо ишораи қафсайни росткунҷа ба таври мисол [1] [1, 3] нишон дода шаванд. Пеш аз маҳалли нашр аломати нуқта тире (. –), байни маҳалли нашр ва нашриёт аломати баён (:), пеш аз соли нашр вергул (,) ва пеш аз саҳифаи умумӣ (. –) гузошта мешавад. Иқтибос аз корҳои интишорнаёфта иҷозат дода намешавад.

6. Мақолаҳои илмие, ки ба идораи нашрия ворид мешаванд, бояд ҳулосаи коршиносон ва ё тақризи мутахассисони соҳаро доир ба зарурати нашри он дошта бошанд;

7. Ҳайати таҳририя ҳуқуқ дорад, ки матни мақолаҳои илмиро таҳрир ва ихтисор кунад ва ё онро дар бойгонии худ нигоҳ дорад. Дар ҳолати ба муаллиф баргардонидани мақола барои такмил таърихи қабули он ва рӯзи пешниҳоди матни ниҳонии мақола муайян мегардад. Мақолаҳое, ки ба талаботи зикршуда мувофиқ нестанд, ҳайати таҳририя наменпазирада;

8. Дар мавриди аз ҷониби ҳайати таҳририя ба муаллиф баргардонидани мақола, танҳо як нусхаи он дода шуда, нашрия зарур намендонад, ки доир ба сабабҳои баргардонидани он бо муаллиф баҳс намојад. Матни мақолаи фиристонидашуда бояд ислоҳи ниҳой дошта, ҷиддан таҳия ва

бо имзои муаллиф (-он) супорида шавад. Дар мақолаи муштарак бояд имзои ҳамаи муаллифон бошад.

Суроғаи мо: Душанбе, хиёбони Н. Қаробоев, 17 (ошёнани 2), ПИТФИ, шуъбаи ахбори омма. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

К сведению авторов

В научном журнале «Вестник культуры» печатаются статьи содержащие результаты научных исследований по гуманитарным наукам: культуре, искусству, бблиотековедению, СМИ и печатные издания, народные ремесла и другие, имеющие новизну.

При направлении статьи в редколлегию авторам необходимо соблюдать следующие правила:

1. Объём статьи не должен превышать 10 страниц компьютерного текста, включая текст, таблицы, библиографию, рисунки и тексты аннотации на таджикском, русском и английском языках;

2. Статья должна быть подготовлена в системе Microsoft Word. Одновременно с распечаткой статьи сдается электронная версия статьи. Рукопись должна быть отпечатана на компьютере (гарнитура Times New Roman Tj, шрифт 14, формат А 4, интервал 1,5, поля: верхнее-3 см., нижнее-2,5 см., левое-3 см., правое-2см; на одном листе 30 строк, в одной строке 60 знаков), все листы статьи должны быть пронумерованы;

3. Таблицы в статье должны быть указаны латинскими цифрами, вначале цифра таблицы, затем ее наименование;

4. Справа сверху 1-ой страницы указывается отрасль науки, ниже имя и фамилия автора, затем название организации, адрес, e-mail, номер телефона, затем по центру страницы указывается наименование статьи. Далее через пустую строку следует основной текст. В конце статьи после списка литературы приводятся аннотации на русском и английском языке и ключевые слова (8-10 слов);

5. Список литературы указывается в общем порядке после основного текста статьи. Авторы должны соблюдать правила составления списка использованной литературы. Он должен содержать не менее 6-8 наименований литературы. Правила составления списка литературы в следующей форме: фамилия, имя, название, место издания: издательство, год издания, том или номер, общее количество страниц или страницы статьи. Сноски показывать в квадратных скобках по примеру [1] [1, 3]. Перед местом издательства ставится точка тире (.-), местом издательства ставится двоеточие (:), перед годом издания ставится запятая (,) и перед общим количеством страниц ставится (.-).

6. Научные статьи, представленные в редакцию журнала, должны иметь экспертное заключение и отзыв специалистов о публикации;

7. Редколлегия оставляет за собой право производить сокращения и редакционные изменения статьи;

8. В случае возвращения редколлекцией публикации автору статьи для доработки, автор редактирует и вносит изменения в текст статьи. Окончательный вариант статьи должен быть подписан автором или соавторами. Статьи, не отвечающим правилам, редколлекцией не принимаются.

Наши адрес: Душанбе, проспект Н. Каробаева, 17 (2 этаж), НИИКИ, отдел средств массовой информации. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияти илмию таҳлилӣ
2018, № 2 (42)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно–аналитическое издание
2018, № 2 (42)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2018, № 2 (42)

Сармуҳаррир
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент
Шариф Комилзода

Мухаррири масъул
доктори илмҳои филологӣ, профессор
Мурод Муродов

Мухаррири техникӣ
Ҷумъабой Қузиёв

Ба чоп 12. 07. 2018 имзо шуд. Андозаи 60X841/8.
Қоғазӣ офсетӣ. Хуруфи Times New RomanТj.
Чопи офсет. Ҷузъи чопии шартӣ 16.
Адади нашр 500.
Супориши № 14/18

Маҷалла дар чопхонаи ҶДММ «Аржанг» ба таъбири расидааст.
734025, ш. Душанбе, кӯчаи С. Шерозӣ -21